

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ
КОМІТЕТ З ПИТАНЬ НАУКИ І ОСВІТИ

**ЗАПРОВАДЖЕННЯ
12-РІЧНОЇ ЗАГАЛЬНОЇ
СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ:
ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ
ЇХ ПОДОЛАННЯ**

*Матеріали
парламентських слухань
у Верховній Раді України
9 червня 2010 року*

Київ
Парламентське видавництво
2010

УДК 342.537:37.014.5(477)](06)
ББК 67.9(4Укр)400я43+74(4Укр)я43
П18

Редакційна колегія:

Луцький М. Г., (співголова редакційної колегії) народний депутат України, Перший заступник Голови Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти.

Табачник Д. В., (співголова редакційної колегії) Міністр освіти і науки України.

Головінов В. П., головний консультант секретаріату Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти.

Давимука С. А., народний депутат України, заступник Голови Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти.

Домаранський О. О., заступник завідувача секретаріату Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти.

Красняков Є. В., головний консультант секретаріату Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти.

Кремень В. Г., президент Національної академії педагогічних наук України.

Курило В. С., народний депутат України, голова підкомітету з питань фахової освіти Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти.

Личук В. І., народний депутат України, член підкомітету з питань базової освіти Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти.

Оробець Л. Ю., народний депутат України, голова підкомітету з питань базової освіти Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти.

Самойлик К. С., народний депутат України, секретар Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти.

Чижевський Б. Г., завідувач секретаріату Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти.

П18 **Парламентські** слухання «Запровадження 12-річної загальної середньої освіти в Україні: проблеми та шляхи їх подолання». / За заг. ред. Є. В. Краснякова. — К.: Парламентське вид-во, 2010. — 168 с.
ISBN 978-966-611-763-5.

Видання містить матеріали парламентських слухань на тему: «Запровадження 12-річної загальної середньої освіти в Україні: проблеми та шляхи їх подолання», що відбулися 9 червня 2010 року у Верховній Раді України, виступи учасників слухань, а також документи та інформаційно-аналітичні матеріали з зазначеного питання.

Для науковців і освітян, працівників органів державної виконавчої влади та місцевого самоврядування, усіх, хто цікавиться питаннями освіти.

УДК 342.537:37.014.5(477)](06)
ББК 67.9(4Укр)400я43+74(4Укр)я43

© Комітет Верховної Ради України
з питань науки і освіти, 2010.
© Красняков Є. В., авт.-упоряд., 2010.

ISBN 978-966-611-763-5

Постанова Верховної Ради України
ПРО ПРОВЕДЕННЯ
ПАРЛАМЕНТСЬКИХ СЛУХАНЬ НА ТЕМУ:
«ЗАПРОВАДЖЕННЯ 12-РІЧНОЇ ЗАГАЛЬНОЇ
СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ:
ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ»

№ 2004–VI від 01.04.2010 року

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, № 20, ст. 207)

Верховна Рада України постановляє:

1. Провести 9 червня 2010 року парламентські слухання на тему: «Запровадження 12-річної загальної середньої освіти в Україні: проблеми та шляхи їх подолання».

2. Кабінету Міністрів України до 19 квітня 2010 року підготувати та подати до Верховної Ради України матеріали з інформацією щодо виконання законодавства у сфері загальної середньої освіти, стану і перспектив її розвитку в Україні та ходу роботи із запровадження 12-річного шкільного навчання.

3. Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти забезпечити підготовку і проведення зазначених парламентських слухань.

4. Національній телекомпанії України та Національній радіокомпанії України за участі Інформаційного управління Апарату Верховної Ради України забезпечити в установленому порядку трансляцію парламентських слухань на Першому загальнонаціональному каналі Національної телекомпанії України та Першому загальнонаціональному каналі Національної радіокомпанії України.

5. Управлінню комп'ютеризованих систем, Інформаційному управлінню Апарату Верховної Ради України та Дирекції телерадіопрограм Верховної Ради України забезпечити аудіо- та відеотрансляцію парламентських слухань у мережі Інтернет.

6. Управлінню справами Апарату Верховної Ради України здійснити матеріально-технічне та фінансове забезпечення проведення парламентських слухань та видання їх матеріалів видавництвом Верховної Ради України.

Голова Верховної Ради України

В. ЛИТВИН

ПАРЛАМЕНТСЬКІ СЛУХАННЯ

Вступне слово А. І. МАРТИНЮКА, Першого заступника Голови Верховної Ради України

Добрий день, шановні учасники парламентських слухань! Дивлюся я на сесійну залу, аж посвітлішало, зібралася зовсім інша аудиторія, світліша, ніж депутатська, це я щиро кажу. Щоправда, присутні тут у невеликій кількості народні депутати ображаються. Вони також світлі, але ви все-таки світліші.

Мені дуже приємно провести ці парламентські слухання, бо свою трудову діяльність я починав зі школи, мав невеликий стаж, але все-таки знаю, що таке школа. Це перше.

І друге. Оскільки більшість із вас були відірвані від засобів масової інформації, бо добиралися, щоб взяти участь у цій серйозній розмові, то, напевно, не знаєте останньої досить приємної новини щодо вчителства, тож я її повідомлю. За наполегливою рекомендацією Міністерства освіти і науки України сьогодні на засіданні Кабінету Міністрів прийнято рішення, що в цьому році вчителі одержать у повному обсязі всі відпускні, виходячи з підвищеної заробітної плати.

Тепер, шановні колеги, дозвольте вас так називати, декілька слів з приводу нашої сьогоднішньої розмови. Ми з вами повинні дати відповідь тим, хто буде приймати рішення з приводу надзвичайно серйозного питання: що нам робити з 12-річним терміном навчання? Переходити до нього, не переходити чи залишити так, як є. Дехто навіть пропонував, і Верховна Рада України вже розглядала подібні пропозиції, повернутися до 10-річного навчання. Ця проблема, кожен з вас не гірше за мене це знає, надзвичайно важлива для наших людей, для нашого суспільства. І я без перебільшення хочу сказати, що від нашої розмови, від ваших думок і пропозицій, на основі яких потім будуть прийняті рекомендації парламентських слухань, залежатиме її вирішення, залежатиме практично доля кожної сім'ї. Тому що так чи інакше вона стосується майже кожної сім'ї, бо чи діти вчать, чи онуки.

Проблема не проста. Я вам назву тільки два показники, не вдаючись до коментарів. Минулого року атестати про загальну середню освіту одержали 391 тисяча осіб, а студентами вузів III–IV рівня акредитації стали 370 тисяч осіб. Тобто з 391 тисячі, які одержали атестат, 370 тисяч стали студентами вузів III–IV рівня акредитації. Я боюся прогнозувати, але дуже скоро до вузів прийматимуть більше студентів, ніж ви, працівники школи, їх випускатимете. Тобто перехід на 12-річну освіту ще більше поглибить цю проблему. Проте не буду попереджати обговорення.

Я дуже просив би, щоб кожен, хто матиме можливість виступити, серйозно підійшов до цієї проблеми, бо від нашої розмови, ще раз наголошую, залежить остаточне її розв'язання. Ми побудуємо свою роботу таким чином: доповідь від уряду зробить Міністр освіти і науки України протягом 20 хвилин, співдоповідь голови профільного комітету — 15 хвилин, після того приступимо до обговорення. З урахуванням ситуації трохи відступимо від регламенту і надамо 10 хвилин для виступу Президенту Національної академії педагогічних наук України. Всі решта, хто братиме участь в обговоренні, матимуть регламент 5 хвилин.

Дуже прошу на мене не ображатися, але я як вчитель дуже строго ставлюся до дотримання регламенту. Більше 5 хвилин ніхто з вас, хоч як би мене просили, не матиме. Не забувайте, що за вами черга тих, які також хочуть висловитися. Я хотів би, щоб якомога більше людей мали можливість виступити в обговоренні. На завершення, якщо у вас будуть запитання, прошу звернути увагу, справа від мене сидять представники секретаріату комітету. Тож запитання, які у вас виникнуть, будь ласка, передавайте їм, а наприкінці засідання доповідачі дадуть відповіді. Таким чином, приблизно протягом трьох годин ми будемо в такому ритмі працювати.

А зараз я запрошую до доповіді міністра освіти і науки України Дмитра Володимировича Табачника. Будь ласка.

Доповідь Д. В. ТАБАЧНИКА, Міністра освіти і науки України

Шановний Адаме Івановичу! Шановні народні депутати! Шановні колеги! Справді, ця зала зібрала сьогодні цвіт освіти України для найважливішої розмови, від якої залежить майбутнє всього суспільства. І, знаєте, за освіченість кожної людини відповідає вчитель, за відсутність цієї освіченості — Міністерство освіти і науки, тому давайте спробуємо нашу розмову сьогодні побудувати таким чином, щоб об'єднати наші компетенції.

Перехід на 12-річний термін навчання визначений статтею 12 Закону України «Про загальну середню освіту». На її виконання 2000 року урядом ухвалено постанову № 1717, якою, зокрема, передбачалася ціла низка заходів. Найважливіші з них: здійснити протягом 2000–2003 років заходи, спрямовані на оновлення змісту загальної середньої освіти відповідно до нової структури школи; розробити навчальні плани і програми для загальноосвітніх навчальних закладів різних типів; запровадити ефективну форму державної підсумкової атестації випускників шкіл; розробити і запровадити у навчальний процес нові засоби навчання, нові педагогічні технології, інформатизацію середньої освіти, оновити підготовку педагогічних кадрів тощо.

Багато що вдалося зробити. Так, вперше в історії української школи зміна цілей, структури і змісту відбулися на основі нових державних

стандартів загальної середньої освіти. Підготовлено десятки нормативних, інструктивних, методичних документів. Проте, на превеликий жаль, не все з визначених завдань вдалося реалізувати повною мірою.

Концептуальні засади 12-річної освіти розроблялися та ухвалювалися в роки стрімкого економічного зростання України, коли держава мала найвищі темпи розвитку в Європі, а деякі роки — і у світі. Економічної кризи ніхто не прогнозував. Нині реалії свідчать, що Україна замикає першу сотню країн світу за рівнем використання інформаційно-комунікаційних технологій, конкурсний відбір підручників не забезпечив підвищення їх якості, оновлення змісту освіти пішло іноді шляхом перевантаження навчальних програм, реформування системи підготовки вчителів так і не здійснено.

За останні два роки були взагалі повністю заморожені всі державні програми в освітній галузі. Справедливе гасло «Рівний доступ до якісної освіти» так і залишилося лише гаслом. Тому давайте ще раз повернемося до найбільш відомих і задекларованих тез переходу на 12-річне навчання.

Міжнародний аспект. Якщо аналізувати терміни навчання для здобуття повної загальної середньої освіти, то вони становлять 11–13 років у багатьох країнах. Хоча, аналізуючи термін здобуття обов'язкової середньої освіти, а майже в усіх країнах він не збігається з терміном повної середньої освіти, зауважу, що лише у Великій Британії, Угорщині та Нідерландах цей термін перевищує 11 років.

Для того, щоб з'ясувати, наскільки обов'язковою вимогою інтеграції в єдиний європейський освітній простір є саме 12-річний термін навчання, ми звернулися до головної європейської структури в цій царині — Директорату з питань освіти, культури, спадщини, молоді і спорту Ради Європи. Дозволю собі процитувати відповідь: «Щодо тривалості обов'язкової освіти у школах, то Рада Європи не має чітких рекомендацій на цю тему. Тривалість навчання становить від 11 до 13 років. Багато європейських країн мають 12-річну освіту. Пояснювальна доповідь Лісабонської конвенції передбачає, що різниця в один рік у той чи той бік не є достатньою причиною для невизнання кваліфікацій, які дають доступ до вищої освіти». Лист підписала генеральний директор Габріела Батіані Драгоні. Тобто розмови про будь-які міжнародні санкції безпідставні і вигадані.

До того ж, на наш погляд, коректніше порівнювати не кількість років навчання, а кількість навчальних годин, оскільки тривалість навчального року, кількість уроків, кількість днів на канікулах у багатьох країнах є зовсім різною. За нашими навчальними планами граничне навантаження на учня за 12 років має становити 10 745 навчальних годин, у системі 11-річної школи — 10 268. Європейський досвід наші фахівці вивчали безпосередньо у Страсбурзі. У Великій Британії за 12-річної тривалості обов'язкової освіти кількість навчальних годин — 10 260, підкреслюю, що

це менше, ніж у нас в 11-річній школі. Обов'язкову середню освіту здобувають у Норвегії за 8500 годин, у Франції — 9300, у Фінляндії — за 7695 навчальних годин. Так що за кількістю уроків наша обов'язкова освіта, і 11-річна, і 12-річна, не поступаються обов'язковій освіті переважної більшості країн Європи. Порівняння загального обсягу кількості навчальних годин в Україні та інших європейських державах дає підстави зробити висновок про те, що за меншої тривалості навчання (11 років) кількість навчальних годин у школах України перевищує їх загальну кількість в окремих країнах з 12-річним терміном навчання, наприклад у Великій Британії та Португалії.

Зарубіжний досвід також свідчить, що в країнах з ефективною системою освіти навчання в початковій школі триває 5–7 років, до того ж у значній частині країн цьому передують обов'язкова передшкільна освіта. Враховуючи це, Міністерство освіти і науки найближчим часом внесе відповідні документи щодо впровадження обов'язкового року передшкільного навчання в системі дошкільної освіти. На тепер рівень охоплення різними формами дошкільної освіти дітей п'ятирічного віку становить 93,7 відсотка.

Безумовно, позитивним нововведенням стало запровадження профільного навчання, адже саме профілізація старшої школи дає шанс створити найсприятливіші умови для диференційованого навчання старшокласників, забезпечити їм осмислений вибір професії, допомогти школі перебороти певну закритість, об'єднавши ресурси та зусилля з іншими навчальними закладами — професійно-технічними, вищими, міжшкільними навчально-виробничими комбінатами тощо, а в перспективі і з потенційними роботодавцями.

Громадськість позитивно ставиться до впровадження профільного навчання. Це засвідчує ряд соціологічних досліджень, проведених у квітні — травні 2010 року Інститутом психології Національної академії педагогічних наук та нашим Інститутом інноваційних технологій змісту освіти. Учасники опитувань вважають, що профілізація навчання позитивно впливає на якість освітніх послуг, оскільки пов'язана з підвищенням готовності випускників шкіл здобувати вищу освіту та із свідомим вибором професії. На підтримку профільного навчання висловилися більше 60 відсотків учнів, вчителів та батьків.

Водночас переважна більшість опитуваних керівників шкіл стверджують, що рівень готовності до переходу старшої школи на профільне навчання недостатній. Серед основних чинників, що впливають на формування такої точки зору керівників шкіл:

- 1) незадовільний стан матеріально-технічної бази шкіл, що не дає змоги якісно та в повному обсязі реалізувати завдання профільного навчання;

2) недостатня підготовленість вчителів до викладання профільних предметів і особливо до роботи з учнями 18–19 років, враховуючи їх психологічні та фізіологічні особливості;

3) невиправдано велика кількість обов'язкових шкільних предметів для вивчення у профільних школах, що призводить до значного перевантаження учнів та зменшення часу на профільні дисципліни.

Мотивацією переходу на 12-річний термін навчання було і збереження здоров'я школярів, що забезпечувалося унормуванням навчального навантаження переходом на п'ятиденний тиждень.

Водночас, попри позитивні тенденції в розробленні і впровадженні навчальних планів і програм 12-річної школи, вони все ще залишаються переобтяженими інформативним матеріалом. Це підтверджується результатами багатьох різних соціологічних опитувань у 2006, 2007, 2008 і 2010 роках.

Так, при оцінюванні чинних навчальних планів і програм батьки та вчителі майже одноставні у своїх судженнях: навчальні програми перевантажені інформацією, а співвідношення годин та обсягу дисциплін, що вивчаються, не збалансовано. Переважна більшість опитуваних батьків (більше 75 відсотків) вважає, що їхні діти не можуть опанувати навчальний матеріал самотужки. Характеристика самими учнями шкільного середовища також свідчить про наявність гострих проблем. Більш як третина учнів не задоволена школою, 30 відсотків відчувають складність навчання, до 50 відсотків — втому від занять. А це, безумовно, призводить до збільшення кількості хворих дітей.

Успіх роботи школи залежить від готовності вчителів до якісних змін у своїй професійній діяльності. У вчителя профільної школи фахова підготовка має відповідати профілю навчального закладу. Він передовсім має забезпечити особистісно орієнтоване навчання, практичну спрямованість навчального процесу та профільне самовизначення старшокласників, формування в них відповідних компетенцій. Проте на даний час діяльність вищих педагогічних навчальних закладів та інститутів післядипломної освіти все ще спрямована на підготовку вчителя до роботи у звичайній загальноосвітній школі. Відверто кажучи, по-новому вчителя ніхто не готує.

Щоб виправити ситуацію, слід кардинально перебудувати роботу педагогічних університетів та інститутів післядипломної освіти. Відповідне реформування — в найближчих планах Міністерства освіти і науки України.

Вивчення стану справ засвідчило, що переважна більшість регіонів має гостру проблему забезпечення шкіл педагогічними кадрами. Відносно благополучна ситуація лише у Волинській, Івано-Франківській, Сумській, Тернопільській та Чернігівській областях. Разом з тим зауважу, що при переході на 12-річну школу необхідно буде ввести додатково ще

майже 17 тисяч ставок, у тому числі майже 8,5 тисячі ставок у сільській місцевості.

Є ще одна не менш гостра проблема — старіння педагогічних кадрів. Кількість вчителів у віці до 30 років з кожним роком зменшується, за останніх чотири роки вона впала з 21 до 17 відсотків. А ось кількість педагогічних працівників пенсійного віку щороку збільшується, наприклад, порівняно з минулим роком вона збільшилася на 2,5 тисячі осіб. На сьогодні в навчальних закладах працюють майже 79 тисяч педагогічних працівників пенсійного віку, тобто більше 16 відсотків. Окрім того 58,5 відсотка вчителів України старші 41 року. Причому більша половина з них — пенсіонери за віком або які можуть вийти на пенсію за вислугою років. Зрозуміло, що це також невтішні цифри.

Така ситуація збільшує ще й віковий розрив між поколіннями дорослих і дітей, що ускладнює процес комунікації вчителів та учнів. За даними психологів, збільшення віку учнів з 16 до 18–19 років потребуватиме додаткової психологічної підготовки вчителів, передовсім саме в підходах до комунікацій з молодими людьми. Тобто, як бачимо, і 12-річна, і 11-річна системи освіти мають свої переваги і свої недоліки.

Наскільки ми готові сьогодні до переходу на 12-річний термін здобуття повної загальної середньої освіти? Завдання, які поклалися на Міністерство освіти і науки для переходу на нові зміст, структуру і термін навчання, в переважній більшості виконані — розроблені необхідні нормативні документи, нові навчальні плани та програми, триває видрук підручників.

Так, починаючи з 2001 року, для початкової школи видано 210 найменувань підручників загальним накладом майже 23 мільйони, для основної школи видано 607 найменувань загальним накладом майже 48,5 мільйона. Нині завершується підготовка до друку підручників для 10 класів. Коштів, які є в державному бюджеті, має вистачити на випуск всієї лінійки підручників. Переконали, нам вдасться оновити повністю «Букварі», підручники для 2 класів, для спеціальних і професійно-технічних навчальних закладів. Залишиться завданням на наступні роки конкурсний відбір, видрук і доставка підручників для 11–12 класів, для цього необхідно передбачити приблизно 360 мільйонів гривень в Державному бюджеті на наступні роки.

З метою вивчення готовності до переходу шкіл на 12-річний термін навчання міністерство звернулося до керівників всіх без винятку регіонів України з проханням проаналізувати стан готовності навчальних закладів до такого переходу. За інформацією місцевих органів виконавчої влади, збільшення учнівського контингенту, а це орієнтовно більш як 300 тисяч осіб, призведе до зростання кількості учнів, які будуть навчатися у другу зміну. Цей показник може становити до 5 відсотків, а це

не багато, не мало — більш як 220 тисяч дітей. При збільшенні терміну навчання потребують вирішення питання створення умов для харчування та медичного обслуговування учнів. За письмовою інформацією з регіонів, на 1 вересня 2012 року в школах необхідно буде додатково передбачити більш як 51 200 місць у шкільних їдальнях та буфетах, залучити до медичного обслуговування учнів майже 2,5 тисячі медичних працівників і облаштувати заново 2583 медичних пункти. За самими скромними мірками, для цього в державному бюджеті необхідно більше 120 мільйонів гривень щороку.

12-річна школа потребуватиме значно більших видатків на комп'ютеризацію шкіл. За результатами проведеної в регіонах паспортизації кабінетів інформатики для завершення комп'ютеризації шкіл та оновлення застарілої техніки вже необхідно близько 4 тисяч навчальних комп'ютерних комплексів. Для повноцінного функціонування 12-річки ця цифра буде ще більшою. Вкрай актуальним залишається також питання підключення до мережі Інтернет. Загалом в Україні підключені близько 85 відсотків шкіл, у сільській місцевості — на жаль, лише 54. Ситуацію значно погіршує якість підключення шкіл до мережі, в основі якого ще й досі лежить телефонний зв'язок, а в більшості країн світу ці технології вже не використовуються. Хочу нагадати, що всі наші сусіди мають 100-відсоткове якісне та сучасне підключення до Інтернету. З урахуванням потреб 12-річної школи, вартість закупівлі необхідної кількості навчальних комп'ютерних кабінетів, оснащення навчального процесу мультимедійним обладнанням та створення комп'ютерного програмного забезпечення перевищуватиме 1 мільярд гривень.

Перехід школи на 12-річний термін навчання збільшує кількість учнів та вчителів, яких необхідно підвозити до місць навчання. На сьогодні необхідно забезпечити організацію підвезення 276 тисяч учнів та майже 42 тисяч вчителів. Дванадцятий рік навчання у загальноосвітніх навчальних закладах збільшить орієнтовно на 25-30 тисяч кількість учнів, які потребують перевезення. Окрім того, за результатами інвентаризації, доведеться оновити близько 800 автобусів, термін експлуатації яких уже завершується. За інформацією з регіонів, для реалізації в повному обсязі програми «Шкільний автобус» загальна потреба в транспортних засобах для 11-річки становить 5900 автобусів, для 12-річної школи — майже 6500. Для вирішення означеного питання, з урахуванням потреб 12-річної школи, необхідно також ще більше 1 мільярда гривень.

Збільшення вікової різниці між учнями до 12–13 років потребуватиме вирішення питання про відокремлення початкової школи в самостійну навчальну структуру, яка повинна мати окреме приміщення. Це, до речі, усталена міжнародна практика.

12-річна освіта потребує значно більшого фінансування денних загальноосвітніх шкіл. З розрахунку бюджетного нормативу на одного

учня зазначене фінансування становитиме майже 1,5 мільярда гривень. Якщо приплюсувати все вже згадане, то загальна вартість дванадцятого року для держави коштуватиме більш як 4 мільярди. До цих витрат слід також додати збільшення вартості підготовки фахівців у професійно-технічних навчальних закладах, яка, за розрахунками, зросте на 36 відсотків, або на 1,7 мільярда, і становитиме 6,4 мільярда гривень.

Враховуючи викладене і проаналізовані матеріали, Міністерство освіти і науки пропонує два варіанти подальшого розвитку загальної середньої освіти.

Перший — зупинитися на 11-річному терміні навчання з одночасним запровадженням обов'язкової передшкільної освіти протягом одного року і зберігши кращі ідеї 12-тирічної школи — профільне навчання, можливість отримання професії тощо. Ми ще маємо можливість внести зміни до навчальних планів та програм і гармонійно поєднати матеріал 11 та 12 класів.

Другий — паліативний. Враховуючи нерівномірність забезпечення шкіл у різних регіонах, містах, селах, дозволити місцевим радам самостійно приймати рішення про термін здобуття повної загальної і середньої освіти за програмою або 11, або 12 років. Проте я, відверто кажучи, не прихильник такого варіанта. Однак вирішальним при прийнятті рішення має бути стан матеріального, фінансового, навчально-методичного, кадрового забезпечення кожного конкретного закладу та рівень підготовки учнів.

Перед прийняттям остаточного рішення щодо подальшого розвитку освіти хочу привернути увагу до думки громадськості. Міністерство освіти і науки, зважаючи на величезний суспільний резонанс проблеми, організувало проведення ряду досліджень та зустрічей з керівниками місцевих управлінь освіти, широкими колами педагогічної громадськості, батьківською громадськістю, учнівським врядуванням у регіонах. Про що свідчать результати? Результати засвідчили, що переважна більшість суспільства не відчуває на сьогодні готовності до переходу на 12-річний термін навчання. За результатами соціологічних досліджень, позитивно до переходу на 12-річний термін навчання ставляться лише близько 10 відсотків учнів, 15 відсотків батьків і трохи менше 20 відсотків учителів. Водночас негативне ставлення до цього переходу скрізь, у будь-якому дослідженні, висловлюють більше 70 відсотків респондентів.

Риторичним видається запитання: що краще для молоді людини — ще рік навчатися у школі з крейдою в руках, чи в будь-якому вищому або професійно-технічному навчальному закладі здобувати обрану професію? Що краще для держави, яка поставила перед собою амбітні цілі розвитку економіки: вкладати мільярди у продовження навчання в середній школі, чи в якісну підготовку фахівців.

Насамкінець хочу запевнити, що Міністерство освіти і науки України цілком свідоме наявних проблем, має детальні «дорожні карти» на реалізацію названих шляхів та готове ефективно працювати.

Ну, і на завершення. За великим рахунком, вирішальним є не те, скільки років ми вчимо, а те, як і чому вчимо. Якість освіти визначається новітніми технологіями, професійними кадрами і сучасним змістом освіти. І саме якість освіти є дорогою до успіху, до визнання і до здійснення мрій.

Дякую за увагу.

Свідповідь В. І. ПОЛОХАЛА, Голови Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти

Шановний пане головуєчий! Шановні народні депутати! Шановні учасники парламентських слухань! Гадаю, що в цій авторитетній аудиторії немає потреби переконувати один одного в безцінному значенні освіти в сучасному суспільстві, в тому, що освіта, наука, інновація є найважливішими чинниками і умовою та фактором його життєдіяльності. Звісно, освіта в Україні, у тому числі загальна середня, нарешті має посісти місце пріоритетної складової державної діяльності.

Варто зазначити, що саме парламент — Верховна Рада України відповідно до статті 92 Конституції України та статті 4 Закону України «Про освіту» має визначати державну політику в галузі вітчизняної освіти. А здійснення її покладено на органи державної виконавчої влади та органи місцевого самоврядування. І мушу сказати, що на законодавчому рівні вітчизняна освіта справді визнається пріоритетною у сфері соціально-економічного, духовного і культурного розвитку суспільства.

Однак у нашій державі, на жаль, часто лише декларується, що освіта є основою майбутнього інформаційного суспільства — суспільства знань. Водночас ті, хто сьогодні ухвалює рішення, стверджують, наприклад, що лише економіка є саме тим фактором, який визначає практично всі сфери суспільного життя. Такий примітивний економічний детермінізм означає не що інше, як те, що освіта, наука і інноваційна галузь фактично відсуваються на периферійні напрями внутрішньої політики держави.

Особливо згубно це може позначитися на середній освіті. Можемо мати ситуацію, коли, як твердять песимістично налаштовані експерти, через 3–5 років переважна більшість випускників середньої школи просто не зможуть засвоїти програму вищої школи, особливо вищих технічних навчальних закладів. Зокрема, той рівень знань з математики і природничих наук, що фіксується в Україні останніми роками, практично з 1990 року (хоч 20 років тому ми мали перевагу порівняно з більшістю країн світу), є серйозною загрозою для економіки. Якщо все залишиться

без змін, то не так уже й важливо, як ми прийматимемо випускників до вищих навчальних закладів — через тести, співбесіди, іспити чи без них, скільки в нас буде років навчання — 13, 12 чи 10. Це взагалі стане вторинним питанням, яке чомусь на сьогодні надзвичайно заполітизоване, а часом є і предметом спекуляцій, що лише відволікають увагу від реального стану середньої освіти замість змістовного, а не декоративного її реформування.

Інакше кажучи, якщо ми найближчим часом не забезпечимо припинення зниження рівня інвестування в людський капітал, як це робиться в розвинутих країнах світу, зокрема припинення зниження якості шкільної освіти, то жодні заходи щодо реформування вищої школи, у тому числі законодавчі, не будуть дієвими і втратять будь-який сенс. Вища школа буде не вміє готувати фахівців для сучасної конкурентоспроможної інноваційної економіки. А іншого шляху для економічного зростання у XXI столітті ще ніхто не вигадав.

І ще один загальновідомий факт. Для того, щоб освіта функціонувала і розвивалася, на неї потрібно витратити не менше 10–12 відсотків обсягу валового продукту. У Законі України «Про освіту» передбачено 10 відсотків ВВП. Яка реальна картина в нашій державі щодо рівня інвестування в людський капітал, підтримки належного рівня освіти і науки?

Чи покращило якість середньої освіти, чи підвищило її роль у формуванні суспільства знань запровадження 12-річного терміну навчання? Відповіді на ці запитання мають дати саме учасники парламентських слухань, всі, хто тут присутній і представляє півмільйонну найосвіченішу армію нашого суспільства, хто працює в середній школі.

Як відомо, після прийняття рішення про запровадження 12-річної освіти минуло майже 10 років. За цей період змінилася низка урядів, декілька керівників Міністерства освіти і науки, декілька віце-прем'єр-міністрів, які курирують цей напрям. За цей час справді прийнято ряд нормативно-правових актів щодо модернізації змісту освіти, затверджено державні стандарти, розроблено державні програми, новітні підручники, методичні рекомендації, запроваджено 12-бальну систему оцінювання знань, всеохопне зовнішнє незалежне оцінювання навчальних досягнень випускників загальноосвітньої школи тощо. Разом з тим змушений наголосити на тому, що заходи щодо запровадження 12-річної загальної середньої освіти в Україні проводилися непослідовно, несистемно, без належної уваги з боку держави і фінансової підтримки протягом останнього десятиріччя.

Шановні колеги! Всі ми знаємо, що ідея 12-річного терміну навчання в загальноосвітній школі, особливо його запровадження, сприймається неоднозначно в нашому суспільстві. На жаль, сьогодні в державі немає достатньо авторитетних моніторингових досліджень щодо сприйняття

суспільством запровадження 12-річного терміну здобуття загальної середньої освіти. Тому посилалися на них не можемо. Минуло 10 років, ми не провели таких моніторингових досліджень, це засвідчив і лист з Інституту соціології Національної академії наук України.

Водночас у міру наближення терміну, три роки залишається до повного запровадження 12-річного навчання, в українському суспільстві почали з'являтися критичні оцінки запропонованої реформи. Особливо під час виборчої президентської кампанії 2009 року. А освіту завжди згадують під час політичних баталій та виборів. Тема повернення до 10-річної школи активно використовувалася кандидатами в президенти Богословською, Гриценком, Супрун, Противсіхом, Януковичем. До Верховної Ради України навіть надійшов законопроект про запровадження 10-річного терміну навчання для здобуття повної загальної середньої освіти. Верховна Рада України відхилила його. За прийняття цього законопроекту «за основу» проголосувало лише 75 народних депутатів. На мою думку, це правильне рішення Верховної Ради. Розуміючи складність питання, з метою всебічного фахового обговорення проблеми Верховна Рада України прийняла рішення про нинішні парламентські слухання, доручивши їх підготовку чи координацію Комітету з питань науки і освіти.

А проблеми, з точки зору досягнення цілей запровадження 12-річки, звісно, є, вони вже обговорюються і за межами освітянського середовища, а не тільки в експертному товаристві. У цьому легко переконатися, ознайомившись з інформаційно-аналітичними матеріалами щодо запровадження 12-річного терміну здобуття повної загальної середньої освіти, які на наше прохання надійшли від усіх обласних державних адміністрацій, обласних рад, від педагогів, науковців, педагогічних працівників, Національної академії педагогічних наук, батьківської громадськості. Ось цей документ, майже 500 сторінок. На жаль, Комітет не зміг роздрукувати ці об'ємні матеріали, щоб усі учасники з ним ознайомилися. Це думка всіх регіонів.

І що ж впливає? Аналіз цих матеріалів (думаю, вони будуть враховані при підготовці рекомендацій парламентських слухань), насамперед думка тих, хто готував ці документи, дає підстави дійти висновку, що на регіональному рівні все-таки є розуміння того, що запровадження 12-річної школи — це передовсім поліпшення якості освіти, підвищення конкурентоспроможності вітчизняної освіти, забезпечення економіки держави кваліфікованими кадрами тощо. Тому більшість областей висловилися за впровадження 12-річної середньої освіти, але за умов (це цілком справедливо):

- 1) зміцнення матеріально-технічної бази шкіл, переобладнання шкільних кабінетів, спортивних залів, налагодження випуску підручників,

методичних посібників, перетворення шкільних бібліотек на інформаційно-інформаційні медіацентри, розгортання різних форм дошкільного виховання;

2) вдосконалення законодавчої бази, законодавчого закріплення обов'язкової дошкільної освіти для дітей 5-річного віку, врегулювання правового статусу учнів 17–18 років щодо призову до лав Збройних Сил і щодо укладення шлюбу, зменшення наповнюваності класів у сільській місцевості до трьох учнів;

3) підвищення соціального статусу вчителя, приведення заробітної плати у відповідність з суспільною вимогою педагогічної праці.

Абсолютно всі регіони підготували такі матеріали. Декілька областей, щоправда, пропонують не поспішати із запровадженням 12-річної школи, пропонують старшу школу обмежити 11-м класом, тобто запровадити 11-річну освіту.

Я впевнений, що коригування державної політики в галузі загальної середньої освіти, у тому числі з точки зору запровадження 12-річки, потрібно розглядати виключно з позиції прагматизму, з огляду на світові тенденції, враховуючи всі ключові аспекти. А саме, які ризики повернення 10-річки можуть бути, якщо взяти міжнародний аспект? Це справді може призвести до міжнародного невизнання атестатів про загальну середню освіту та дипломів про вищу освіту, тому що є відповідні рекомендації ЮНЕСКО про щонайменше 11-річний термін здобуття середньої освіти. Це може унеможливити навчання випускників українських шкіл у зарубіжних вищих навчальних закладах та означатиме порушення зобов'язань, взятих Україною у травні 2005 року підписанням Болонської декларації.

Якщо ми говоримо про інтеграцію в європейський освітній простір, про європейські тенденції, нагадую ще раз, що в Фінляндії, яка на сьогодні є лідером за якістю середньої освіти в Європі, тривалість навчання для здобуття середньої освіти становить 14 років, у Великій Британії, Франції, Італії, Польщі, Румунії – 13 років, в Австрії, Іспанії, Швеції, Болгарії, Латвії, Литві – 12 років, 11 років лише в Білорусі і в Росії.

Педагогічний аспект. Насправді повернення до 11-річної освіти ускладнить, якщо не унеможливить, перехід старшої школи на профільне навчання, погіршить підготовку випускників до вступу до вищих навчальних закладів.

Економічний аспект, щоб просто всі присутні тут знали. Навчальний процес у 1–9 класах 12-річної школи організовано з використанням 800 підручників з обов'язкових предметів. Вже надруковано більше 95 мільйонів примірників, які обійшлися платникам податків в 1,5 мільярда гривень. Прийняття рішення про перехід на 11-річний термін навчання потребуватиме лише на заміну підручників ще більшої суми, близько 2 мільярдів.

Нарешті соціальний аспект. Підраховано, що повернення до 11-річної школи призведе до того, що безробітними стануть більш як 100 тисяч вчителів. Внаслідок демографічної кризи вже сьогодні багато з них працюють з неповним трудовим навантаженням.

Немає 10-річки в Європі, у двох чи трьох країнах існують 11-річки. Навіщо і кому це потрібно в Україні? А що вкрай потрібно, то, на моє переконання, нам вкрай необхідно нарешті розпочати виконувати статтю 57 Закону України «Про освіту», особливо в частині встановлення середніх посадових окладів, ставок заробітної плати педагогічним працівникам на рівні, не нижчому за середню заробітну плату по промисловості. Це перше.

Друге. Профільне навчання у старшій школі слід запроваджувати лише в тих загальноосвітніх школах, де є відповідна матеріально-технічна база.

Третє. Зважаючи на кількість малокомплектних сільських шкіл, низьку наповнюваність класів у сільських школах, розробити відповідну нормативно-правову базу щодо створення міжшкільних профільних шкіл, класів у межах освітнього округу.

І ще про одну кричущу проблему. Звичайно, це добре — комп'ютери в школі, але йдеться про стан забезпеченості загальноосвітніх навчальних закладів сучасними засобами навчання. Про яку профілізацію школи можна вести мову (не важливо, скільки буде років навчання), якщо школи забезпечені лабораторним обладнанням кабінетів хімії, біології і фізики для проведення лабораторних робіт лише на 10–15 відсотків, а загальний стан забезпечення сучасними засобами навчання в цілому по Україні становить лише 29 відсотків від потреби. В Україні є підприємства, і я думаю, їх представники виступлять сьогодні, зокрема в Сумах, де наш Комітет проводив виїзні слухання, які можуть у 5–6 разів дешевше виробляти таке обладнання та постачати його школам. Треба, щоб була політична воля місцевої і центральної влади.

Натомість не можуть не насторожувати деякі позиції, які торкаються загальної середньої освіти, що містяться у Програмі економічних реформ на 2010–2014 роки, яка оприлюднена для обговорення на офіційному сайті Президента України. Зокрема, це оптимізація мережі шкіл, розроблення і перехід до єдиного стандарту вартості навчання одного учня. Постає запитання: що за цим стоїть? Якщо коротко, чи будуть школи позбавлені гарантованого державного фінансування в повному обсязі? Чи будуть виділятися кошти залежно лише від кількості учнів у межах гарантованого державного ліміту? Чи безплатний ліміт включатиме мінімум навчальних годин? Чи не зникатимуть школи? Чи не доведеться батькам всупереч Конституції України, Закону України «Про освіту» доплачувати за повноту загальної середньої освіти?

Щодо оптимізації мережі загальних шкіл. Якщо оптимізувати, то як забезпечити доступність до загальної середньої освіти. Нам треба 300 тисяч

учнів підвозити до шкіл, щоб так оптимізувати, і в нас дороги не такі, як у Канаді чи США, де можна і 100 кілометрів їхати. У тій самій Сумській чи Волинській області і 3 кілометри не проїдеш! Яка оптимізація, коли учні взимку просто не доберуться до шкіл, на возах їхатимуть? А якщо вже говорити про автобуси, то, наприклад, у Дніпропетровській області 40 відсотків автобусів не мають постійного місця зберігання, фактично розміщуються на території відділу освіти або школи, за місцем проживання водія.

Змушений наголосити на тому, що треба серйозно говорити про підручники. І ще раз хочу сказати: недостатньо в нас сьогодні цьому приділяється увага, особливо для початкової школи.

Зрозуміло, що стратегія розвитку вітчизняної системи освіти потребує коригування. Тому я думаю, що варто розглянути питання про доцільність скликання чергового з'їзду педагогічних працівників (досі було лише два з'їзди), щоб на з'їзді самі вчителі визначали і диктували владі, законодавчій і виконавчій, що потрібно робити.

І, нарешті, я запрошую всіх до відвертої, професійної розмови. Ви всі отримали проект рекомендацій парламентських слухань. Я переконаний, що конструктивна, неполітизована розмова дасть нам можливість прийняти правильні рішення, не просто про форму, а про зміст, про якість і про те, як нам наздоганяти європейські країни, які ми колись набагато випереджали.

Дякую за увагу.

Виступ В. Г. КРЕМЕНЯ, Президента Національної академії педагогічних наук України

Шановний Адаме Івановичу! Шановні колеги! Глибоко переконаний, що встановлення 12-річного терміну навчання у школі було своєчасним і прогресивним кроком. Чому це було необхідно?

По-перше, цей крок абсолютно співзвучний з визначальними тенденціями трансформації національних систем освіти розвинутих країн. До речі, вони і розвинутими стали через те. Він зумовлений цивілізаційними змінами, що відбуваються у світі: глобалізація економіки, інноваційний характер розвитку, інформатизація суспільства тощо. Якісна підготовка молодих людей до повноцінного входження в життя за таких умов вимагає відповідної тривалості навчання.

По-друге, у змістовому плані 12-річна школа покликана розв'язати і такі хронічні проблеми нашої шкільної освіти, як перевантаженість, що негативно позначається на стані здоров'я школярів, відставання в освоєнні ними комп'ютерної грамотності, незнання іноземних мов і таке інше.

Нарешті, якщо євроінтеграція справді є нашим пріоритетом, як нещодавно цілком обґрунтовано проголосив Президент України Віктор Федорович Янукович у Зверненні до українського народу, то не можна

не зважати на те, що в Європейському Союзі немає жодної країни (я підкреслюю, жодної!), де здобуття повної середньої освіти триває менше 12 років.

Тому 12-річний термін навчання в школі є нині тим оптимальним мінімумом, який, поряд з іншими факторами, зможе забезпечити Україні достатній рівень конкурентоспроможності в Європі і у світі, прискорити процес інтеграції нашої країни до об'єднаної Європи. І повертатися назад від 12-річки в минуле, після того як пройдено три чверті шляху — дев'ять років, м'яко кажучи, не зовсім логічно. Тим паче що про результативність 12-річної середньої освіти можна аргументовано вести мову лише після того, як буде проаналізовано наслідки її першого завершеного циклу, тобто не раніше 2013 року. Сьогодні доцільніше говорити про те, наскільки ефективно вдається реалізувати ідею 12-річного шкільного навчання, і про ті кроки, які необхідно зробити, щоб її не скомпрометувати, а також, скажемо чесно, не скомпрометувати себе в очах світового співтовариства.

Серед цих кроків передусім слід виокремити такі.

Перше. Нині очевидно, що доцільність і успіх запровадження 12-річної загальної середньої освіти в Україні вирішальною мірою буде визначатися створенням оптимальних умов для всебічної реалізації функції заключної старшої ланки, що ґрунтується на ідеях профілізації. Профільна старша школа поширена в більшості розвинутих країн, вона є одним з проявів гуманістичного характеру суспільства, його орієнтації на людину, її розвиток, її самореалізацію, врешті-решт. І лише суспільства авторитарні, тоталітарні чи такі, що тільки-но вийшли з цього стану, намагаються і в освіті зачесати всіх діточок під один гребінець, який тримає жорстка, відчужена від людини рука авторитарної чи поставторитарної держави, нехтуючи при цьому сутність, думкою і почуттями дитини, а то й зневажаючи її. Наслідки такого навчання добре проілюстровано у казці «Школа звірів» педагога Рівза, уривок з якої я наведу:

«Якось звірі вирішили здійснити щось грандіозне в душі «нового часу», і відкрили школу. Предметами для навчання було визначено біг, вміння лазити по деревах, плавання та польоти. Усі навчалися за єдиною програмою. Качка дуже добре плавала, навіть краще за вчителя, мала відмінні оцінки за польоти, але відставала з бігу, тому їй довелося залишатися після уроків і навіть кинути плавання, щоб навчитися бігати. Це продовжувалося доти, доки перетинки на її лапах не зносилися так, що вона вже і плавала на трійку. Білка відмінно лазила по деревах, але не могла злітати із землі в небо, бо вміла стрибати лише з однієї верхівки дерева на іншу та вниз. Через перевтому в неї почалися судоми, вона отримала трійку з лазіння по деревам, двійку з бігу...». Чи не нагадує це певні аспекти нашої школи?

Проте неможливо досягти нової якості освіти, шановні колеги, я згоден тут з попередніми промовцями, нічого не змінюючи по суті. Це стосується

і профільного навчання. На мій погляд, потрібні істотні зміни в освітній мережі та створення спеціальних (я підкреслюю) навчальних закладів, де здійснюватиметься профільна підготовка учнів. Це може бути профільний фізико-математичний, природничо-науковий, гуманітарний ліцеї або ж, за відсутності необхідних умов, ліцей, що забезпечує кілька профілів навчання. Але це має бути окремий від традиційної школи заклад, де здобуватимуть знання учні 10–12 років навчання.

Слід відокремити старшу профільну школу, в якій навчаються більш дорослі учні, від початкової та основної. На нашу думку, таке відокремлення доцільно здійснити і з психолого-педагогічного погляду, і за санітарно-гігієнічними вимогами. Між іншим, такі ліцеї буде легше обладнати сучасним обладнанням, бо їх буде менше і вони будуть спеціалізовані.

Ефективне профільне навчання дало б змогу припинити розмови щодо недостатнього рівня підготовки сучасних учнів з того чи того предмета, частіше кажуть про математику і фізику. Діти, які своє майбутнє пов'язують з певними професіями, гарно вивчатимуть предмети відповідно до своїх уподобань та здібностей, чим забезпечуватиметься потреба суспільства у фахівцях високої кваліфікації.

Що стосується технологічного профілю, то, на наш погляд, найкраще його можуть забезпечити наявні, але модернізовані навчальні заклади професійно-технічної освіти і вищі навчальні заклади I–II рівня акредитації. З цією метою варто у державному замовленні передбачати відповідну кількість учнівських і студентських місць у цих закладах, осучаснити їхню матеріальну базу, здійснити необхідні структурні зміни.

На превеликий жаль в попередні декілька років практично нічого не зроблено у напрямі підготовки мережі освіти до виконання функцій профільної старшої школи, як і взагалі недостатня робота проводилася у суспільстві і освіті щодо переходу на новий зміст і 12-річний термін навчання. І з огляду на цю обставину є зрозумілими пропозиції про повернення до 11-річної середньої школи. Але все ж таки було б краще, якби ми мобілізували зусилля і наявні матеріальні ресурси на створення необхідних умов для здобуття підростаючим поколінням повноцінної конкурентоспроможної середньої освіти.

Другий крок. Мова йде про необхідність подальшого вдосконалення змісту загальної середньої освіти. Він все ще хвибує перевантаженістю, недостатньою інтегрованістю, незбалансованістю гуманітарної і природничо-наукової складових. Ми вважаємо, що подальше удосконалення змісту з урахуванням результатів його запровадження слід розглядати як закономірний і необхідний процес, який має завершитися затвердженням нової редакції державного стандарту загальної середньої освіти. І Національна академія педагогічних наук спільно з Міністерством освіти і науки веде аналіз і змісту початкової освіти, яка вже пройшла

два терміни в рамках 12-річної освіти, і тепер будемо проводити такий аналіз 5–9 класів.

Переконаний, що затвердження державного загальноосвітнього стандарту має відбуватися як важлива подія загальнонаціонального значення, відкрито, з широкою попередньою експертизою фахівців та професійним обговоренням.

І третій крок. Мають бути подолані суперечності між необхідністю безумовного виконання вимог державного стандарту загальної середньої освіти і відсутністю державних гарантій щодо створення відповідних умов для їх досягнення. А те, що вони не дотримуються, свідчать хоча б такі факти — з року в рік несвоєчасне забезпечення шкіл підручниками, порушення термінів їх видання та перевидання, байдуже ставлення держави до стану навчально-матеріальної бази шкіл.

Для прикладу, шкільні навчальні кабінети оснащені дидактичними засобами і обладнанням лише на чверть потреби для повноцінного виконання навчальних програм. Остання позиція серед країн Європи щодо комп'ютеризації шкіл та їх підключення до Інтернету, про що справедливо казав Дмитро Володимирович Табачник. Згадаймо часи, як декілька років тому Україна значно просунулася в плані інформатизації, тобто це можливо здійснити, якщо є увага до освіти. Шановні друзі, якщо ми не зрушимо ці питання з мертвої точки, через кілька років у школах нічого з обладнання не залишиться, не кажучи вже про сучасні засоби навчання чи комп'ютери. Між іншим, у нас абсолютно відсутня вітчизняна індустрія навчального обладнання та засобів. Пропонувалися певні заходи в попередні роки, але вони не були реалізовані практично. Тому, на наш погляд, гарантії, про які йдеться і які я не назвав, слід обов'язково закріпити в новій редакції Закону України «Про загальну середню освіту» і неухильно їх виконувати.

Національна академія педагогічних наук України ширше виклала сутність наявних в освіті проблем і шляхи їх подолання у нещодавно підготовленій вперше в Україні Білій книзі національної освіти, яка невдовзі буде видрукувана масовим тиражем і направлена в навчальні заклади і органи управління освітою.

Цікавий аналіз, на наш погляд, зроблено в аналітичному матеріалі академії, розданому вам сьогодні. Національна академія педагогічних наук і надалі робитиме все для того, щоб українська школа була серед кращих на Європейському континенті.

І останнє. Пам'ятаймо колеги, сьогодні ми обговорюємо не просто питання 12-річної нової за сутністю школи, а питання майбутнього України — бути їй серед розвинутих країн світу чи скотитися на узбіччя людського прогресу. Іншими словами, ми сьогодні складаємо іспит на європейськість нашу з вами і нашої майбутньої держави. Дякую за увагу.

Виступи в обговоренні:

Л. М. КРАВЧУК, перший Президент України, голова Наглядової ради Українського гуманітарного ліцею Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Шановні учасники парламентських слухань! Аналізуючи доповідь і співдоповідь, я підтвердив свій висновок, що аби ми за роки незалежності вирішили три основні проблеми — забезпечили належне фінансування школи, матеріально-технічну базу і статус та належну зарплату вчителю, як в інших країнах, то ми сьогодні не шукали б і не реформували, а вирішували б кардинальні питання, як покращити те, що в нас є. Все це впливає саме з цього.

Тому я повертаюся до перших днів незалежності і хочу вас поінформувати, що першим законом, який прийняла Верховна Рада, був Закон України «Про освіту». У цьому законі ми визначили на освіту 6 відсотків обсягу валового продукту. До цього часу ми не дійшли цієї цифри, на сьогодні трохи більше 4 відсотків, у Сполучених Штатах Америки — 15. Тобто все впирається в те, що в нас не забезпечується реальна підтримка державою середньої освіти. Більше нічого тут шукати.

І друге, що ми наголосили в цьому законі, що основні напрями, політику в освіті визначає лише Верховна Рада. І це закономірно, бо 90 відсотків людей пов'язані з освітою, отже, це загальнонаціональна проблема. І будь-який орган, навіть найавторитетніший, — чи то міністерство, чи місцеві органи, не має повноважень втручатися в політику, зміст школи. Це визначається, повторюю, Верховною Радою. А це означає, що будь-який орган виконавчої влади повинен поважати Конституцію і закон і виконувати ті повноваження, які мають. А їх до біса! Якщо перераховувати — не вистачить і дня, і ночі. Але беруться, як правило, за те, що легше, і на чому можна зробити політику. А це не годиться для середньої освіти.

Ще більш неприйнятно, з точки зору політики України, залучати до змісту навчання державні органи інших держав. Я маю на увазі спроби підготувати спільний з Росією посібник. Можуть готувати такі посібники вчені, наукові заклади, приватні ініціативи, але коли втручаються державні органи, то освячують це державною політикою. Це треба просто знати, треба поважати Конституцію і закон. І тут Кравчук не є не демократом, що комусь щось забороняє, Кравчук просить, щоб виконували Конституцію і закони України, більше нічого. А чому тоді не писати спільні підручники, скажімо, з Польщею? Що, в Україні з Польщею не було спільних проблем? Хай вивчають і пишуть ті, хто займається наукою.

Тобто я підводжу до того, що у нас нарешті треба навести порядок в державі, щоб поважали закон, Конституцію і кожний виконував те, що

йому належить. Кожний молотить свого снопа і пре свого плуга. І не треба втручатися в повноваження інших.

Далі. Кому належить оцінювати знання? У нас вже є випробувана система незалежного оцінювання — тести, як ми їх називаємо. Чому зараз це ставиться під сумнів і якісь проблеми свідомо загострюються? Вважаю, цього не треба робити.

І на завершення. Нам потрібно врешті-решт не втручатися перевірками в школу, а допомагати методично-інформаційно. Тут сказали, що я є головою Наглядової ради Українського гуманітарного ліцею. Він три роки поспіль за результатами незалежного оцінювання посідає перше місце в Україні. Оце і все. І більше нічого не потрібно говорити, не потрібно зводити руки до неба і щось казати. Треба впроваджувати краший досвід, який у нас є, виконувати закон, поважати вчителя і допомагати середній школі. І все у нас буде гаразд, я в це вірю.

Дякую.

Л. В. ЄРМАК, директор загальноосвітнього навчального закладу І–ІІІ ступенів № 34 м. Полтави

Вельмишановна президіє, народні депутати України та запрошені! Аналіз перспектив переходу на 12-річний термін навчання в Полтавській області з урахуванням усіх реалій засвідчує, що профілізація старшої школи, на порозі якої ми сьогодні стоїмо, може стати просто профанацією, особливо в сільській місцевості. Тому, що немає належної сучасної матеріально-технічної бази та оснащення навчальних кабінетів для профільного навчання.

Так, матеріально-технічна база освітньої галузі «технологія» централізовано не поновлювалася більше 30 років. Як правило, недофінансовувалися курси за вибором і факультативи, тобто не забезпечувалася відповідна допрофільна підготовка учнів. Підручники для поглибленого вивчення предметів спецкурсів 10–11 класів за кошти державного бюджету не надходять. Державна програма інформатизації не забезпечує сучасною комп'ютерною технікою міські школи, а більшість учнів навчаються саме в них. Переважна більшість сільських шкіл є однокомплектними і запровадження повноцінного профільного навчання там неможливо, а це обмежує права дітей на вибір відповідно до своїх потреб.

Дивлячись у недалеке майбутнє, можемо спрогнозувати, що цей перехід призведе, і в Полтавській області також, до того, про що казав міністр освіти і науки Дмитро Володимирович Табачник, — до збільшення кількості учнів, які навчатимуться у другу зміну, до необхідності створення нових освітніх округів, а отже і до збільшення кількості шкільних автобусів, а також до необхідності обладнання додаткових місць у класах, у їдальнях та до інших проблем. Отже, якщо запроваджувати 12-річну

освіту, то видатки на освіту мають бути значно збільшені і справді відповідати тим нормам, які потрібні.

Проте, якщо аналізувати думки учнів і батьків, то з них випливає, що перехід на 12-річну освіту недоцільний, бо батьки та діти морально не готові до навчання у 12-річній школі, оскільки при закінченні школи вік випускників буде 18, 19, 20 років, а це вік призову до лав Збройних Сил і вік права створювати сім'ю.

Вже сьогодні ми спостерігаємо як 9-класники намагаються вступити до вузів I–II рівнів акредитації, оскільки тривалість навчання така сама — три роки, але після закінчення вони отримують і атестат, і диплом. Це може перетворитися на тенденцію, яка створить проблеми для старшої школи і для вузів III–IV рівня акредитації.

Фактично 12-річний термін навчання не сприяє підвищенню якості знань, збереженню фізичного та психічного здоров'я учнів та не зменшує навчальне навантаження. Отже, оптимальним терміном одержання повної середньої освіти громадськість Полтавської області визначає 11-річний.

Таким чином, ми вважаємо за доцільне і просимо вас, шановні народні депутати, шановний пане міністре, посприяти тому, щоб були внесені відповідні зміни до Закону України «Про освіту», законодавчо закріпити обов'язковість дошкільної освіти дітей 5-річного віку, зберегти 4-річну початкову школу і неповну середню школу такою, як вона є сьогодні, термін навчання у старшій школі зменшити до 2-річного (10, 11 класи). При цьому слід терміново переглянути та внести відповідні зміни до типових робочих планів та навчальних програм старшої школи. І все. Профільне навчання у старшій школі слід запроваджувати лише в тих загальноосвітніх навчальних закладах, де є відповідна матеріально-технічна база, контингенти учнів, педагогічне та методичне забезпечення.

Отже, ми пропонуємо перехід на 11-річний термін навчання здійснити вже з 1 вересня цього року. Це буде найоптимальніший термін, оскільки він не зумовить ніяких негативних наслідків — скорочень тощо. Це позиція більшості районних і міських рад Полтавської області та депутатів Полтавської обласної ради. Просимо зважити на наші позиції.

Дякую за увагу.

Б. П. КЛІМЧУК, Голова Волинської обласної державної адміністрації

Шановний Адаме Івановичу! Шановні народні депутати, колеги педагоги! Ліпші свої роки, до 39 років, я працював у школі, у тому числі директором, а потім нелегка ось потягла, включно й на цю трибуну.

Не дискутуватиму з приводу років навчання, бо для мене як для батька це вже не актуально, а як для діда... Ну, я просто своїх онуків люблю і їх не виховую, тим паче не вчу. Ви розумієте, статус діда зовсім інший.

Проте для мене дуже важливо, щоб мої онуки отримали гарну освіту, достойну середню базову освіту, щоб вони вміли вчитися далі. Це те, що я робив 20–25 років тому. Ви знаєте тенденцію тодішньої української школи, яка була проривною в Радянському Союзі, ми вчили дітей учитися.

Я не думаю, що нам треба шукати нові технології і нові підходи, власне, і кількість років не має принципового значення. Треба дати те, про що сказав міністр Табачник, — варіативність і те, про що сказала колега директор школи, що далі робити після 9 класу, кому профільний, кому непрофільний. Звичайно, можливо якесь ліцензування на рівні областей чи прийняття рішень на рівні обласних управлінь освіти, не треба це питання підносити до Києва. Дискусія саме щодо цього мені подобається.

Я, як голова виконавчої влади в регіоні вже вдруге, хочу вам сказати, що наше завдання — приймати рішення непопулярні. І ми їх приймали, ліквідували, пробачте, чи оптимізували малокомплектні школи, і я приймав такі рішення. І робили ми це не тому, що нам так хотілося. Я сам випускник початкової малокомплектної школи. Моє щастя в тому, що мама-вчителька мене вдома доучувала і чомусь навчила. Розумієте? Це не навчання, це не якість, це на дитині відразу після 1, 3, 4 класу ставиться хрест, вона виходить з колії. Тому шкільний автобус по поганій дорозі, тому, можливо, і на санях чи на возі взимку, але це треба робити. Поки ми будемо чекати добрих доріг, ми втратимо тисячі дитячих душ.

Тому постанова Верховної Ради є, ми законотворчі, але, якби вона, Адаме Івановичу, була варіативною. Тому, що ми — між молотом і ковадлом, між необхідністю приймати рішення непопулярні і необхідністю виконувати закони. Цього року на виході виклинується, я так сказав би, ще 6 шкіл. Звичайно, громади прийматимуть рішення. Можливо, не по всіх шести вони будуть прийняті. Але батьки розумішають і вони розуміють, що їм треба робити. Тому не треба зв'язувати руки організаторам освіти і виконавчій владі на місцях. Ми не вороги своїм дітям, своїм регіонам і Українській державі.

Кілька слів про те, що сьогодні випадає за межі, — про систему професійно-технічної освіти. Є проект нового Бюджетного кодексу, він на стадії обговорення і затвердження. Там є положення про те, що система передається на рівень областей, великих міст-мільйонників і так далі. Я не розписуюся за міста-мільйонники, тут треба дивитися, очевидно. Але якщо до цього буде постанова Верховної Ради про категоричну заборону відчуження і перепрофілювання, жорстка засторога повинна бути, то віддавайте в області, не бійтеся. Ми швидко будемо приймати рішення. Ми і в цьому році сім нових спеціальностей вводимо в галузі АПК. Бо життя потребує підготовки нових спеціалістів. Але і ліцензування, прийняття рішень — теж на рівень області. Ми справимося. Це щодо профтехосвіти. І, безумовно, це елемент, складова профільної освіти.

І останнє, колеги. Ми тут, більшість з присутніх, здобували базову університетську або педагогічну освіту в ті часи. І перший курс, і другий, і третій, і далі ми вчилися, вчилися, ми клято вчилися. Оцінка для нас було все, залікова книжка — це все. Я не знаю, хотів би помилитися, але, здається, ми увійшли в зону страшної дискредитації, за великим рахунком, higher school (вищої школи). Дмитре Володимировичу, така вже невдячна у нас робота, але ми просимо, зробіть аналіз, подивіться, які ліцензії видавалися, які вузи, які філіали працюють у регіонах. Ну не може так далі бути у ХХІ столітті, не може! Треба приймати жорсткі рішення, ми підтримаємо.

І найостанніше. Я колись казав батькам: хочете мати освічених дітей, які будуть далі вчитися, викиньте телевізор за вікно. Я завжди був максималістом. Я не закликаю викидати за вікно комп'ютер, але нам треба подумати про книгу, де включається зорова пам'ять, інші моменти, де працює інтелект. Про велику книгу, про велику освітню, наукову, художню книгу. Наша область третя в Україні за обсягом книговидавництва, хочемо стати першими.

Дякую.

М. М. ПАЛТИШЕВ, вчитель фізики загальноосвітнього навчального закладу І–ІІІ ступенів № 5 м. Одеси

Уважаемые коллеги, я первым попробую выступить на русском языке. Я викладаю фізику українською мовою в українській школі, але мені зручніше розмовляти російською. Поэтому, если вы мне разрешите, я буду говорить на русском языке.

Вы знаете, были очень тяжелые годы. У нас в Украине было всего лишь четыре народных учителя СССР, и я один из них. Но та власть нас просто отбросила и затоптала. Я бывший народный депутат СССР, возглавлял подкомитет по профессиональному образованию, но та власть нас отбросила. И когда возникли идеи о 12-летнем образовании, я обрадовался, потому что в основу учебного процесса была положена моя поэтапная система обучения. Если взять фильм, который в 1984 году подготовил «Киев-научфильм» о моей методике преподавания, то она полностью применялась во всех школах, и вы тоже применяете мою методику, хотя этот факт власть скрыла. Но я искренне верю, что эксперимент, который проводит Академия педагогических наук, а именно Василий Григорьевич Кремень, все-таки, наверное, отбросит мои сомнения.

Поскольку мне приходилось проводить уроки во Франции, Японии, Германии, во всех союзных республиках, я видел целый спектр различных подходов в области образования. И вот подумал: ну, хорошо, 12-летнее образование. Может, я не прав. Сегодня правильно говорят, что надо открывать детские сады при школах, чтобы наши активные дети в 12 классе

не отрывались от своего рабочего места, от класса. Правильно говорят о том, что необходимо каким-то образом обеспечить наглядными пособиями учебный процесс по физике, математике, химии. Сегодня профанацией является профильное обучение в старшей школе, поскольку оно ничем не подкреплено — ни оборудованием, ни набором предметов, ни содержанием, компоновкой этих предметов.

Я очень уважаю Академию педагогических наук. Я очень благодарен новому министру, потому что когда я позвонил и попросился на прием, меня тут же приняли, и я высказал свои сомнения о происходящем. Я очень благодарен. Академия педагогических наук проделала сумасшедшую работу. Да, создали плохие учебники. Да, учить программу по физике невозможно, но, поверьте, это большущая работа. Теперь им предстоит провести еще большую работу: скорректировать то, что они сделали.

Дорогие мои коллеги, я хочу сказать (министру я об этом говорил), что необходимо немедленно объявить тем, кто выпускался после 9 класса в этом году, что все-таки за лето Академия педагогических наук утвердит обучение за два, а не за три года.

Сидящие здесь знают, что у нас в школе из пяти 9 классов остаются два. И лучшие убегают! Почему? Чтобы пойти в техникум и не сдавать тестирование.

Дорогой Леонид Макарович, вы возглавляли нашу депутатскую группу в Верховном Совете СССР, отвечая за депутатов Украины. Я избирался от Академии педагогических наук СССР. Так вот, дорогой Леонид Макарович, я понимаю, что у вас великолепный лицей, но если мы с вами и с коллегами сядем и нам дадут три часа на то, чтобы ответить на вопросы тестов по любому предмету, то мы не ответим. Почему? Да потому что там, например, по физике на один вопрос — четыре ответа, из которых два правильных. Скажите, а судьи кто?

Поэтому, дорогие мои коллеги, хотя и заканчивается время, отведенное для выступления, я хочу сказать: то, что мы не сможем ликвидировать, — это оптимизм наших учеников, их жизнерадостность, их толковость. Мы не сможем ликвидировать то, что сегодня они более информированы, чем мы, учителя. Они сегодня умнее, тактичнее, они прекрасны, дети индиго, талантливы!

И вот, что я еще хочу сказать, дорогие руководители:

*Дитя прекрасно. Ясно это?
Оно — совсем не то, что мы.
Все мы — из света и из тьмы,
Дитя — из одного лишь света.
Давайте сохраним этот свет!*

Л. В. ГУБЕРСЬКИЙ, ректор Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Шановний Адаме Івановичу! Шановні народні депутати! Шановні колеги! Насамперед, дозвольте подякувати за можливість взяти участь в обговоренні такої надзвичайно важливої, суспільно значущої проблеми. Адже стан справ в освітянській сфері, рівень освіченості наших громадян має стратегічне значення для подальшого поступу Української держави.

Для вищої школи надзвичайно актуальною залишається проблема якості вищої освіти, забезпечення конкурентоспроможності наших випускників. І зрозуміло, що для цього варто поліпшити діяльність середньої школи. Вирішення цієї проблеми дуже непросте, потребує ретельного аналізу фахівців, великих зусиль шкільних педагогічних колективів, допомоги держави. Чільне місце в поліпшенні цієї ситуації, на нашу думку, має посісти і наша вища школа. Дозвольте висловити декілька міркувань з цього приводу.

На мою думку, насамперед, необхідно рішуче подолати розрив між середньою і вищою школою, що склався за останні роки. Професори університетів фактично відсторонені від розроблення навчальних програм, створення нових підручників, які нерідко видаються маловідомими авторами великим тиражем без належної апробації. Однак згадаймо, ще 30–40 років тому академіки, провідні професори створювали шкільні підручники, організували і проводили шкільні та університетські олімпіади, і випускники класичних університетів йшли працювати до школи. Необхідно якнайшвидше відродити ці традиції.

Ми повинні створити нові стандарти освіти для середньої та вищої школи, які були б скоординовані між собою. До їх розроблення потрібно залучити провідних учителів, науковців, професорів університетів. Особливої уваги потребує фізико-математична і природничо-наукова освіта, в якій ми маємо добрі традиції. Необхідно, щоб саме на цих фундаментальних знаннях у школі закладався науковий світогляд і формувалася особистість. Школа повинна виконувати свою головну функцію — давати знання і прищеплювати потяг до них. Натомість до професії мають готувати вищі і професійно-технічні навчальні заклади, мережа яких у нашій країні достатня для забезпечення будь-якої фахової підготовки.

На мою думку, до справи підготовки кваліфікованих учителів варто рішучіше залучати і класичні університети. Нам необхідно спільними зусиллями виробляти інноваційний педагогічний інструментарій, нові технології навчання. Чи може хтось сьогодні точно сказати, скільки випускників класичних університетів нині працює в середніх школах? Або що треба зробити, щоб закріпити їх у школі, щоб учні отримували фундаментальні, глибокі знання та готувалися до здобуття університетської освіти?

Які соціальні стандарти необхідно запровадити для підвищення престижності учительської праці? Адже якщо сьогодні випускник університету на первинній учительській посаді отримує відому заробітну платню, навряд чи можна очікувати від нього повної віддачі та якісного наповнення уроків. Ці питання потребують нагальної відповіді.

Сьогодні відсутня програма підвищення кваліфікації учителів, насамперед з предметів, що є основами фундаментальних наук, — фізики, хімії, біології, математики. Наш університет готовий на базі відповідних факультетів започаткувати курси підвищення кваліфікації, літні школи, в яких під час шкільних канікул провідні вчені та викладачі читатимуть учителям лекції з сучасних проблем конкретних наук.

Далі. Важливо розширити мережу олімпіад для пошуку та добору талановитої молоді, насамперед у фізико-математичній і природничо-наукових сферах. Такі олімпіади дають змогу популяризувати в суспільстві статус науки, престиж знань, формують увагу і повагу до освіченої особистості. Зберегти систему олімпіад означає зберегти і виплекати таланти для України, підняти рівень шкільної освіти. Вагомим механізмом виявлення творчої обдарованої молоді має стати і Державна програма «Майбутнє України», розроблена нашим університетом, Національним технічним університетом «Київський політехнічний інститут» та Малою академією наук. Ця ініціатива підтримана Президентом України Віктором Федоровичем Януковичем, готується указ Президента України про Державну цільову програму «Майбутнє України» на 2011–2015 роки.

Налагодженню тісної співпраці з обдарованими дітьми через спеціалізовані профільні ліцеї перешкоджає відсутність відповідного законодавчого регулювання. Тут говорили про досвід нашого ліцею. Таких у нас два, є ще фізико-математичний ліцей, вони постійно посідають перші місця. Однак вони не входять повністю у структуру університету, позбавлені бюджетного фінансування і впливу наших викладачів.

За ініціативою спілки ректорів ця пропозиція вже врахована у проекту нової редакції Закону України «Про вищу освіту». Ми просимо шановних народних депутатів підтримати таку ініціативу.

Отже, нам всім потрібно чітко зрозуміти, що без якісної середньої освіти прорив у вищій освіті, в економічному розвитку України неможливий.

Дякую за увагу.

Т. М. ФЕДОРІВ, директор Калуського загальноосвітнього навчального закладу № 10 Івано-Франківської області.

Вельмишановна освітянська аудиторіє! Дозвольте висловити власну думку та думку педагогів Прикарпаття щодо питання, яке нас збирало в цьому залі. Усю громадськість України турбує, скільки років необхідно навчатися у школі. Відповідь на нього легше дати, якщо зрозуміти суть

12-річної освіти: основна школа дає базовий рівень знань з усіх предметів, старша школа здійснює профільну підготовку, виступає своєрідною з'єднувальною ланкою між загальною середньою, професійною і вищою освітою.

Батьки стурбовані тим, що діти закінчуватимуть школу у 14 чи 18 років. Проте переваги трирічного навчання у старшій школі, на мою думку, переконливіші. По-перше, профільна школа дасть змогу ґрунтовніше підготувати учня до професійного вибору, здійснити його свідомо. Міністерством освіти і науки України для цих цілей вже розробило відповідні нормативні документи.

По-друге, здійснити профільну підготовку за два роки неможливо. Дев'ятикласникам доведеться вивчити програму трьох класів за два роки. 12-річний термін навчання унормував навчальне навантаження, дав змогу запровадити п'ятиденний навчальний тиждень, що позитивно впливає на збереження здоров'я дітей. Міжнародна спільнота визнаватиме атестати, випускники зможуть здобувати вищу освіту за межами України.

Для переходу до профільної школи часу залишилося дуже мало. На сьогодні ті, хто дотримується чинного законодавства, уже визначилися з мережею класів, у тому числі і 10-х, на наступний навчальний рік. Керівниками шкіл проведено попередню тарифікацію і ознайомлено педагогів з навантаженням згідно з мережею визначених профілів та вибраних навчальних програм.

Нині потрібно провести ретельний аналіз і почати активно доробляти те, що досі не зроблено. У цьому контексті варто врахувати проблеми, з якими зіткнулися педагоги, впроваджуючи впродовж дев'яти років освітнянську реформу в життя, насамперед проблеми, пов'язані з підручниками. Погоджуюся з опонентами, які стверджують, що підручники 5–9 класів перевантажені інформативним матеріалом. Тому на перше місце при укладанні підручників варто поставити критерій доступності підбраного навчального матеріалу, його логічний виклад, зв'язок з повсякденним життям. Необхідно дотримуватися принципу наступності щодо авторства підручників, забезпечити вільний вибір підручників педагогами навчального закладу та їх вчасне постачання до навчальних закладів (найпізніший строк — 20 серпня), повне забезпечення підручниками для поглибленого та профільного вивчення предметів у 8–10 класах.

Щодо проблем, пов'язаних з навчально-матеріальною базою. Під час комплексної інформатизації всього навчально-виховного процесу школі бракує комп'ютерних класів, як уже зазначалося, мультимедійних проєкторів та інтерактивних дошок, програмного забезпечення. Профілізація навчання вимагає оновлення кабінетів фізики, біології, хімії, трудового навчання та інших. Шкільні бібліотеки потребують і книжкового поповнення, і технічного забезпечення.

У зв'язку із збільшенням тижневого навантаження з фізичної культури, з метою виконання програми та уникнення травматизму на навчальних заняттях варто спорудити криті спортивні майданчики. Це економічно вигідніше, ніж будівництво спортзалів.

Інституту підвищення кваліфікації варто подбати про підготовку педагогів до навчання учнів у профільній школі за трьома рівнями — стандартним, академічним, профільним.

Щодо проблем, пов'язаних з наповнюваністю класів. Забезпечення рівного доступу кожному учневі до отримання якісних освітніх послуг вимагає сьогодні внести зміни до порядку поділу класів на групи при вивченні деяких предметів у загальноосвітніх навчальних закладах. Насамперед зменшити максимальну наповнюваність класів до 25–26 учнів, здійснювати поділ класів на групи для вже визначених законодавством предметів при наповнюваності 22–24 учні. Здійснювати поділ класів на групи з предметів, які вивчаються поглиблено, та профільних предметів, включаючи базовий курс, спецкурси та курси за вибором, не встановлюючи межі наповнюваності груп.

Погоджуюся з попередніми промовцями, що варто переглянути зміст навчальних програм, збільшити час на формування вмій та навичок учнів, закріплення навчального матеріалу.

Ще однією важливою проблемою в оптимізації мережі навчальних закладів є норма Закону України «Про загальну середню освіту» про те, що в сільській місцевості реорганізація школи можлива лише за згоди громади.

Безперервні реформи не сприятимуть підвищенню якості освіти. Потрібно зупинитися, зосередити зусилля на вирішенні справді важливих для нас питань, тоді гарантовано припиняться розмови про кількість років, проведених дітьми у школі, адже громадськість зацікавлена у здобутті якісної освіти та зміцненні здоров'я дитини.

Щиро дякую.

С. М. НИКОЛАЄНКО, Голова Громадської ради освітян і науковців України.

Шановні колеги, одностудці, уся освітянська громадо! На цю трибуну мене, як і вас, привела велика турбота про долю наших дітей, нашої освіти, а отже, і всієї України.

Стан справ в освітянській галузі дуже тривожний, і ми про це чули. Ми втрачаємо вчителя, якість знань, економічні, демографічні кризи руйнують українську школу. На жаль, адекватної державної стратегічної лінії на освітянській ниві ми не спостерігаємо. Упродовж останніх двох років, окрім теми щодо зовнішнього незалежного оцінювання, мовних проблем, суспільство практично нічого не чуло про освіту. Навіть і сьогоднішня, без сумніву, доцільна дискусія, правильний крок з боку парламенту, на мою думку, має не чільну тему. Бути чи не бути 12-річці? А чому ми не

говоримо сьогодні про якість української освіти, її роль у зміцненні держави, подоланні соціально-економічної кризи? Головне — визначити стратегію розвитку, а тоді терміни навчання, тестування та інші важливі питання знайдуть своє місце в цій стратегії.

Щодо 12-річки. У 1917 році 3,4 відсотка громадян царської Росії не вміли читати і писати. На початок 1930-х років у СРСР була подолана неграмотність — країна розвивалася. У 1938 році ми першими в світі запровадили обов'язкове 7-річне навчання. Хіба не казали батьки: кому це потрібно? Не кричали, що не потрібно? У десятки разів зросло промислове виробництво, добробут людей. Не випадково, підводячи підсумки Великої Вітчизняної війни, керівництво Радянського Союзу заявило, що Велику Перемогу викував радянський вчитель. У 1966 році було важко, але вперше в світі запровадили обов'язкову 10-річну освіту. Чому? Бо наші предтечі, батьки розуміли, що неосвічений народ не зможе розвивати державу. Перші супутники, вихід людини в космос, перші комп'ютери в Європі з'явилися у нас завдяки освіченим громадянам.

Запитую і себе, і вас: а що, мало було тоді таких, хто казав: нащо та чортова 10-річка, нехай і так іде в колгосп? Однак країна могутнішала, набирала сили. Один рік збільшення протяжності середньої освіти дає 10 відсотків приросту внутрішнього валового продукту. В Європі лише Албанія на сьогодні має термін навчання менше 12 років. Жоден олігарх, який вчить дітей у Європі, не скаржиться на те, що там 12 і більше років, їх це влаштовує. Чому ж в Україні піднялося таке вселенське збурення навколо, здавалося б, зрозумілого питання про термін навчання? Дехто в запалі політичних пристрастей спутав тему нашої готовності до переходу на 12-річку з темою необхідності такого кроку. Визнаю, ми не готові, і себе я можу в цьому критикувати.

Отже, потрібна чи не потрібна 12-річка? Логіка підказує, що необхідна, але за таких умов: розумна державна політика, приціл на суспільство, знання, соціально справедливу державу, потужний середній клас. Наша ж держава є технічно і технологічно відсталою, з сировинною економікою, а тому не потрібна і 12-річка, бо олігархам освічені люди не потрібні. Якщо в холодному класі без сучасного обладнання, лабораторій, Інтернету (Микола Миколайович Палтишев казав про це) сидітимуть голодний учень і бідний вчитель, то чи 10, чи 11, чи 12 років — результат буде один. Відповідь зрозуміла.

Видатний Гельвецій писав, що країна, в якій не в пошані освіта, наука, культура, буде рабом свого сусіда. Ми не повинні бути рабами своїх сусідів. Усі державні сили, весь інтелект потрібно спрямувати на подолання кризи в освіті. Громадська рада освітян і науковців України, партія «Справедливість» підготували програму щодо виходу освіти з кризи. Ми її оприлюднили в Інтернеті та подаємо уряду.

Перше — негайно повернути в державі бізнес до проблем освіти і науки (10 відсотків валового внутрішнього продукту), який повинен працювати на освіту і науку. Сьогодні він поза межами впливу на освіту.

Друге — зосередитися на поліпшенні підготовки вчителя, піднесенні престижу педагогічної праці, питаннях зарплати, житла, оздоровлення, методичної допомоги. Яка допомога? На шість шкіл сьогодні один профільний журнал. Зарплата має бути як мінімум у два-три рази вищою.

Третє — зміст освіти. Погоджуюся з Василем Кременем, міністром, про те, що негайно, засукавши рукава, академія наук, міністерство, національна академія мають оновити зміст, державну програму, виділити десятки мільйонів гривень на це.

Четверте — оновлення матеріальної бази. На «таврії» український учитель не наздожене «мерседеса», тим паче пішки. Без лабораторій у кабінетах фізики і хімії нічого не буде.

П'яте — рішуча зміна ставлення до формування моральності та духовності в суспільстві, школі, сім'ї. Як повітря, потрібна загальнодержавна програма формування патріота України. Без освітніх каналів, освітніх, культурологічних програм нічого не буде. Ідеї моральності, справедливості, патріотизму, працелюбності, поваги до старших повинні об'єднати Україну. Нехай учні і студенти Східної України дружно живуть, розмовляють мовою, якою хочуть, але всі повинні знати державну мову.

За умови реалізації цих п'яти вимог освіта буде якісною. Думаю, що новий Президент і коаліція, якщо схочуть, зможуть це зробити.

Г. С. САЗОНЕНКО, директор Українського гуманітарного ліцею Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Шановні народні депутати! Шановні колеги! Почну з центральної проблеми освіти — проблеми якості освіти. Одна теза: якість освіти — це якість життя. Маємо це розуміти з огляду на те, що ми перестанемо вивчати і давати знання, уміння й навички, ми маємо перейти на компетентнішу, спрямовану освіту.

З огляду на це, питання перше — необхідна розробка національного курикулуму. І тоді ми не будемо мати те, що маємо на сьогодні. Наведу лише один приклад. Дивлюся наші навчальні плани філологічного спрямування. І це треба додуматися Академії педагогічних наук визначити 1 годину для історії України, яка є обов'язковою у випускному класі і на зовнішньому незалежному оцінюванні! Одна-єдина година! Таких прикладів ми, вчителі, можемо навести дуже багато.

Друге стратегічне питання — структура. З огляду на проблему, яку ми розглядаємо сьогодні, стратегічно встановити 12 років. Проте скажіть мені, в якій країні світу 12-річка є обов'язковою? Вона не є обов'язковою, вона запропонована, і варіації для вибору є абсолютно різні.

Тому ми мусимо змінити підходи, ми мусимо запропонувати зовсім інший варіант. І я цілком погоджуюся, що структура 12-річної школи має бути іншою. Перший рік, 1 клас для дітей з п'яти років — це дошкільний заклад. Не можна шестирічок вводити в наші школи-гіганти, де разом з ними навчатимуться 17-річні діти. Початкова школа має бути 5 класів, а далі досить 10 класів для всіх дітей — обов'язкова середня освіта, а профільна школа, яка сьогодні абсолютно не підготовлена і тільки завдяки університету може існувати, — це вже 11–12 клас.

Таким чином, виходячи з обговорюваної проблеми, перша пропозиція, яка мусить бути: терміново призупинити випуск 9 класів 12-річної школи. Розробити тимчасові плани, програми. Це ми підтримуємо.

Особливе місце мають знайти (і я вважаю, народні депутати підтримають цю ідею) ліцеї, які входять до структури вищих навчальних закладів. Тільки вони зможуть забезпечити якісну профільну освіту.

Наступне питання — підготовка педагогічних кадрів. Це питання архіважливе. Ми взаємозалежні. Ми мусимо визнати, шановні колеги, що даємо погану освіту і якість освіти безкінечно падає. А чому вона падає? Такий учитель! Одному з відомих педагогічних університетів виповнилося 175 років, і показують на телеканалі: усі студенти втікають, до школи ніхто не піде. За статистикою, лише 20 відсотків ідуть за вчительський стіл. А це кошти держави!

Тому пропоную двоступеневу підготовку педагогів: бакалавр — 4 роки (наприклад, фізики і хімії чи фізики і математики чи що обирають), а далі — 2 роки школи. І тут ми за 2 роки з нього зробимо людину, яка розумітиме, що таке школа, учитель і дитина. Бо вони навіть не знають, як підійти до дитини! Такий досвід є у Франції, Німеччині, Голландії. Я думаю, це архіважливо.

Наступне питання щодо оптимізації мережі. Ну, не можна так робити! Це має починати Київ, на мою думку. У нас у Києві поряд є дві школи, розділені стадіоном, чи ще чимось. Необхідно виділити початкову школу окремо, тоді вона буде потужною школою в підготовці учнів для середньої школи. Це вже буде об'єктивна оцінка. Не рівень навчальних досягнень, не кількість золотих медалей! Ви подивіться, у чому нас постійно звинувачують ЗМІ? І правильно звинувачують, і ми знаємо чому, бо кількість медалістів цього року значно збільшилася! До того ж, ви пригадуєте, 50 відсотків медалістів минулого року не змогли підтвердити на зовнішньому незалежному оцінюванні свої результати.

І останнє. Адаме Івановичу, я звертаюся до вас. Ви були членом піклувальної ради однієї з гімназій. Так ось та гімназія навіть у 500 кращих навчальних закладів України не входить.

Дякую за увагу.

Л. Ю. ОРОБЕЦЬ, народний депутат України, голова підкомітету Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти.

Доброго здоров'я, шановна громадо! Склалася дивовижна ситуація. Реформу запровадили у 2000 році. Діти пішли до школи у 2000 році, експеримент на них розпочався. А тепер ми через 10 років намагаємося з'ясувати, що відбувається і куди далі йти. Насправді найприкріше батькам цих дітей, вони звертаються з болем: а що ж їм робити? Чи не буде цей рік для їхніх дітей першим і останнім роком цього експерименту? Чим взагалі це закінчиться і хто за це відповідатиме?

Бо це сьогодні ми ставимо запитання: чи потрібна нам 12-річка? І більшість, як стверджує міністр, відповідає негативно. Однак у 2000 році питання ставилося зовсім по-іншому: скажіть, будь ласка, якби ваша дитина мала можливість рік навчатися в хорошій добротній школі, підтягти іноземну мову, здобути основи професії, до того ж це вам нічого не коштуватиме, бо це будуть кошти держави? Тоді, у 2000 році, багато хто відповів «так». І це зрозуміло. Нині ситуація складається інакше.

12-річка профільна. Отже, у сільській школі, де п'ять учнів у класі, запровадити п'ять профілів? Складається ситуація, коли учні цього нещасного 2000 року, для якого впроваджують підручники, підручники бачать в середньому в березні-квітні, а не у вересні. Між іншим, цього року буде не виняток, з необхідних 640 мільйонів гривень для друку підручників передбачено лише 200, і не факт, що казначейство виділить ці кошти. Тобто гарантувати, що 1 вересня буде 100-відсоткове забезпечення підручниками дітей, які пішли до школи 2000 року, немає можливості.

Отож, перш ніж давати собі відповідь, потрібна чи не потрібна 12-річка, було б дуже цікаво розібратися, а в чому взагалі проблема. Усе це напрочуд нагадає ситуацію, коли якимось влітку чоловік пообіцяв дружині подарувати шубу. І все морочив голову: тобі з песця чи норкову? Настали холоди, він каже: «Ні, рідна, переб'ємося цигейкою». От ми зараз намагаємося перебитися цигейкою, не розуміючи, у чому справжні причини. А говорити про 12-річну реформу освіти, втім, як і про будь-які інші реформи освіти, не маючи на увазі розмови про реформування фінансування освіти, є щонайменше безглуздим заморочуванням наших жіночих мозків.

Так ось щодо фінансування освітніх потреб. Щонайменше потрібно подолати чотири негативні реалії.

Перше — залишковий принцип фінансування освіти. Ми вже звикли до того, що грошей немає, що на освіту виділяють за залишковим принципом після того, як виділять на всі «породисті» міністерства і відомства, може, і нам щось капне. А з того, що такі передбачено в бюджеті і нам має капнути, реально доходить 40–50 відсотків. З них 10–20 відсотків залежно від року з'їдає інфляція.

Друге — адміністративний підхід до фінансування освіти. Тобто в бюджеті гроші закладаються з розрахунку на дитину, але на місця вони доходять з необхідністю субсидіювання з місцевих бюджетів. Чи не так? Окреме питання — низька ефективність використання цих коштів. Тобто, за даними Міністерства освіти і науки, лише кожна четверта школа забезпечена новітніми освітніми засобами, а 70 відсотків коштів спрямовується не на підвищення якості освіти, а на комунальні платежі.

Третє — проблема оптимізації мережі шкіл. Усі кажуть про те, що шкіл забагато, що сільська школа не дає високої якості освіти. Втім, якщо піти просто шляхом укрупнення, тобто закриття шкіл у селах, ми породимо колосальну демографічну проблему. Є цікавіший спосіб вирішення цієї проблеми: освітні шкільні округи, коли заклади не закриваються, а кооперуються. І навіть розроблено положення про освітні округи, яке подорожує Кабінетом Міністрів уже півроку. Було б дуже непогано його затвердити.

І, нарешті, останнє. 12-річка — це не лише гроші і не лише адміністрування. Тобто, це не лише відповідь на те, чи є в нас гроші здійснити цю реформу і чи є в нас освітнє керівництво, здатне втілити таку реформу в життя. Це ще й питання кадрів, їх підготовки. Адже, врешті-решт, саме вчителям за будь-якого рішення доведеться віддуватися. І їхніми спинами, і їхніми зусиллями потім будуть творитися подвиги під назвою освіти реформа.

Тому, колеги, перш ніж завершити, варто дати відповідь на такі запитання: чи є в нас гроші, чи є в нас кадри і чи не закінчиться все за формулою: «чому бідний, бо дурний, чому дурний, бо бідний»?

В. Я. ПУПИШЕВА, директор гуманітарного департаменту — заступник міського голови з питань діяльності виконавчих органів ради Кіровоградської міської ради.

Шановні народні депутати! Шановні учасники парламентських слухань! Справді, ми сьогодні розглядаємо проблему, що постала, може, навіть і не сьогодні. Ми з вами постали перед вибором: чи продовжувати перехід на 12-річний термін навчання, чи, може, переглянути і повернутися до іншого терміну?

Звичайно, той період, що минув з 2000 року, за який ми встигли і перейти на 12-бальне оцінювання, й інші речі запровадити, що входили до планів реформування, ніби й не дають нам можливості повернутися назад. Але є економічні чинники, на які ми повинні зважати і враховувати.

Тому педагогічна громадськість міста Кіровограда не раз обговорювала це питання. З'ясувалося, що більшість педагогів нашого міста вважають, що найбільш прийнятним на сьогодні є все-таки 11-річний термін навчання в загальноосвітніх навчальних закладах.

Педагогічний досвід однозначно доводить, що безперервна освіта повинна бути, і вона має починатися ще з дошкільних навчальних закладів. Приклади наших сусідів, деяких європейських країн, свідчать, що в Англії, Франції, Голландії діти починають навчання у 2, 3, 4 роки, а термін навчання становить від 11 до 14 років. За таких умов, може, і для нас був би найкращим варіант переходу на такий термін навчання.

Ми з вами маємо структуру навчання: початкова, основна і профільна школа. Однак, зважаючи на те, що все-таки в початковій і основній школах, де є прекрасні, творчі педагоги, які намагаються закласти фундаментальні знання, профільна школа вимагає від нас більшої уваги, насамперед фінансування і забезпечення матеріальної бази на належному рівні. Та забезпеченість підручниками, яку ми маємо на сьогодні, звісно, не влаштовує, мабуть, не тільки керівників, а й кожного вчителя. Тому треба сказати, що все-таки 12-річна освіта — прогресивна система освіти, але нині вона не на часі. Україна все-таки економічно не готова до цих реформ.

Деякі вчителі вважають, що навчання до 18–19 років призведе ще й до втрати страхового стажу. Деякі діти не зможуть одразу одержати цей страховий стаж. 12-річний термін навчання можливий, але за умови навчання в дитячому садочку, як це відбувається в інших європейських країнах. Учні наших шкіл однозначно проти 12 років навчання. Для цього є об'єктивні підстави і їхня мотивація про це свідчить. Під час опитування батьків 98 відсотків висловилися не за 12-річний термін навчання, а за 11-річний. Тобто, ми маємо прислухатися і зважити на те, що думають з цього приводу батьки наших дітей.

Складна ситуація в майбутньому намічається, починаючи з вересня. Багато вчителів, керівників уже мають таку проблему, що майже всі дев'ятикласники йдуть до профтехучилищ, технікумів. Мотивація тут різна. І діти, і деякі батьки негативно ставляться до ЗНО і тому вбачають такий вихід із ситуації: не йти до 10 класу, щоб обійтися без ЗНО.

Педагогічні працівники нашого міста готові використовувати провідний педагогічний досвід і їх хвилює, щоб у майбутньому не постраждали діти. Тому, підсумовуючи, хочеться сказати, що ми маємо прислухатися і до батьків, і до вчителів, і до учнів, аби мати справді якісну освіту, яка даватиме фундаментальні знання, щоб вона традиційно, як і колись, цінувалася у європейській і навіть світовій спільноті.

В. Ю. СТОРІЖКО, директор Інституту прикладної фізики Національної академії наук України.

Шановний Адаме Івановичу! Шановні учасники парламентських слухань! У своєму виступі я хочу привернути увагу до питання, яке всіх нас об'єднує, — стан шкільних кабінетів, насамперед з природничих дисциплін, а також університетських лабораторій. Ми всі добре знаємо, в якому стані вони перебувають.

Проте я хочу розпочати ось з чого. Як фізик-ядерник хочу сказати, що освіта, яку ми здобуємо в нашій державі, дає змогу нашим вченим брати участь у найпрестижніших мегапроєктах. У будь-якій лабораторії, хоч куди приїдете, скрізь побачите фізиків, хіміків, біологів, які здобули освіту в Україні. І наші вчені почувають себе досить впевнено, тому що вони здобули гарну освіту. Однак ми всі добре розуміємо, що це здобутки і досягнення переважно минулих років. Тому старше покоління вчених і, мабуть, старше покоління вчителів, педагогів турбує питання про те, хто прийде їм на зміну, який рівень підготовки вчених, учителів, педагогів ми на сьогодні маємо.

Тому не випадково ще шість років тому в Національній академії наук відбулася міжвідомча нарада за участю Президента Національної академії наук України академіка Патона, Міністра освіти і науки України, Президента Національної академії педагогічних наук України Василя Кременя, на якій було розглянуто питання забезпечення наукових установ та навчальних закладів України сучасними науковими та навчально-науковими приладами і обладнанням. Було прийнято рішення про об'єднання зусиль наукових установ Національної академії наук України, Національної академії педагогічних наук України і Міністерства освіти і науки України для розроблення і виробництва сучасних технічних засобів навчання.

Варто сказати, що уряд у 2004 році досить оперативно відреагував на ці пропозиції і на доручення уряду було розроблено комплексну програму забезпечення загальноосвітніх, професійно-технічних і вищих навчальних закладів сучасними технічними засобами навчання з природничих, математичних і технологічних дисциплін. На сьогодні деяка частина завдань цієї програми виконана: створено науково-дослідний центр подвійного підпорядкування (НАН і МОН) — Центр навчально-наукових приладів, на який покладено функції з реалізації єдиної науково-технічної політики в галузі створення і виробництва навчально-наукової техніки; спільно з інститутами Національної академії педагогічних наук розроблено концепцію створення та впровадження в навчальний процес технічних засобів навчання, проєкт національного класифікатора і чотирьох національних стандартів на обладнання навчальних закладів і засоби навчання; розроблено специфікацію навчально-лабораторного обладнання для оснащення кабінетів фізики, хімії та біології; розроблені нові зразки

комп'ютерно орієнтованих технічних засобів навчання, які відповідають принципам модульності та універсальності.

На виконання наказу міністерства здійснено пілотний проект з апробації нових комплектів технічних засобів навчання кабінетів фізики в 20 навчальних закладах України. На сьогодні вже підбиті підсумки цього пілотного проекту і найближчим часом рекомендації будуть внесені на розгляд Міністерства освіти і науки. Створено технологічний парк «Наукові навчальні прилади». Центр увійшов до складу міжнародної асоціації засобів навчання.

Однак головне питання — розроблення засобів навчання і наукових приладів, незважаючи на укази президентів, на Національну доктрину розвитку освіти, на жаль, залишається не вирішеним. Пропоную внести до проекту рекомендацію Кабінету Міністрів України розглянути розроблені Національною академією наук України, АПН першочергові заходи щодо організації вітчизняного виробництва технічних засобів навчання і наукових приладів для потреб освіти і науки.

І на завершення хочу передати звернення працівників цього славетного підприємства — ВАТ «Селмі», єдиного на теренах СНД, яке здатне виробляти електронні мікроскопи, маспектрометри, спектрометри та інші наукові прилади, але перебуває на стадії банкрутства.

Дякую за увагу.

С. В. МЕЛЬНИК, директор Науково-дослідного інституту соціально-трудова відносин Міністерства праці та соціальної політики України.

Шановні колеги! Порушена проблема є вкрай актуальною, це питання національної безпеки, оскільки саме у школі закладаються основні позитивні та негативні складові майбуття країни, формуються бази з трудового потенціалу та його конкурентоспроможності. Якщо розглядати з цих позицій, то на сьогодні наша робоча сила вже менш як на 30 відсотків відповідає європейським професійним та кваліфікаційним стандартам. І мабуть, до цього катастрофічного показника доклала руку не лише вища освіта, я про це скажу, а й принаймні старша школа, слабкий рівень профорієнтаційної роботи в середній школі тощо.

Серед потреб загальної комплексної реформи не можна виривати (ми це бачимо і чуємо) декілька варіантів. Дійсно, треба реформувати систему освіти і навчання в цілому, починаючи з системи підготовки кадрів.

Причин — безліч. Одна з них — наявна на сьогодні мотивація молоді до гарного життя без адекватної працевіддачі. За результатами наших соціологічних обстежень 2007–2008 років, тільки 6 відсотків старшокласників та 8 відсотків їхніх батьків зорієнтовані на отримання першої робітничої професії, а решта — на те, щоб стати керівниками, моделями, політологами та банкірами.

У професійному розрізі випускники шкіл у 7 з 10 випадків пов'язують своє майбуття з фаховими професіями, за якими з вірогідністю більше 90 відсотків вони ніколи не працевлаштуються через стабільну відсутність відповідних вакансій. Наприклад, у 2007–2008 роках на одну вакансію в Україні претендували 30 безробітних дипломованих професіоналів з енергетичного менеджменту, 48 філософів, 64 фахівці з організації та ведення фермерського господарства, 143 торговці, 30 фахівців з готельного обслуговування, 30 техніків-екологів, 67 політологів і до безкінечності.

Зазначимо, що спостерігаються і значні регіональні диспропорції. Так, 16 відсотків українських безробітних математиків, 58 відсотків філософів продукуються на Львівщині, 30 відсотків безробітних художників-модельєрів — у Луганській області, 12 відсотків філологів та 11 відсотків екологів — у Донецькій області. Близько половини державного замовлення формується хибно і помилково. Це мільярди гривень!

Тому я вношу пропозицію провести експертизу вивчення цієї ситуації (ці гроші — фактично зариті гроші), для того щоб провести профілізацію старшої школи. Така професійна дезорієнтація шкільної молоді та перевиробництво кадрів відбуваються на тлі того, що більш як 80 країн світу модернізують свої шкільні, професійні та вищі освітні системи в бік збалансованості, відповідності потребам ринку праці, суспільства.

Тому постає риторичне запитання: яким чином ми за 10 років зможемо потрапити у двадцятку найзаможніших держав світу, якщо Україна вже років на 20 відстає від Євросоюзу щодо рівня підготовки кадрів та майже на 30 років — щодо інноваційного розвитку, а за рейтингом оплати праці вчителя не входить і до 50 провідних країн світу?

Таким чином, 12-річна шкільна модель — це вже вчорашній день у світі. Безумовно, треба до цього рухатися, але ж підготовча робота справді не виконана. Тому ми пропонуємо таке.

Передовсім виділити старшу школу в окрему структуру із забезпеченням фінансування за рахунок державного бюджету. Забезпечити відповідним педагогам умови зайнятості, у тому числі умови оплати праці, як викладачам університетів. Скасувати прив'язування старшокласників до конкретних шкіл, тобто створити умови для їх мобільного переходу до профільних класів у різних навчальних закладах міста, району, регіону чи країни. Запровадити шість академічних профілів старшої школи і один професійно орієнтований, причому випускників академічних профілів автоматично зараховувати до вищих навчальних закладів.

Скорочення обсягів підготовки у профільній школі дасть змогу вищим навчальним закладам вивільнити два семестри для реальної, а не на 17 відсотків, як сьогодні, підготовки професійно орієнтованих бакалаврів. Залучати кошти та виробничі потужності роботодавців до цієї діяльності, створити мережу профорієнтаційних центрів (їх у нас

немає), розробити та прийняти державну програму профілізації старшої школи.

Таким чином, без реформування сфери освіти, у тому числі шкільної, політичної волі можновладців, великих обсягів фінансування з боку держави, участі соціальних партнерів тощо профілізація школи залишиться профанацією за прикладом болонізації.

І. В. ВЕТРОВ, начальник управління освіти і науки Рівненської обласної державної адміністрації.

Шановний Адаме Івановичу! Шановні учасники парламентських слухань! Закон України «Про загальну середню освіту» передбачає її обов'язковість. А чи досліджували ми ефективність такої обов'язковості, особливо в перехідний період між II і III ступенями? Зокрема, чи досліджували ми ефективність фінансування загальної середньої освіти? Чи опанує учень, який не опанував базового рівня, повний? Підтвердженням цього є багаторічний експеримент у формі існуючої системи освіти.

Безперечно, потребує змін структура нашої освіти. Перший ступінь — початкова школа. Напевно, ми в цьому питанні єдині щодо дошкільної підготовки дітей віком 4–5 років.

Другий ступінь — гімназія (це наш власний український довоєнний досвід), 5 років навчання, передбачаючи на цьому етапі навчання різні рівні складності, у тому числі для задоволення потреб більш обдарованої молоді, з допрофільною підготовкою. Дитина має спробувати себе на різних факультативах.

Третій ступінь — ліцей, 2–3 роки навчання. Якраз ось тут все залежить від змісту і, напевно, суть не в тому, 2 чи 3 роки навчатися. Адже коли ми купуємо валізу, то спочатку дивимося, скільки речей туди треба покласти, а потім вибираємо розмір. Відповідно, на цьому ступені маємо забезпечити ліцейну освіту академічного та профільного рівнів. Після завершення навчання випускник складає ЗНО, яке потрібно об'єднати з ДПА. Рівень навчальних досягнень є перспективою і перепусткою до вищих навчальних закладів за відповідним конкурсом.

У рамках цього ступеня має зайняти місце і технічний ліцей, тепер профтехзаклад. Дитина, яка закінчила технічний ліцей, отримала робітничу професію і виявляє бажання вступати до ВНЗ, повинна мати можливість повернутися до класичної форми ліцею, отримати повну загальну середню освіту і згодом здобути вищу освіту. Така практика виправдала себе в багатьох країнах.

Вищі навчальні заклади I та II рівнів акредитації теж потребують винесення за межі повної загальної середньої освіти. Разом з тим ми уникнемо спекуляцій, коли діти обирають вступ після 9 класу лише з метою

обійти ЗНО. Сама подвійність таких стандартів провокує дитину і порушує об'єктивність ступеневої вищої освіти.

Щодо змісту освіти у профільних ліцеях. Потрібно переглянути навчальні плани, визначити у старшій школі кілька обов'язкових предметів для всіх учнів, враховуючи мету, яку ми ставимо перед світоглядом українця. Наприклад, це українська мова і література, історія України, іноземна мова, математика, фізична культура і мистецтво. Причому з цих двох предметів (фізична культура і мистецтво) діти мають вибрати той вид чи жанр, який їм до вподоби, а решту годин, 50–70 відсотків, віддати на блок профільних предметів. Не можна також забувати про особливих дітей у своєму розвитку, які змогли б у разі потреби обрати індивідуальну форму навчання. Це зробить старшу профільну школу для дитини цікавою та розвантаженою і фізично, і психологічно.

Потребує ґрунтовного вивчення питання необхідності домашніх завдань у такому обсязі, як тепер. Лише кілька годин самопідготовки у школі після відповідної фізкультурної та обідньої перерви знімає потребу щоденного носіння від 5 до 10 кілограмів підручників. Діти через перевантаженість практично не читають книжок. І навіть творчі завдання, яких вони, на превеликий жаль, отримують дуже багато (по три–п'ять на день), втрачають будь-який елемент творчості за наявного перевантаження.

Для забезпечення реального рівного доступу до якісної дошкільної, загальної середньої і позашкільної освіти, до професійної підготовки, безперервної освіти на територіях обслуговування потрібні кардинальні зміни у підходах, насамперед на державному рівні (внесення змін до законів, розроблення підзаконних актів, програм, положень) і далі, відповідно, на регіональному.

Освітнє середовище в нашому розумінні — це освітні округи чи профільна освіта. Профільне навчання має бути чи не основою розбудови соціально-економічної інфраструктури на місцях, водопостачання, телемереж, енергетичних і транспортних мереж, особливо доріг.

Навчально-методичне забезпечення. У багатьох випадках воно все-таки відбувається знизу догори і є розбалансованим. Відсутні єдині підходи, особливо у профільному навчанні, тому потрібна чітка координація діяльності наукових установ і закладів освіти.

Кадрове забезпечення — підготовка фахівців до роботи у профільних закладах, державний розподіл кадрів, зміна положення про атестацію з урахуванням сучасних потреб, зміни в пенсійному законодавстві. Нині до 15 відсотків вчителів — працюючі пенсіонери, що спричиняє неабияку проблему наступності. Молоді спеціалісти працевлаштовуються через 5–10 років, фактично вже втративши фахові знання.

В. С. КУРИЛО, народний депутат України, голова підкомітету Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти.

Шановний Адаме Івановичу! Шановні учасники парламентських слухань! Майже 10 років триває реформа загальноосвітньої школи і начебто дивним видається, що ми сьогодні зібralися і обговорюємо її доцільність.

На мій погляд, є декілька причин цього. Насамперед те, що наша економіка не стала високотехнологічною. Адже в усіх розвинутих країнах школа 12–13 років, у нас була 10, 11–12 років, і ми зупинилися. Чому так? Економічна проблема — корінь усього питання. Це перше.

Друге — це консерватизм суспільства, у тому числі вчителів, а надто батьків, чії діти навчаються у школі. І пов'язана ця проблема, на мій погляд, з тим, що суспільство дуже слабо поінформоване про сутність самої реформи, що ця реформа дає дітям, що буде після того, як дитина провчиться 12 років.

Третє — це проблеми самої школи, особливо проблема, яка постала цього року, що ніхто не йде в 10 клас. І це викликало консерватизм самих вчителів.

Четверте — це проблема 2012 року для вищих навчальних закладів, коли не буде випускників і до вищих навчальних закладів ніхто не прийде. І це також проблема, яка викликає певне невдоволення в суспільстві.

Ну, мабуть, ще одна проблема — проблема з державними фінансами, яка є для нас вічною, незалежно від уряду.

Який же шлях розв'язання цих проблем? На мою думку, тільки не відмова від самих реформ. Адже ми йдемо еволюційним шляхом реформування школи. У нас була колись обов'язкова 7-річка, потім 8 років, 9, 10, 11, тепер 12. І завжди всі ці реформи проводилися згори. Реформи згори як потреба часу. Ніколи ці реформи не були популярними, і ніколи жоден реформатор, який проводив реформу, не був популярним серед своїх сучасників. Пригадайте, хоч би які реформи проводилися, чи в освіті, чи в економіці, завжди ці люди були непопулярними, вони викликали тільки заздрість нащадків. Тому, мабуть, багатьом треба набратися терпіння, щоб провести ці реформи. Терпіння всім нам, тому що повернення назад — це шлях у нікуди.

Що можна зробити, на наш погляд, у цій ситуації? По-перше, розпочати проведення серйозної роз'яснювальної роботи серед населення. Напевно, має бути державна чи урядова програма з роз'яснення позитивів шкільної реформи.

По-друге, удосконалення (тут багато казали про це, тому не буду зупинятися) змісту освіти: навчальні програми, навчальні плани, посібники і підручники. На мій погляд, необхідно посилити в цьому плані роль Національної академії педагогічних наук України, яку останні п'ять років, мені здається, дещо усунули від прийняття багатьох важливих рішень.

Більше залучати вчителів-практиків і вчених. Коли ми зведемо вчителя-практика і вченого, то зможемо одержати гарний і цікавий підручник.

Профілізація старшої школи. Сьогодні багато уваги зосередили на профілізації школи і побачили, що це певний глухий кут. Точніше, не так глухий кут, як фінансова і економічна проблема. На мій погляд, це питання можна вирішити найближчим часом хоча б частково, передавши заклади профтехосвіти і вузи I–II рівнів акредитації на місцевий бюджет. Що це дасть? Діти одні й ті самі на певній території, тільки перетікають із школи в ПТУ. Кадри одні й ті самі. Якщо це питання буде кероване з одного центру, то вирішуватиме кадрову і матеріальну проблеми.

С. Д. МАКСИМЕНКО, академік-секретар Відділення психології, вікової фізіології та дефектології Національної академії педагогічних наук України.

Вельмишановний Адаме Івановичу! Вельмишановні колеги! Вельмишановний Дмитре Володимировичу! З вашого дозволу зупинюся на трьох питаннях.

Питання перше полягає в тому, як зберегти віру у школу? Ви розумієте, що вона підмивається з усіх сторін (вбачте на слові, нікого не хочу образити), навіть зовнішнім незалежним оцінюванням. Справа в тому, що школа відповідальна за освіту дитини, вона ж формує цю особистість. Розумієте? Коли школа залишається осторонь, а зовнішнє оцінювання виступає альфою і омегою, Сціллою і Харібдою, тими воротами, через які дитина йде у вуз. Я за, але чогось не розумію! Психологічно я, як казав мій дід, не сприймаю цього. Я за, тільки в тому, що треба робити оцінювання, але не зводити його до абсолюту. Це перше.

Друге. Я хочу зупинитися на тих моментах, які для мене видаються найбільш важливими. Отут Володимир Іванович казав, що не проводилося жодних експертиз. Ні, ми проводили експертизу, причому і по 5-рівневій, і по 6-рівневій системах освіти.

Ми проводили дослідження по п'яти позиціях. Чи приведе продовження терміну навчання до зниження навантаження? Чи приведе продовження терміну навчання до збільшення обсягу знань, чи засвоюватимуться вони? Чи приведе продовження терміну навчання до покращення якості навчання? Чи приведе додатковий термін навчання до покращення умов психологічного та соціального розвитку? Чи приведе подовження терміну навчання до більш високого задоволення суспільної потреби в освіті?

Здавалося б, правильні запитання, і ми могли б отримати правильні відповіді. Але ми зіткнулися з двома кардинальними питаннями. Під критичне навантаження підпадають дві категорії дітей: шестилітки і учні, які закінчують школу після 12-річного навчання і за нашими соціальними і культурними нормами можуть бути обраними, мають служити в армії тощо. Я запитую, а що з ними робити? Це питання.

Тепер щодо шестиліток. А чому шестилітки? Фундаментальне психологічне новоутворення і сензитивний період, який розпочинається у дітей віком від 6 до 7 років, є символічною функцією. По-перше, це функція заміщення реальних предметів у їх образах. По-друге, формується довільна функція. Чи може довільна функція сформуватися в умовах класу, де сидять діти, які мають можливість підняти руку, якщо зможуть? Тобто чи розвинена в них ця функція? Ні! Тому саме ігрова навчальна діяльність є домінуючою, і тому ці діти найбільш вразливі.

Ми внесли свої пропозиції. Тепер, Адаме Івановичу, ви хочете запитати мене, за що я. Я за те, щоб усі діти зуміли стати особистостями. Вони можуть стати особистістю за різних форм навчання, але найбільш адекватною формою, мені видається, є та, яка існує зараз. А знаєте, чому? Тому що знову ламати, повертатися назад... Знаєте, поворот назад як психологічний момент — це вказівка «не роби так». Тут присутній психологічний механізм провокації, щоб людина таки зробила так. Розумієте? От ми кажемо про те, що економічна ефективність зросте, але я не знаю, зросте вона чи ні, оскільки людський потенціал...

Завершуючи, хочу сказати ось що. Психологічні дослідження свідчать, що ми досягли в цей період і досягнемо соціальної зрілості, інтелектуального розвитку, морально-етичного, емоціонально-вольового, особистісного зростання, креативності, комфортності, а ще, я сказав би, віри в батьківщину і духовності.

Дякую вам за увагу.

В. А. КИРИЛЕНКО, народний депутат України, член Комітету Верховної Ради України з питань культури і духовності.

Вельмишановні освітяни! Ця тема є дуже важливою, і тому, безумовно, необхідно провести не одне обговорення не тільки на парламентському рівні, а й, понад усе, на урядовому рівні та на рівні шкільних, місцевих громад, де люди безпосередньо знають, що відбувається, як відбувається і що може відбутися.

Зовсім нещодавно, 16 лютого цього року, в цій залі взагалі була дискусія: повертатися до 10-річки чи не повертатися? Один з депутатів вніс законопроект про повернення до 10-річки. До речі, один з кандидатів у Президенти з цією тезою ішов і, до речі, переміг, і тут були серйозні дебати. Мені здається, що абсолютно правильно зал прийняв рішення не повертатися до 10-річки і сконцентруватися на продовженні освітньої реформи.

Я переконаний прибічник освітньої реформи. Безумовно, я розумію, що без належного фінансування освіти про жодну реформу говорити не можна. Це факт, який не підлягає дискусії. Але є різні речі: є пошук фінансів і продовження реформи, а є згортання реформи під приводом

того, що цих грошей все одно ніколи не вистачатиме. Їх же ніколи не вистачало, от і зараз не вистачить на наступні реформи.

У зв'язку з цим у мене виникає багато запитань, у тому числі і до діючого уряду, але не буду вносити зайву політичну напруженість. Скажу лише, що 12-річка (на мою думку, можна дебатовати, якби було більше часу на виступ) — це додаткові робочі місця для вчителів. Крути не крути, а це все одно додаткові робочі місця для вчителів. Крім того, це зайнятість тих молодих людей, які на нинішньому жорстокому ринку праці в Україні не знаходять роботи. Хоча й закінчують гарні, елітні школи, їм по 17–18 років, але вони не можуть знайти роботи. А якщо вони навчатимуться в цей час у школі, то принаймні матимуть більше можливостей для підготовки.

Коли кажуть, що для запровадження 12-річки потрібно що-найменше 4 мільярди українських гривень (здається, саме цю цифру сьогодні уряд називав), то я не вважаю, що це не підйомна ноша для Української держави, тому що є безліч джерел, де ці кошти можна взяти, було б політичне бажання у тих, хто при владі. Ось подивіться, зовсім нещодавно підписано резонансні політичні угоди. За ними Україна щороку отримуватиме 4 мільярди доларів США! Це відома угода «газ — флот», яка викликала серйозні дискусії в усіх середовищах. А тут необхідно тільки 4 мільярди гривень для того, щоб запровадити в повному обсязі 12-річку. Питання відкриті, їх можна дискутувати, для того щоб продовжити добрі справи, а не згортати те, що тільки почали робити.

Далі. Є дуже серйозна тема, яка все одно тут паралельно обговорюється, але яка не стала резонансною настільки, наскільки вона заслуговує, — сільські школи. З одного боку, декларується необхідність покращення якості освіти, а з другого — ми стоїмо перед загрозою закриття сільських шкіл, а вони в нас і так мало чисельні, 3,5 тисячі шкіл малочисельні. А це села, це 26 відсотків усіх шкіл. Окрім того, якщо немає школи — немає села. А ще сільська школа є також носієм української ідентичності. Села україномовні, там україномовні вчителі, там діти і традиції також українські. Це в тому числі і основа існування Української держави. Я згоден, що не тільки на цьому все починається і завершується, але це питання не тільки соціально-освітнє, а й національної безпеки.

Тому ми в групі «За Україну!» дуже стурбовані наміром урядовців почати знову закривати сільські школи. Я також згоден з тим, що цим грішила майже кожна влада. Але зараз, якщо ці процеси будуть реалізовуватися, то ми зупинимося перед тим, що просто зникатимуть села. Бо забори з села сільську інтелігенцію, забори вчителя, лікаря — жодного села не буде. Усе, воно закрийється, воно перестане існувати на мапі України! І з цього питання ми готові відкрити «гарячу лінію», якщо в будь-якому селі будуть спроби закрити сільську школу. Тому що вчителі — це люди, які

отримують зарплату з бюджету, вони скаржитися не будуть, вони, як правило, змушені владу підтримувати, але тим, хто може цю владу критикувати, вони скаржитися зобов'язані. І ми подамо руку допомоги кожному селу і кожній сільській громаді, де будуть спроби закрити школу.

Підсумовуючи свій виступ, хочу сказати, що ми готові продовжити дискусію щодо теми 12-річки, але я думаю, що остаточне слово буде за постановою парламенту за результатами цих слухань.

Дякую за увагу.

О. М. ЯЦУНЬ, голова Київської міської організації профспілки працівників освіти і науки України.

Шановний голову! Шановні колеги! З вашого дозволу я зупинюся на соціальних аспектах даного питання. Соціально захищений вчитель — щасливий учень. Цей меседж ми всі знаємо і щиро його вітаємо. Однак у вчителя захисту немає. У державному бюджеті приведені у відповідність до мінімальної заробітної плати лише перші — сьомі тарифні розряди, тобто до 884 гривень, а починаючи з восьмого тарифного розряду, уся Єдина тарифна сітка побудована на основі визначеного урядом розміру, що на 1 квітня становить 567 гривень. Тому ставка молодого педагога (це восьмий тарифний розряд) 930 гривень зрівнялася із ставкою прибиральниці 884 гривні за всієї поваги до цієї праці.

Потрібно нагально (профспілка освітян України звертається до уряду) всі тарифні розряди Єдиної тарифної сітки перерахувати на основі визначеної законом мінімальної заробітної плати на відповідні тарифні коефіцієнти. Тоді хоча б молодий спеціаліст отримає зарплату вдвічі вищу, ніж тепер.

Щасливий учень не відбудеться у разі повернення до 10-річної освіти. Реверс до шестиденного режиму навчання зумовить перевантаження школярів. Діти і без того набувають проблем із здоров'ям, пов'язаних із незбалансованим харчуванням, несприятливою екологічною ситуацією, низькою рухливістю тощо. Так, у 2009 році, за офіційною інформацією приймальної комісії Національного педагогічного університету ім. Миколи Драгоманова, з 2800 вступників, зарахованих на перший курс, 1746, тобто 57 відсотків, мали хронічні захворювання за двома, трьома, а то й чотирма діагнозами — сколіоз, хвороби шлунка, щитовидної залози, ураження опорно-рухового апарату.

12-річна школа має запровадити профільне навчання, яке значно підвищить рівень знань учнів і сприятиме якісній підготовці до свідомого, наголошую, вступу до вищого навчального закладу. За даними Державної служби зайнятості, у 2009 році зареєстровано 45 тисяч безробітних випускників вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації. Випускники 12-річної школи зможуть мати ширші можливості для адаптації

в самостійному житті, оптимального використання здобутих знань і навичок у професійній діяльності.

Успіх запровадження 12-річної системи навчання можна забезпечити за умови інноваційних змін педагогічних технологій на кожному щаблі навчання, значного поліпшення матеріальної бази навчально-виховного процесу, зокрема для проведення індивідуальних лабораторних і практичних занять, вирішення ряду кадрових проблем, розроблення та реалізації масштабного загальнодержавного проекту «Вчительські кадри», у тому числі «Молоді педагоги», формування спільно з Міністерством освіти і науки престижу вчительських династій.

За сьогоднішньої ситуації, шановні колеги, складається враження, що комусь конче необхідно, щоб освітяни — найбільший, найпотужніший загін суспільства перебували на межі жебрацтва, щоб були легко керованими і слухняними. Майже два десятиліття не виконуються норми статей 57 і 61 Закону України «Про освіту».

І останнє. Місяць тому в цьому залі порушувалося питання про пенсійне забезпечення вчителя на рівні державного службовця, тобто на рівні 90 відсотків заробітної плати. І що ви думаєте? Цей проект постанови не пройшов тільки з однієї причини: деякі депутати просто забалотували це питання, мотивуючи тим, мовляв, чому постанова стосується не всіх бюджетників, а тільки вчителів.

Шановні колеги! Шановна громадськосте! Україна має майбутнє, і це майбутнє є результатом все-таки пріоритетного бачення в державі національної освіти. Це пріоритет номер один.

Дякую за увагу.

Л. В. ЙОЛКІНА, Германівський сільський голова Обухівського району Київської області.

Шановний пане голову! Шановні учасники парламентських слухань! Уважно прослухавши виступ Міністра освіти і науки Табачника Дмитра Володимировича, ми всі зрозуміли, що є два варіанти щодо терміну навчання в загально-освітній школі: 11 років і 12.

Звісно, хоч які рішення сьогодні прийматиме Верховна Рада, а на місцях їх виконувати нам, місцевим радам. Саме місцеві ради фінансують дошкільну освіту, а в деяких регіонах і початкову. І мені цікаво, чи прораховували сьогодні, скільки треба грошей, щоб привести до ладу нашу сьогоднішню освіту?

Останніми роками, аналізуючи фінансування освіти, я побачила, що накопилось надзвичайно багато проблем. Я їх дуже добре розумію як колишній директор гімназії. І хоч останні чотири роки працюю на посаді сільського голови, проблеми сільської освіти мене дуже турбують.

Насамперед, я керуюся статистичними даними освітніх закладів свого села та району. Чому сьогодні потрібно віддати перевагу 11-річній освіті? Наприклад, із 21 випускника 9 класу нашої Германівської гімназії 10 залишають її стіни. Із 1143 випускників 9 класів Обухівського району залишаються для продовження навчання у школі лише 600, майже половина залишають школу. А батьки тих учнів, які пішли до 10 класу, з оптимізмом розраховують, що їхні діти будуть навчатися лише 11 років. І це у благо-получному пристолочному районі!

А чи є у нас на сьогодні відповідна база для 12-річної освіти? Наприклад, у нас немає навіть приміщень. Чи готові профінансувати? І тут позитивної відповіді дати не можемо. Тому що лише по Обухівському району для заробітної плати вчителям 12 класів треба додатково виділити майже 1 мільйон гривень.

Зважаючи на вищенаведені цифри, переконана, що право на життя має лише 11-річна освіта. На мою думку, якість освіти визначається не тим, скільки років навчатимуться у школі наші діти, а тим, якими методами. Тому треба мислити економічно. Чи не краще кошти, які планувалися для 12-річної освіти, використати, щоб привести в порядок освіту, яка є на сьогодні? Завершити комп'ютеризацію, покращити матеріальну базу освітніх закладів, виділити гроші на якісні ремонти.

Тут вже багато було сказано про профільне навчання, але давайте подивимося, куди йдуть наші діти після закінчення загальноосвітньої школи, у тому числі старшої профільної школи? Ідуть у вузи, у коледжі, у ПТУ і лише одиниці йдуть працювати за шкільним профілем. То скажіть, будь ласка, кому потрібна така профільність? Чому ми сьогодні думаємо лише про те, як навантажити учня, а не як максимально спростити програми, щоб дітям подобалося навчатися, щоб вони знали, що їм це знадобиться в подальшому житті? Адже головне для кожної людини — це професія, яка її годує.

І доки ми думаємо, як нам далі бути з профільною освітою у старшій школі, то наші діти вже самі визначаються. І проаналізувавши, куди йдуть наші випускники, я побачила, що 80 відсотків учнів 11 класів відвідують курси довузівської підготовки. То чому нам не подумати про укладення угод з такими вузами?

Аналізуючи нинішній стан освіти, хотілося б більшої стабільності. Останнім часом дуже багато непродуманих нововведень, які лише забирають державні кошти. В останні роки стало традицією розпочинати навчальний рік без підручників. По телебаченню чуємо, що підручниками забезпечені всі учні, а школи їх отримують лише всередині навчального року.

У нашому селі є два загальноосвітніх заклади — загальноосвітня школа і гімназія, крім того є ще дитячий садок, школа мистецтв. І мені, як нікому, дуже близькі проблеми, особливо матеріального характеру. Адже не секрет, що коштів, які виділяє держава на освіту, вистачає лише на зарплату

працівникам школи, оплату електроенергії, теплоносіїв. Тому потрібно негайно вирішувати питання державної допомоги. Хотілося б, щоб обіцянки держави перед освітою виконувалися, адже скільки років існує програма комп'ютеризації загальноосвітніх навчальних закладів, але й досі не завершена, програма «Шкільний автобус» також повністю не виконується.

Дякую за увагу.

П. Ю. САУХ, ректор Житомирського державного університету імені Івана Франка.

Шановний Адаме Івановичу! Шановні народні депутати! Шановні колеги! Я хочу привернути увагу до того, що проблема переходу української школи на 12-річний термін навчання загалом постала у нас не випадково. Не погоджуюся з тезою, яка сьогодні культивується в засобах масової інформації, громадській думці, що сьогодні вже ніхто не пам'ятає, задля яких цілей дев'ять років тому прийняли таке рішення. Алгоритм 12-річної системи передбачав єдине — підвищення конкурентоспроможності випускника української школи, становлення його професійної зрілості, розширення життєвої і соціальної компетентності.

Ще наприкінці ХХ століття для багатьох стало очевидним, що новий посткласичний образ освіти вже не вписується в 10-річний термін навчання. Тому говорити сьогодні про плюси та мінуси 10-річного навчання, я думаю, не варто. Це давно зрозуміли провідні країни світу, в яких термін навчання в повній загальній середній школі становить 12–14 років.

Поряд з цим, важко не погодитися з думкою, що тоді, дев'ять років тому, практично ніхто не намагався підрахувати, до яких наслідків для вищої школи, армії, суспільства, економіки все це призведе. Ніхто не думав про те, що доведеться здійснювати цю реформу не на кращому етапі економічного розвитку нашої держави. А головне, ми втратили час, і сьогодні ліміт часу, відверто кажучи, нас усіх найбільше лякає.

Чи є вихід з цієї ситуації? Враховуючи розпорошений суспільний резонанс, неготовність старшої школи здійснити повноцінний перехід до профільної школи та відсутність соціально-економічних механізмів її реалізації, я вважаю, що як робоча гіпотеза цілком можлива 11-річка. Що це дасть, або що не дасть?

Перше — хоч і неповною мірою, але збереже можливість розширення життєвої і соціальної компетентності наших випускників, сприятиме входженню в нову системну якість освіти впродовж життя.

Друге — дасть можливість перейти від школи знання до школи розуміння, підтягне систему середньої освіти до вимог і стандартів вузів, разом з тим збереже і розширить систему профільної підготовки у коледжах і ПТУ, відведе удар по системі вищої школи, можливий за 12-річної освіти, поклавши руку на серце, у 2012 році.

Третє — збереже можливість вийти на обсяг більше 10 тисяч академічних годин. Це менше ніж у Європі, проте достатньо для того, щоб освіта залишилася якісною і конкурентоспроможною.

І четверте — дасть змогу уникнути скорочення вчителів, яке обов'язково спричинить перехід до 10-річки, як пропонувалося, вирішити проблему додаткових витрат для незміцнілої економіки України, а також дасть можливість спрямувати заощаджені кошти на покращення змісту освіти та підвищення соціального статусу професії вчителя.

Проте не це основне, на чому я хотів би наголосити. Думаю, ми надто абсолютизуємо тривалість навчання у школі. Суспільний резонанс 12-річного навчання зумовлений іншим — проблемою якості освіти, знеціненням її змісту і дивовижною деформацією соціальних ліфтів: працюють батьківський ліфт і гроші. Козьма Прутков казав: купи спочатку картину, а потім раму. Ми сьогодні опікуємося рамою. Нам потрібно негайно розпочати оновлення змісту освіти, який мав би життєвопрактичну націленість, зорієнтованість.

Однак з ким це робити, якщо більше 20 відсотків вчителів — пенсійного віку? І лише 20 відсотків студентів педагогічних спеціальностей, до того ж не найкращих, готові пов'язати своє життя з педагогічною діяльністю. Якщо уява про майбутню трудову діяльність формується у нашої молоді під впливом телебачення, батьків, які відповідно виховують дітей, пропагуючи фантастичний спосіб життя бізнесменів, політиків, зірок шоу-бізнесу. Адже саме вони заповнили телеекрани, дають інтерв'ю ЗМІ і що завгодно, і іноді здається, що скромні соціальні ролі сьогодні вже нікого не влаштовують, вважаються долею невдах.

К. С. САМОЙЛИК, народний депутат України, секретар Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти.

Вельмишановні учасники парламентських слухань! Питання, яке ми сьогодні розглядаємо, актуальне. Про це свідчить те, що під час президентської виборчої кампанії люди нам постійно ставили запитання про зміну терміну навчання у школі, про статус учителя як державного службовця (щоправда, політики про це лише говорять), про пенсійне забезпечення освітян, матеріальну базу, доступність освіти. І це стало поштовхом для того, щоб ми сьогодні проводимо дуже серйозну розмову у Верховній Раді України. Щоправда, трішечки запізно, бо минуло 10 років від прийняття базового Закону «Про освіту». Але дуже багато проблем залишилися невирішеними.

Зважаючи на сьогоднішню нашу розмову, я бачу по загальному настрою, що ми дійдемо спільного знаменника, що оптимальним варіантом для нашої середньої школи є 11-річка. Я не вважаю, що це відкат назад. Ні, це наша мудрість. Ми зібралися тут, щоб оцінити пройдений

шлях: чи пройшов він бездарно, чи справді приніс нам щось цілком нове.

Тому я поділяю і ваші настрої, і думку Міністерства освіти і науки, і думаю, що цей оптимальний варіант ми обов'язково з вами залишимо, хоч нас зараз лякають тим, що Європа нас засудить, що ми не відповідаємо євростандартам. А чому ж Європа нас не засудила, що вчитель одержує жebraцьку пенсію, жebraцьку заробітну плату, що вчитель без житла? Мовчить Європа? А це також соціальні стандарти.

Ми, український парламент, прийняли досить значну, потужну законодавчу базу. Це і базовий Закон України «Про освіту», і стратегічний документ Національну доктрину розвитку освіти. Проте, останнім часом ми чуємо дедалі більше негативу на адресу нашої освіти. Все більше нам кажуть, що начебто не туди ми йдемо, що не треба відкидати все, що раніше у нас було. Бо раніше не тільки навчали, а й виховували наших дітей. Чи не потрібно нам повернутися до цього? Звичайно, потрібно. Це також дуже серйозна проблема.

І раніше проводилися реформи, кожен з вас уже по три реформи пережив, але всі знали, що спочатку наукове обґрунтування, методичне і потім законодавче. Обов'язково ми повинні все це законно прийняти, потім розрахувати кожна копійку на цю реформу. І те, що ми сьогодні говоримо про проблеми, означає, що реформа не була продумана до кінця. І реформа зовсім не означає термін навчання. Ось зараз кажуть, що це робочі місця і нехай ще протирають штани. Можливо, тоді взагалі зробити середню базову школу до 15 років, щоб і робочі місця були, і діти там перебували до заміжжя або до армії? Тобто це зовсім не є реформою.

Що нам робити? Шановний Дмитре Володимировичу, ви зробили дуже влучний перший крок — створено робочу групу з науковців та практиків для розроблення нового закону про вищу освіту, який відповідатиме проблемам сьогодення. Нам необхідно обов'язково записати в рекомендаціях доручення Міністерству освіти і науки створити подібну робочу групу для розроблення змін до чинного законодавства, які необхідні сьогодні нашій школі. У створенні цього проекту мають взяти участь і вчителі, і директори, і, звичайно, наші науковці.

Звичайно, потребують уточнення програми про шкільний автобус, про вчителя. Забули про це! А це й житло, і все інше! Обов'язково треба! Проект нового Бюджетного кодексу, розглянутий Кабінетом Міністрів України, буде внесений до Верховної Ради України. Давайте спільно подивимося, щоб знову наша освіта і наука не залишилися на задвірках у нашій державі. Це дуже важливі питання.

Потрібно реформувати, але дуже добре, що сьогодні зібралися в цій залі мудрі люди, які підказали: зупиніться, трохи не те робимо. Треба скоординувати наші дії відповідно до потреб сьогодення.

КОЛІСНИК В. Ф., директор Мамаївського загальноосвітнього навчального закладу Чернівецької області.

Шановний Адаме Івановичу! Шановний Дмитре Володимировичу! Шановні народні депутати! Шановні колеги! Я врахував зауваження головуючого і кажу, що Буковина — за 11-річний термін навчання, та прошу нас підтримати.

Що зумовило таке рішення батьків, учнів, освітян Чернівецької області? Чому дев'ять років питання доцільності 12-річної освіти не порушувалося на державному рівні? Мабуть тому, що ігнорувалися інтереси всіх учасників навчально-виховного процесу, великого педагогічного трикутника: батьків, учнів, вчителів, задля яких і була ця система запроваджена.

Знову повторю: якою була мета запровадження 12-річної освіти? Це, насамперед, намагання розвантажити дитину, дати їй якісні знання, соціально захистити, забезпечити у старшій школі профільне навчання та вхід України в Болонський процес. За дев'ять років роботи ми бачимо, що жодне з цих завдань практично не виконується.

Якщо бути щирим, то, мабуть, корінь зла — у завищених державних стандартах. Тому розвантажувати дитину потрібно не шляхом подовження шкільного віку, а шляхом негайного перегляду державних стандартів. Не секрет, що більше 50 відсотків дітей не засвоюють навчального матеріалу, а частка випускників, які вступають до іноземних вузів, залишається мізерною, бо фінансове становище значної більшості українських сімей скрутне.

Протягом квітня — травня 2010 року у школах нашого регіону не раз проводилися педагогічні ради, батьківські збори, зустрічі начальника головного управління освіти і науки з директорським корпусом шкіл області, на яких обговорювалося питання продовження навчання учнів 9 класів у старшій 12-річній школі. За результатами обговорення можна стверджувати, що переважна більшість батьків, педагогів, учнів, керівників шкіл області категорично проти 12-річного терміну навчання. Тому, 1 вересня 2010/2011 навчального року за парти шкіл області сядуть лише 24 відсотки випускників базової школи. Минулого навчального року цей показник становив більше 57 відсотків. Таким чином, ми бачимо закономірну тенденцію катастрофічного зменшення учнівського контингенту старшої школи. Крім того, соціологічні дослідження показують, що більшість дітей бажають якомога швидше здобути відповідну освіту і розпочати трудову діяльність. А наслідком цього буде відсутність 10 класів у багатьох школах, що призведе до зменшення тижневого навантаження вчителів та скорочення штатної кількості працівників шкіл.

Сьогодні можна знову і знову говорити про профілізацію старшої школи, що має бути основою вибору професії учнями, але через відсутність матеріальної бази її організувати неможливо. Тому, враховуючи

думку переважної більшості батьків, вчителів, учнів, керівників шкіл, працівників органів управління освітою Чернівецької області, вважаю недоцільним 12-річне навчання у школі та пропоную залишити вже апробовану 11-річну освіту, підтримуючи перший варіант, запропонований Міністром освіти і науки України Дмитром Володимировичем Табачником, звернувши увагу на відповідні напрями роботи в дошкільній освіті.

Дякую за те, що сьогодні з цієї трибуни ми можемо висловити інтереси батьків, учнів, вчителів і долучитися до вирішення долі наших дітей — найціннішого багатства, майбутнього України.

Дякую за увагу.

О. О. ЗАРУБІНСЬКИЙ, народний депутат України, Голова Комітету Верховної Ради України з питань прав людини, національних меншин і міжнаціональних відносин.

Шановні добродіі! Дуже добре, що сьогодні так широко і глибоко дискутується, полемізується важлива проблема. Я щойно подумав, що якби так само розглядалася проблема впровадження 12-річної освіти дев'ять років тому, то, думаю, у нас набагато менше було б підстав говорити про проблеми і шляхи їх подолання. Бо ми створюємо проблеми, а потім їх долаємо. Чому тоді не було широкого обговорення? Чому тоді це вирішувалося на рівні чиновників від освіти? Це перше запитання.

Друге питання, а точніше, репліка. Ви знаєте, ми всі сьогодні є свідками формування міфів, вони буквально експромтом формуються. Перший міф. Ви чули, 15–20 осіб називали різні терміни тривалості освіти у країнах Європейського Союзу та інших країнах. У нас так люблять посилалися на європейський досвід, коли це вигідно, що забувають про те, що є дві позиції — загальна обов'язкова освіта і загальна освіта. Ось у чому суть проблеми! Ось у чому маніпуляції! Тому, що загальна обов'язкова освіта завжди є меншою, ніж та, яку людина може здобути, якщо захоче. Це так? Так.

Другий міф. Тут було сказано: ось треба ще один рік додати, і всі знатимуть іноземні мови. Ну я ж на цьому розуміюся, шановні. Це ж просто смішно! Мови людина (юнак чи дівчина) знатиме тоді, коли так звана українська еліта знатиме іноземні мови, а вона їх не знає. Мови знатимуть маленькі діти, коли буде мотивація і стимул їх вивчати. І це не залежить від того, 12, 15 чи 20 років навчатися. Я, наприклад, 25 років вивчаю іноземні мови.

Наступний момент, можливо, він пафосно звучить, але є дуже важливим. Ви знаєте, тут правильно говорили про проблеми української освіти, про те, що бракує грошей і таке інше. Однак є ще один момент, про який не дуже хочуть говорити. Доки українські можновладці або владоможці навчатимуть своїх дітей не в українських школах, а не вивозитимуть їх за

кордон, доки ті люди, які під час виборів дуже люблять розривати свої сорочки (національні, гарні сорочки!), говорячи про патріотизм, а при цьому своїх дітей навіть у Києві віддаватимуть до закритих іноземних шкіл, очевидно, доки ми цього не позбудемося з нашої практики, нічого не буде з української освіти. Нехай віддають дітей до українських шкіл! Бо патріотизм — це не професія. Хай патріотично ставляться до української школи, тоді буде патріотизм!

Не можемо не сказати ще про одне. Ми весь час говоримо про громадську думку, про демократію. Кажемо, що при виробленні зовнішньої політики має враховуватися громадська думка, при внутрішньополітичних проблемах — громадська думка, щодо політики — громадська думка. А чому не враховується громадська думка при вирішенні цього питання? Адже не тільки чиновники і науковці-освітяни є референтною групою, для того, щоб приймати рішення. Чому нехтується, ігнорується думка батьків? Вони що, зайві в цьому процесі? Чому ігнорується думка самих учнів? Вони що, зайві? Чи це не для них? Чому, врешті-решт, ігнорується думка вчителів? А вона ігнорується!

Я вам зараз наведу результати соціологічного дослідження, проведеного Інститутом соціальної та політичної психології Національної академії педагогічних наук України, і тоді, можливо, не треба було б так багато витрачати часу на дискусію. А тут є абсолютно чіткі показники, валідне дослідження, будьте впевнені в цьому: як ви ставитеся до 12-річного терміну навчання? Учителі: 17 відсотків — позитивно, 62 — негативно. Учні (спеціальна розбивка): 9 клас: 8 відсотків — позитивно, 79 відсотків — негативно; 10–11 класи: 11 відсотків — позитивно, 71 відсоток — негативно.

Дуже важлива динаміка цього ставлення. У 2002 році позитивно ставилися 34 відсотки, негативно всеодно було набагато більше — 55 відсотків. А у травні 2010 року 11 відсотків — позитивно і 71,9 відсотка — негативно. Про що це свідчить? А це свідчить про те, що треба довіряти своїм громадянам.

І мені здається, що коли ми говоримо про те, яке рішення приймати, то не треба виставляти себе демократами і плювати на думку людей. Думка батьків, думка вчителів, думка освітян і думка самих учнів!

Дякую за увагу. Я — за 11 років.

В. Г. КІЯШКО, начальник управління освіти Луганської міської ради.

Уважаемый Адам Иванович! Уважаемые участники парламентских слушаний! Большая часть пути введения 12-летнего среднего образования уже пройдена. По мере приближения к конечной цели мы осознали многие проблемы. Возможно, необходимо начать со структуры общего среднего образования, как это сделано в Польше, где все ступени обучения отделены друг от друга. То, что наша начальная школа стала 4-летней,

мы считаем положительным. Однако многие ли учебные заведения могут похвастаться сегодня тем, что создали для шестилеток специальные условия: отдельный блок для обучения, дневной сон в школе полного дня, игровую зону для отдыха? Трудно себе даже представить, что в одном здании будут учиться дети 6 и 18–19 лет. Поэтому мы, сегодня поддерживаем мнение, высказанное Дмитрием Владимировичем и другими выступающими о том, что начальная школа может стать пятилетней, учитывая подготовительный этап, и она должна быть, отделена от основной и старшей школы.

Кроме того, учитывая то, что не все учебные заведения, в частности, средние школы даже нового типа, могут обеспечить настоящую профильность обучения, мы предлагаем выделить профильную школу отдельно как новый тип учебного заведения и снабдить ее соответствующей материально-технической базой, современными средствами обучения и научно-методическим обеспечением. Кроме того, желательно нормативно закрепить в документах положение о том, что в профильной школе будет работать специально подготовленный педагог, владеющий современными технологиями обучения старшеклассников. Естественно, и его заработная плата должна быть иной.

Кадровая проблема всегда остается одной из самых важных. Необходимо повысить статус учителя в обществе, обеспечить его моральное и материальное благосостояние и, конечно, социальные гарантии. Сегодня много говорили о том, что надо выделять педагогам квартиры, путевки на оздоровление. Мы считаем, что необходимо производить доплату на приобретение методической литературы, учреждать премии и другие поощрения за особые достижения в педагогической деятельности. К сожалению, это в основном решается на местном уровне.

Мы считаем, что выполнение этих условий будет способствовать тому, что в школу, особенно в сельскую школу, придут творчески мыслящие педагоги, которые могут и хотят работать по-новому.

В концепции профильного обучения установлены уровни преподавания предмета, выделены направления, но в реальной жизни даже в больших школах нет возможности создать условия для свободного выбора профиля обучения каждому ученику. Не всегда готовы к осознанному выбору направления профилизации ученики и их родители. Критериями выбора по-прежнему остаются имидж школы, авторитет учителя, близость расположения учебного заведения к месту жительства, то есть выбор профиля в большинстве случаев не направлен на будущую профессию.

Сегодня мне бы очень хотелось заострить внимание на других организационно-управленческих проблемах. Мы уже девять лет шагаем по пути образовательной реформы, но обратите внимание: за много лет

не менялось штатное расписание школ, директор погряз в хозяйственных вопросах, ему некогда осваивать новые направления образовательного и управленческого менеджмента. Поэтому мы предлагаем пересмотреть штатное расписание школ, обязательно ввести должности инженера по охране труда, по технике безопасности, инженера по обслуживанию компьютерной техники, медицинского работника. Для школ нового типа и учебно-воспитательных комплексов и объединений обязательно должна быть ставка заместителя директора по научно-методической и экспериментальной работе. Обязательно должна быть введена ставка заместителя директора по воспитательной работе независимо от количества классов. И очень важно, чтобы не сокращались ставки психологов и социальных педагогов при уменьшении численности учащихся в школе.

Мы считаем, что повышению качества образовательных услуг будет способствовать уменьшение граничной наполняемости классов до 25 детей с последующим урегулированием механизма деления на подгруппы при изучении отдельных предметов, в том числе профильных. Такой шаг поможет даже усовершенствованию внутриклассной дифференциации. С материальным обеспечением все понятно, говорить не будем.

От имени педагогов Луганщины и общественности я хочу сказать, что, выйдя на третий этап реформы, мы столкнулись с негативным отношением общественности к 12-летнему обучению. Мониторинг показывает, что учащиеся 9 классов сейчас в ожидании позиции. Все ждут: если будет принято решение об 11-летнем сроке обучения, дети пойдут в школу.

І. В. ТХОРЖЕВСЬКИЙ, начальник Київського військового ліцею імені Івана Богуня.

Шановний голову! Шановні учасники парламентських слухань! Я представляю 20 навчальних закладів: два військових ліцеї, що підпорядковуються і перебувають на фінансуванні Міністерства оборони, і 18 обласних ліцеїв з посиленою військовою і фізичною підготовкою.

Коли я побачив тему наших слухань, то подумав, що дуже добре, тому що для ліцеїв перехід на 12-річку — це питання: два роки навчатися у старшій школі чи три? Думаю, дуже добре, знімаються дві проблеми, можна за три роки трохи підтягти хлопців до вступу до вищих військових навчальних закладів, адже два і три роки — велика різниця. До того ж ті, хто не вступив, автоматично у 18 років йдуть у професійну армію, вони вже майже готові для цього.

Проте оскільки я тут виступаю майже останнім, точка зору змінюється. Звісно, я як людина розумію, що колись було навчання 7 років, потім 8 — стало краще, потім 10, 11 — ще краще. Коли людина багато навчається, вона стає більш мобільною, соціальною. І це зрозуміло. Я, може відкрию таємницю для наших керівників, для вас це не таємниця, чому

ви відмовляєтеся від 12 класу. Знаєте, коли ми проводимо показові заняття в ліцеї для нашого Печерського району, то перше враження у вчителів таке: як гарно у вас працювати! Чому? Тому що у звичайній школі 15 хвилин іде на те, щоб привести дітей до ладу. У так: «Бажаємо здоров'я, пані викладач», і поїхали. Я розумію, що 18-річні діти некеровані.

Щодо тези, яку я почув. Один з попередніх промовців сказав про те, що спочатку треба визначитися із вмістом валізи, а потім її купувати. За спрямованістю наші навчальні заклади є соціальними. Наприклад, у Київському військовому ліцеї більше 10 відсотків ліцеїстів — сироти, значна частина — напівсироти, є діти загиблих військовослужбовців. Тобто це діти, які, скажемо так, потребують піклування з боку держави.

Наведу приклад з минулорічної вступної кампанії. Ми приймаємо після 9 класу, якраз був перехідний рік, випускників 9 класів було дуже мало, у нас був недобір. І приймаємо після 7 класу 100 осіб. Ситуація склалася така: на 100 місць приїхало 360 дітей. Після закінчення вступної кампанії позитивно склали вступні випробування аж 75 осіб. Це при тому, що приймальна комісія занизила планку з математики на рівень трьох балів, також занизила з фізкультури і так далі. Щодо фізкультури взагалі був нонсенс. Батьки влаштували скандал, чому наші діти мають бігти крос 1,5 кілометра. Розумієте? Ми маємо підготувати нормальну, здорову дитину, здорову і освічену.

Тому я хочу завершити свій виступ просто: давайте боротися за якість освіти! Тому що у нас такі діти, інших немає, вони мають бути освічені.

Дякую за увагу.

М. Г. ЛУЦЬКИЙ, народний депутат України, Перший заступник голови Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти.

Шановний Адаме Івановичу! Шановні колеги освітяни! Перед тим як почати, я хочу підтримати слова Адама Івановича, що ми зібralися тут не обговорювати газові угоди (це зауваження до пана Кириленка) і скільки грошей від них буде. Не обговорювати питання, яку діру в бюджеті вони нам залишили і що тепер робити. Про це треба було думати п'ять років тому.

Я хочу поділитися досвідом. Це, мабуть, не виступ, а погляд на роботу вчителів, з точки зору вищих навчальних закладів. Тому, що маю 10-літній досвід роботи в одному з найбільших вищих технічних навчальних закладів нашої держави — Національному авіаційному університеті. Щороку ми приймаємо близько 5 тисяч студентів на перший курс і робимо відповідний аналіз, висновки, тому що, насамперед, зацікавлені, щоб до нас приходили найкращі діти. Отже, деякі приклади з нашого досвіду.

У Національному авіаційному університеті 11 років тому створено Авіаційно-космічний ліцей. Ці роки переконливо засвідчили, що така співпраця середнього і вищого навчального закладу є, по-перше, найкращою

формою реалізації профільної школи, яка має можливість використовувати кадровий потенціал, матеріально-технічну базу університету, а по-друге, чудово розв'язує найголовнішу проблему вищого навчального закладу — знайти свого студента. Як доказ, наведу статистичні дані: щороку 95 відсотків випускників ліцею стають студентами нашого університету. Зауважу, що це свідомий вибір, який дає молодій людині можливість обирати свій шлях у житті, свою майбутню професію. Випускники ліцею вже адаптовані до студентського середовища, постійно демонструють високий рівень навчальних досягнень, продовжують наукову роботу, розпочату під керівництвом викладачів вищого навчального закладу ще у шкільні роки. Успішно закінчуючи навчання, працевлаштовуються за обраним фахом.

Ще зі свого досвіду роботи в університеті хочу звернути увагу на особливості навчання дітей із сільської місцевості. На першому курсі ці діти часто поступаються за рівнем знань, але, починаючи з другого курсу, завдяки природній працелюбності, маючи мотивацію стати успішними в житті, під впливом якісного середовища ці студенти вириваються вперед і часто дають фору своїм одноліткам з міських шкіл. Звідси висновок: чим раніше ми заберемо молоду людину до іншого інформаційно-культурного середовища, тим більше в неї шансів розкрити власні таланти, відкрити для себе нові можливості, поповнити ряди української еліти. Тому, як це вже пролунало у виступі міністра Дмитра Володимировича, чи варто штучно утримувати ще один рік молоду людину в школі без належного забезпечення, чи все-таки дати їй шанс? Думаю, варто дати шанс.

Щодо запровадження обов'язкової передшкільної освіти. Вважаю, що ця пропозиція Міністерства освіти і науки є надзвичайно актуальною та сучасною. Таку форму уже запровадили, чи наразі запроваджують, багато країн Європи та світу. Наша народна мудрість про те, що дитину слід виховувати, поки вона лежить поперек лавки, сьогодні знаходить підтвердження у дослідженнях науковців, медиків, психологів, педагогів. Відтак курс на підтримку дошкільної освіти, обраний Міністерством освіти і науки, є сучасним, науково обґрунтованим і заслуговує на всіляку підтримку, а формула «1 + 11» є найбільш вдалою.

І насамкінець. Сьогодні економічні реалії змушують нас діяти прагматично. Мене, як і більшість присутніх вразили багатомільярдні цифри витрат, необхідних на запровадження 12 року навчання, названі Міністром освіти і науки. Постає запитання: що краще — виявити принциповість, вперте бажання довести до кінця справу, задуману 10 років тому, незважаючи на витрати, на те, що це може зашкодити дітям і державі, чи використати ці 5–6 мільярдів на якісне оновлення нашої освіти, на створення сучасних умов навчання в 11-річній школі? Те, що замислювалося як передове, сучасне, перспективне 10 років тому, за сьогоднішніх реалій

уже не є таким. Світ змінився, і ті, хто це розуміє, розуміють і підтримують зміни в освіті, але зміни глибоко продумані, обґрунтовані, реалістичні та гуманістичні.

І на завершення приклад. Коли ми вступали до 1 класу (особисто я), ми у школі вивчали, як правильно писати літери, складали «один додати два». Завтра моєму старшому синові виповнюється 6 років, він іде в 1 клас. І на сьогодні завдяки дошкільній освіті («нулівці», як її називають) він абсолютно вільно пише і читає українською, російською і англійською мовами, а також додає і читає тризначні цифри.

Тому треба робити висновки. І мені дуже приємно, що зал сприймає правильну позицію, яка має бути впроваджена в нашій державі.

Дякую.

Т. В. КОВАЛЬ, голова Ради директорів загальноосвітніх навчальних закладів м. Сімферополя, директор гімназії № 9 м. Сімферополя.

Мені, напевно, найважче, тому що моє завдання — тільки висловити позицію. Позиція освітян Автономної Республіки Крим така: зупинитися на 11-річному терміні навчання, причому зробити це з 1 вересня 2010 року. І буквально декілька слів щодо обґрунтування.

По-перше, ми не готові запроваджувати концепцію профільного навчання. Сьогодні ми згадуємо Європу, Сполучені Штати Америки, але чомусь не згадуємо, що наша матеріально-технічна база зовсім не схожа з базою цих країн. Чомусь ми не згадуємо, що учень у США має 4 обов'язкових предмети, а не 25, як наші діти за типовими навчальними планами. Сьогодні ми не говоримо про те, що наш штатний розклад абсолютно не готовий до впровадження профільного навчання, до того ж йому вже майже 20 років. І чи будуть школярі навчатися 11 років, чи 12 років, нам усім необхідний новий штатний розпис на 1 вересня 2010 року, в якому обов'язково будуть передбачені посади заступника директора з профільної або з інноваційної освіти, медичної сестри, інженера з обслуговування комп'ютерів, інженера з охорони праці, які вже є в м. Сімферополі завдяки місцевій владі.

Сьогодні ми не говоримо про те, скільки років дитина навчатиметься — до 17 чи до 18 років, але ми не можемо забезпечити їй другу половину дня у школі, тому що на гурткову роботу майже нічого не маємо (1–2 ставки). Схвалюю досвід російських колег, де 10–12 штатних одиниць на кожний навчальний заклад. Нам потрібен і обов'язковий стимулюючий фонд заробітної плати для заохочення творчо працюючих вчителів. І всі ми розуміємо, що говорити про це ми зможемо тільки тоді, коли буде достатнє фінансування освітянської галузі.

Настав час затвердити і озвучити сучасний бюджетний кошик учня, в якому буде передбачено і вдосконалення матеріально-технічної бази,

і оновлення комп'ютерів, і користування мережею Інтернет, і медичне обслуговування, і бібліотечні фонди, і сучасні спортивні зали. Озвучити його і порівняти з тим, що маємо на сьогодні, де є тільки дві позиції — заробітна плата вчителів та оплата комунальних послуг. І нехай гроші ідуть у навчальний заклад за учнем, з урахуванням специфіки, його статусу, комплектності і місцезнаходження.

Сьогодні казали про те, що нам необхідний обов'язковий рік навчання в дошкільному закладі. Звісно, це так, але тоді нам потрібна державна програма розбудови дошкільних навчальних закладів, інакше ту чергу, яку ми маємо на сьогодні, своїми власними зусиллями в жодному регіоні ми ніколи не подолаємо.

Є ще деякі проблеми, які хвилюють педагогів Автономної Республіки Крим. По-перше, це недостатня кількість підручників для класів з державною мовою і відсутність підручників у класах з російською мовою, отримуємо їх напередодні закінчення першого семестру. Нам дуже необхідні типові навчальні плани для спеціалізованих шкіл не тільки з поглибленим вивченням іноземних мов, але з російською мовою навчання. На жаль, російську мову ми сьогодні вивчаємо за рахунок зменшення вивчення іншої іноземної мови.

Ми дуже вдячні за можливість озвучити ці проблеми. І віримо, що обговорення на цьому не закінчиться. А найголовніше, що до 1 вересня 2010 року ми, керівники, точно будемо знати, як ми закінчимо 2010/2011 навчальний рік, а діти, які підуть у 10 клас, точно знатимуть, скільки їм навчатися у школі.

Дякую за увагу.

Заклучне слово:

Д. В. ТАБАЧНИК, Міністр освіти і науки України

Шановний Адаме Івановичу! Дорогі освітяни! Шановні опоненти! Насамперед дозвольте подякувати всім за надзвичайно великий інтерес, бо за чотири скликання рідко коли парламентські слухання до завершення утримують повну залу. Це справді важлива проблема. І я хочу подякувати всім за участь, особливо промовцям, і тим, хто готувався до виступу, але не встиг виступити, за величезний інтерес і за щирі думки та бажання обговорювати не політичні, а освітянські проблеми.

Я цілком солідарний з виступами більшості освітян-практиків. Проте одне спостереження: освітяни від Луганська до Чернівців мають спільну точку зору і спільну позицію, але вона чомусь дуже відрізняється від позиції науковців з Національної академії педагогічних наук. Припустити, що в Україні 486 тисяч неправильних вчителів, не можна. Тому я думаю, що нашій науці треба певною мірою коригувати свою позицію.

Думаю, що цілком має рацію наш колега народний депутат Зарубінський, що якщо демократично впроваджувати будь-які реформи, то треба йти за суспільством. Не може бути в суспільстві 75 відсотків неправих. За даними опитування Інституту психології Національної академії педагогічних наук, серед освітян 17 відсотків підтримують 12-річну освіту, а отже, 83 відсотки апріорі не можуть бути неправими в демократичному суспільстві. І я категорично відкидаю розмови про те, що це відступ. Це ніякий не відступ, це, як сказала Катерина Семенівна Самойлик, освітянська мудрість: зупинитися, тверезо оцінити, яка є матеріальна база, які є можливості, які настрої в суспільстві, і прийняти (є ще час його реалізувати) абсолютно виважене, спокійне рішення.

Для нас надзвичайно важливо, що широке обговорення і на місцях, і в районах, і в областях показує, що освітяни підтримують запропоновану модель: 1 рік дошкільної освіти і 11 років шкільної.

Я думаю, найголовніше, що показала сьогоднішня розмова, що якість освіти — дороговказ для всіх. І ми готуємо нові державні стандарти. Думаю, не помилюся, якщо скажу, що для початкової школи ми їх завершимо за літо, і до кінця літа зможемо на їх базі запропонувати нові державні стандарти для середньої школи.

Що дуже прикро? Я навіть цитував офіційний документ Ради Європи. Прикро, що знані вчені плутають, або свідомо заплутують суспільство, коли змішують поняття «обов'язкова середня освіта» і «повна середня освіта». Це вже звучало не раз. Так ось, наша 11-річка здатна забезпечити обов'язкову середню освіту, що цілком відповідає європейським вимогам. Ми не відкидаємо кращі ідеї 12-річної школи: це і профілізація,

і компетенція учнів, про що казали наші колеги з Мінпраці. Усе це треба робити! Але чому так гостро постала ця проблема? Тому, що у 2000 році відомий уряд без будь-якого обговорення кулуарно ухвалив рішення, не розрахувавши матеріальні можливості. Потім друга гострота, тому що впроваджувати реформу словами, базіканням, абсолютизацією тільки форми оцінювання — це не реформа. І попередні 2,5 року проговорили, не реалізуючи жодної освітянської програми, усі вони були заморожені. Це без зайвої політизації. А тепер казати, що ми за 2,5 місяця щось не так робимо, коли ви в 12 разів триваліший термін змарнували на запровадження 12-річної освіти...

Я думаю, треба спокійно визнати, що треба зупинитися, інвентаризувати можливості і говорити про якість освіти і про те, як подолати розрив між середньою і вищою школою. На цьому я хочу завершити і сказати, що я навіть від нашої опозиції не очікував такої глибокої педагогічної інновації: розглядати школу і термін навчання як засіб створення нових робочих місць. Вибачте, до шкільної реформи це не має жодного стосунку.

І останнє. Після двох доповідачів виступав шановний оратор. Так ось я вважаю, що Конституцію України поважати, шанувати і всіх повчати треба не лише на пенсії, а й на посаді. Якщо казати про європейський досвід, то Рада Європи зараз фінансує створення спільних посібників і підручників для Німеччини і Франції, а наступного року вийде посібник і підручник за кошти Ради Європи для Польщі і Німеччини. Тому залякувати і казати про необхідність заборони посібника для вчителя — вибачте, від цього тхне ідеологічним пенсійним тоталітаризмом.

Дякую.

В. І. ПОЛОХАЛО, Голова Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти

Шановні учасники парламентських слухань! Шановний Адаме Івановичу! Я думаю, що, мабуть, мають рацію народні депутати, з якими ми обмінялися думками в кулуарах, які відзначають змістовний, зацікавлений, конструктивний характер сьогоднішньої розмови. Відверто скажу вам, як корінний освітянин (яким залишаюся), що у виступах було більше глибини, змісту і державницьких позицій, ніж у багатьох виступах моїх колег, коли йдеться про освіту тут у залі.

Звісно, було б добре, якби депутатів було більше. Виборча кампанія завершується, депутати зникають, а потім з'являється після того, як почнеться нова виборча кампанія. Так і тема 12-річки виникла під час виборчої кампанії, про що я вже сказав. Я абсолютно проти того, щоб у цьому сенсі, на підставі політичної кон'юнктури політизувати освіту. Тому я намагався у своєму виступі не вживати жодних радикальних висловлювань.

Я взагалі вважаю, що той, хто належить до освіти, має бути інтелігентним, толерантним, освіченим і не повинен давати ідеологічних оцінок будь-кому, чи то першому Президенту, чи попередньому міністру, чи ще якомусь міністру. Ми запросили абсолютно всіх попередніх міністрів, тому що всі несуть відповідальність за реформи в освіті.

От мені було б легко, тому що в 1999–2000 роках я не був ні Прем'єр-міністром України, ні Головою профільного Комітету Верховної Ради України, ні Президентом України. Я не приймав рішень щодо модернізації вищої освіти, в тому числі 12-річного терміну навчання. Але я не вважаю, що треба так: прийшов новий і всіх попередників одним махом, усі діяли неправильно. Є ще й поняття відповідальності політичних класів загалом. Тому я схильний до того, щоб брати на себе відповідальність, коли йдеться про ті чи інші проблеми, до створення яких я не мав відношення.

І саме тому Верховна Рада України прийняла абсолютно правильне рішення: перенести з виборчої кампанії в сесійну залу проблему 10-річки. Ми переконували народних депутатів України і нам це вдалося — обговорити проблеми за участю фахівців. Давайте не поспішати, є такий вислів *festina lente* — поспішай повільно. А освіта не потребує шарахань, крайнощів. Проблеми накопичуємо 20 років, а вирішити хочемо за місяць. Так не буває.

Якщо є бажання і політична воля, або, як сказав Станіслав Ніколаєнко, коли освіта, наука і інновації закладаються у стратегію державного розвитку, коли ми не дискутуємо і не кажемо тільки риторично про суспільство знань, інформаційне суспільство... Для нас це сьогодні поки що віртуальні поняття.

Ось у мене записка, які області «за», які «проти». Вони є в матеріалах, щоб не забирати час, я назву. Наприклад, за 12-річку виступають Дніпропетровська, Миколаївська, Одеська, Рівненська, Тернопільська області. Так висловилися, але це підписали голови обласних державних адміністрацій або їх заступники, це не є плебісцитом по областях. Вінницька, Луганська, Полтавська області та Автономна Республіка Крим за 11-річку. Деякі взагалі не визначились. Але мені було дуже важливо, що за 10-річку не висловився жоден. Це дуже важливо, ми зробили великий крок вперед. І ці парламентські слухання мають величезне значення.

Щодо опитування і всього іншого необхідний нормальний моніторинг. Не учнів! Я дуже поважаю Олега Зарубінського, який казав, мовляв, давайте учнів запитаємо. Запитайте першокласника, скільки він хоче вчитися. Шановні колеги, він скаже, 5 або 7 років! Фахово має все обговорюватися! Давайте не будемо з педагогічної науки робити сьогодні, вибачте мені, те, що робили в середньовіччя.

Шановні колеги! Думаю, що народні депутати ще донесуть свої виступи. Висловить свою думку Комітет з питань науки і освіти, буде стенограма парламентських слухань, буде ще серйозне обговорення! Не будемо поспішати при прийнятті Рекомендацій парламентських слухань, які відповідно до Конституції України мають бути дороговказом і основою для виконавчої влади.

Дякую за плідну конструктивну роботу.

А. І. МАРТИНЮК, Перший заступник Голови Верховної Ради України

Шановні учасники парламентських слухань! Будемо підбивати підсумки. Я прошу вибачення у тих, хто був записаний, але не зміг виступити. Я й так зробив усе, щоб виступили якомога більше. Шкода, що не всі слухали мене щодо дотримання регламенту. Якщо в тих, хто мав виступити, і тих, хто подав мені записки з бажанням виступити, є підготовлені тексти виступів, я прошу передати їх до секретаріату Комітету. За результатами парламентських слухань будуть видані їх матеріали, куди будуть включені і невіголошені виступи.

Давайте подякуємо профільному Комітету, який домігся того, що ми провели ці парламентські слухання і почули тут вашу думку. Це дуже і дуже важливо.

І декілька моментів щодо того, про що ми тут говорили. Дозвольте назвати вам загальну цифру. Я радий, що це так, бо я відчуваю аудиторію. Усе-таки ще раз нагадаю, що я вчитель і вмію чути аудиторію. І аудиторія не тільки оплесками, а й відповідаючи на мій заклик визначатися дала відповідь на запитання. Загалом, враховуючи доповідачів, сьогодні мали можливість висловитися 30 осіб. З них 8 підтримали 12-річне навчання, 8 не сказали ні за, ні проти (це переважно керівники і начальники), а найголовніше, що 14, особливо ті, кого безпосередньо стосується ця проблема, сказали «ні» 12-річному навчанню, нехай залишається 11-річне.

Тут присутні і виступали ректори. І мені дивно, що жоден з них не поставив запитання: а що робити у 2012 році? Випускників шкіл не було б. Кого приймати і що робити вузам? Хтось про це подумав? Не буде ж кого вчити! Що робити вузам? Канікули оголосити на один рік? Це також, мабуть, аргумент на користь 11-річної освіти.

Хоч він волинянин, і вчитель, і директор школи... Немає вже губернатора волинського? Але його ідея (і в тому числі міністра) віддати дещо на відкуп місцевим органам влади означає загубити справу. У нас має бути загальнодержавна позиція і політика. Якщо ми на рівні областей будемо визначати, скільки навчатися і як вчитися, то це буде вже не держава, це повернення до князівств. А цього нам робити, звичайно, не можна.

Я з вами солідарний, і ми не раз приймали рішення, але на жаль, немає таких можливостей. Проте до цього треба прагнути, щоб ваша заробітна

плата справді була на рівні середньої заробітної плати по промисловості. Для інформації наведу декілька цифр. За чотири місяці цього року (січень–квітень) середня заробітна плата в державі становила 2021 гривень, середня заробітна плата по промисловості — 2357 гривень, а середня заробітна плата працівників освіти — лише 1647 гривень. Тому тут дійсно є що робити і є на що сподіватися.

І ще раз наголошую, давайте ще раз попросимо уряд, нехай почує Міністр, щоб сьогоднішнє рішення Кабінету Міністрів України обов'язково було виконано, оскільки більше 3 мільярдів гривень виділено на те, щоб вам виплатити відпускні в цьому році.

Поза сумнівом, абсолютно праві ті, хто казав, що без зміцнення матеріально-технічної бази, без розв'язання тих проблем, про які кожен з вас з боєм у серці, з криком душі говорив, кардинальні зміни на краще неможливі. І тут широке поле діяльності.

І ми сподіваємося, що буде повна політична стабільність, що перерветься тимчасовість. Бо ви знаєте, що у нас в середньому кожен уряд працював рік, а будуть, будемо сподіватися, більше працювати, і тоді, можливо, вирішаться ці проблеми.

І на завершення. Хоч голова Комітету закликав потерпіти і попрацювати, почувши вас, я вам скажу: залишіться так, як ви хочете, — буде 11 років. І я переконаний, що нас у цьому переважна більшість народних депутатів підтримає.

Дякую вам за участь у парламентських слуханнях. Вибачте, що тримали без перерви. На все добре. Хай живе 11-річна освіта!

Тексти невіголошених виступів

В. М. ВЛАСЕНКО, директор гімназії № 28 м. Запоріжжя.

Вдячний долі, що мені надано право висловити свої думки з приводу реформування загальної середньої освіти на парламентських слуханнях. Тому дозвольте порушити декілька питань, які турбують мене і, на мою думку, багатьох моїх колег.

Наша гімназія працює більше 50 років. І щороку 100 відсотків випускників продовжують навчання у вищих навчальних закладах України, а також Чехії, Болгарії, Росії, Японії, Сполучених Штатів Америки, Великобританії, Франції. В усіх цих країнах випускники нашої гімназії підтверджують, що рівень загальної середньої освіти відповідає міжнародним стандартам. Щороку наші гімназисти стають переможцями Всеукраїнських предметних олімпіад та конкурсів Малої академії наук. Хочу підкреслити, що ці учні навчалися саме 10 років. Отже, справа не в терміні навчання, а в якості.

Тепер щодо аргументів, які підтверджують необхідність комплексного реформування освітньої галузі, зокрема загальної середньої освіти.

Перше. Я вважаю, що до школи необхідно зараховувати дітей з 7 років. Чому? Тому що переважна більшість шкіл не мають змоги виконати вимоги пункту 8.5 Державних санітарних правил і норм щодо створення умов для відпочинку (сну) першокласникам — дітям сьомого року життя через брак обладнаних спальних приміщень, ліжок, білизни, прального обладнання тощо. Як засвідчує практика, більшість дітей, яким на 1 вересня виповнилося менше 6,5 року, відчувають психологічний дискомфорт, вони складніше адаптуються до навчання, що підтверджується медико-психологічними дослідженнями, які ми проводили.

Вважаю, що оптимальний термін навчання у загальноосвітніх навчальних закладах — саме 10 років: I ступінь (початкова школа) — 3 роки, II ступінь (основна школа) — 5 років, III ступінь (старша школа, обов'язково профільна) — 2 роки.

Друге. З метою диференційованого підходу до профільного навчання пропоную в типових навчальних планах визначити розподіл годин інваріантної (державного стандарту) та варіативної (згідно з регіональним компонентом) складових таким чином, щоб була можливість ширше запроваджувати курси за вибором: у початковій школі — 80 і 20 відсотків; у середній школі — 75 і 25 відсотків; у старшій (профільній) школі — 60 і 40 відсотків.

Для старшої (профільної) школи важливо передбачити не більше восьми предметів згідно з профілем навчання, а не велику кількість, як нині. У даному разі кількість не означає якість. Школам нового типу

(гімназіям, ліцеям), які щороку погоджують свої плани з МОН України і доводять на практиці високий рівень соціальної адаптації своїх випускників, треба надати більшій автономії.

Третє. Розроблені освітні стандарти потребують доопрацювання, зважаючи на те, що вони мають відповідати міжнародним, зокрема європейським, стандартам. Зовнішнє незалежне оцінювання я вважаю доцільним і переконаний, що його необхідно запровадити ще в основній школі, поперше, щоб учні звикали до нього, а по-друге, щоб усунути суб'єктивізм в оцінюванні знань. Тому в кожному районі доцільно створити центр незалежного оцінювання рівня знань учнів згідно з вимогами державних стандартів. А це, у свою чергу, дасть можливість деяким здібним учням екстерном здобувати відповідний рівень освіти.

Четверте. Надзвичайно актуальним на сьогодні є запровадження дистанційного навчання. Це значною мірою розширить доступ до якісної освіти всіх категорій учнів незалежно від місця проживання і навчальних можливостей, передовсім учням з обмеженими фізичними можливостями.

П'яте. Необхідно створити однакові умови вступу до вузів для всіх абітурієнтів — випускникам і шкіл, і ПТНЗ, і вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації, а не зараховувати їх одразу на другий курс ВНЗ.

Шосте. Багато років ми чекаємо на новий штатний розклад та зміни до Закону України «Про загальну середню освіту», які враховували б вимоги до сучасної якості освіти та умов її здобуття. Наприклад, нам необхідно мати у штаті лікаря-педіатра (хоча б 0,5 ставки на 500 учнів), медичну сестру. Нині практично всі школи мають комп'ютерні класи, але в бюджеті закладу освіти на технічне обслуговування та модернізацію комп'ютерної техніки не передбачається жодної копійки, як не передбачено і посад інженера-програміста, системного адміністратора або навіть лаборанта комп'ютерного класу. А в нашій гімназії діють чотири комп'ютерних класи, працює локальна мережа, тому це конче необхідно.

Висновок: загальна середня освіта потребує реформування з урахуванням стану сучасної інфраструктури загальноосвітніх навчальних закладів.

Л. А. ВЛАСЕНКО, голова Асоціації керівників освітніх закладів м. Борисполя Київської області, директор Бориспільського ліцею «Дизайн-освіта» імені Петра Чубинського.

Сьогодні ми хочемо дійти висновку, до 16, 17 чи 18 років учень має навчатися в загальноосвітній школі. Іншими словами, коли він набуде освіченості, вихованості, стане більш розвиненим, буде готовий продовжувати навчання чи працювати, зможе нормально соціалізуватися в дорослому житті. У більшості країн світу середня освіта триває 12 років.

У Франції, Англії та США — 13 років, а це країни з потужним економічним розвитком та високими статками громадян.

Отже, в центрі нашої уваги — процес, що, як будь-який процес, повинен мати вхід та вихід, керування та ресурсне забезпечення. Керування — це визначення умов, необхідних процесу, щоб створити передбачуваний вихід. Ресурси — це персонал, обладнання, фінанси, які підтримують функціонування процесу. Якщо проаналізувати те, що ми маємо, то отримаємо не дуже гарну картину.

Перше. У центр освітнього процесу поставлена не дитина, а міністерська чи регіональна інструкція про те, як мають діяти ті чи інші суб'єкти навчально-виховного процесу. За невиконання інструкцій освітянський чиновник може строго покарати і вчителя, і адміністратора освітнього закладу.

А як же в Європі з її гуманною педагогікою, Болонським процесом? Там дитинка на навчальному занятті може зайняти ту позицію, яку диктує їй природа. А в нас 6-річна дитина повинна висидіти, застібнута на всі гудзики, а учень старшої школи зобов'язаний засвоїти 28 предметів замість 5–6 справді йому потрібних.

Друге. Зміст навчального матеріалу побудований не на розвитку дитини, а на процесах запам'ятовування. Підручники нецікаві, складні. Ми нещодавно в ліцеї зважили портфель першокласника — 8 кілограмів.

Навчально-матеріальна база школи у Європі чи Америці дає змогу і вчителю, і учню не тільки теоретично, а й практично здобувати знання, не кажучи вже про віртуальні, з Інтернету. Чи можуть похвалитися наші освітні заклади такою базою, а шкільні бібліотеки — під'єднанням до всеукраїнської бібліотечної мережі?

Третє. Останнім часом ми констатуємо, що у наших дітей дуже погане здоров'я. А де ж наша загальнодержавна програма «Здоров'я», яка покращила б справи у цій царині — сучасні спортзали, тренажери, комплекси тощо?

Четверте. Престиж учителя на Заході вимірюється не моральним захопленням, а доброю зарплатою. Що ж має наш учитель? Замість закордонних поїздок та інтелектуального збагачення — городи та догляд за свійськими тваринами. Я вже не кажу про вчительські пенсії.

П'яте. Всі три ступені школи краще функціонували б окремо. Більше уваги профільній школі, бо профілізація у нас проводиться без належного навчально-матеріального забезпечення.

Шосте — державно-громадське управління. У розвинених країнах територіальна громада справді впливає на владу, а в нас нещодавно ліквідовано Громадську раду з питань освіти при Кабінеті Міністрів. Влада вирішила, що з народом нічого радитися, а чиновник з МОН, який відповідає за

загальну середню освіту, захоче — вислухає керівника освітнього закладу, а не захоче — не надасть слова чи відмовить у прийомі.

Можна назвати ще багато пунктів. Але якось так у нас складається, що в ланцюжку «держава — суспільство — людина», вибудованому за радянської системи, змістилися акценти, і він розвернувся на 180 градусів: на першому місці людина, проте держава людині нічого не дає, але функцію контролю міцно тримає у своїх руках.

Якщо ми хочемо дати відповідь на запитання, скільки років дитина мусить навчатися у школі, то нам потрібно так керувати освітнім процесом, щоб вийти на рівень, в якому функціонує освітній процес Європи чи інших заможних країн світу. А для цього в Україні вистачає різних інституцій, які мають те все розписати, а держава — забезпечити необхідними ресурсами. А ще обов'язково порадитися з нашими основними замовниками — батьками та учнями.

То виконується у нас Закон «Про загальну середню освіту» чи не виконується? Я думаю, що не виконується. Чому? Наприклад, у законі записано, що ДПА має проводитися після закінчення навчального року. А МОН впродовж трьох останніх років змушує випускників проходити її під час навчального року, що призводить не тільки до порушення права випускників на вільні дні для підготовки, а й загалом дестабілізує навчальний процес, бо адміністрація десятками знімає вчителів з уроків та відправляє в комісії ДПА. То виконувати закон чи писати новий? А якщо виконувати, то всім.

Хто керує загальноосвітнім закладом? Директор, методист, начальник управління освіти? Якщо директор, то потрібно чітко виписати його повноваження. І якщо директор справляється, а для визначення цього необхідні чіткі критерії та показники до них, то не заважати йому працювати, а управлінській вертикалі освіти від МОН до місцевих органів управління освітою зосередитися на створенні умов для навчання дітей, себто на створенні відповідних державних та регіональних програм, залученні коштів для їх реалізації.

Паперотворчість дуже заважає в роботі навчальних закладів. Наприклад, за нашою книгою вхідних документів, станом на 7 червня 2010 року, необхідно дати відповідь на 283 документи. Школа має лише вчити і виховувати, а адміністрація — управляти цими процесами.

І насамкінець. Вчителі — народ терплячий і готовий до реформи. І реформуватися треба, бо не годиться Україні за індексом розвитку людського потенціалу, серед показників якого є освіта, із 177 країн займати 76 позицію.

Б. І. КОРОТЯЄВ, професор кафедри природничо-математичних дисциплін та педагогічних технологій початкової освіти Слов'янського державного педагогічного університету.

Парламентские слушания по проблемам образования я считаю актуальными и своевременными. Чтобы усовершенствовать законодательную базу его развития на перспективу, необходимо выполнить два условия: первое — определить точку, в которой находится вся исторически сложившаяся система образования на текущий момент, и второе — понять и осознать причины, приведшие образование к этой точке.

Проблема состоит вовсе не в том, сколько лет учить детей в средней школе (10? 12? 14? а кого-то, может, и 8?), а в том, как строить школу будущего во имя сохранения, развития и укрепления здоровья подрастающего поколения на всех этапах его взросления как главной ценности и достояния общества, государства, украинского народа в целом. Если в ней сохранить старый фундамент, то в любом случае, независимо от сроков обучения, здоровье подрастающего поколения обречено. Могильщиком его окажутся взрослые, не осознав этой зловещей роли в нужное время и в нужном месте. Такой момент наступил.

Научно-педагогический анализ реального состояния дел в системе образования дает основания считать, что сегодня оно находится в нулевой, или мертвой точке движения, если исходить из состояния здоровья молодого поколения — физического, психического, духовного. А оно таково, что из года в год ухудшается и деградирует, набирая при этом темпы и увеличивая обороты. Вопрос стоит так: способна ли законодательная база заблокировать сложившийся вектор движения образования как разрушительный и заложить основы для нового вектора — созидательного, ориентированного на сохранение, развитие и укрепление здоровья молодого поколения на всех этапах и стадиях взросления?

Приняв это как аксиому, необходимо глубоко понять и осознать причины, а точнее, грубые ошибки, допущенные при построении здания образования, приведшие его к мертвой точке. По большому счету, в качестве основных можно назвать три.

Первая ошибка, которая до сих пор глубоко не осознается, — это закладка в фундамент образования ненадежных и разрушительных опор под условным названием «иждивенчество», «потребительство», «леность», поскольку почти 80 процентов учебного времени ученик живет в режиме слушания, самом бестолковом, непроизводительном и ленивом.

Вторая ошибка состоит в том, что в Национальной доктрине развития образования и принятых законах некорректно, а если жестче, неправильно определена цель образования (вооружить обучаемых суммой научных знаний, учебных умений и навыков в соответствии с заданной программой), которая на поверку является иллюзорной и недостижимой почти

для 80 процентов тех, кто обучается, а потому вся энергия и обучающихся, и обучае-мых уходит в черные дыры, в песок и исчезает бесследно.

Третья ошибка связана с тем, что чиновники от образования, являющиеся основными разработчиками законов об образовании, благодаря этому сосредоточили в своих руках неограниченные и вместе с тем наиболее важные и выгодные для себя функции управления — разрешительные, запретительные, контролирующие, не оставив места для осуществления поисково-организаторских функций, подменив их функциями проведения тотальных реформ (сразу для всех и по команде сверху).

Чтобы выйти из тупика и ответить на вызовы жизни и времени, в законодательную базу необходимо внести существенные поправки, которые позволят всем заинтересованным сторонам уверенно, но неспешно и постепенно освобождаться от исторически сложившихся ошибок и заблуждений, названных выше, и начинать выстраивать принципиально новые, штучные экспериментальные средние и высшие школы с нулевого цикла, в долгосрочном режиме — от поступления в школу и до ее окончания. При этом необходимо:

во-первых, заложить в фундамент такие несущие опоры, как «са-мость», «поиск», «творение и созидание» на всех стадиях взросления, по нарастающей;

во-вторых, считать главной целью образования формирование такого устойчивого способа жизни всех участников образовательного пространства, который надежно гарантирует поступательное развитие и укрепление всестороннего здоровья молодого поколения, в том числе физического, психического, духовного, соответственно острое контроля должно быть направлено не на качество знаний, а на качество жизни;

в-третьих, необходимо законодательно предоставить право создания таких долгосрочных проектов Министерству образования и науки, Академии педагогических наук Украины, общественным центрам и наиболее авторитетным специалистам. Детали и образцы создания таких школ и центров описаны в моих книгах, изданных с 2000 года.

Массовую школу целесообразно оставить в покое и не подвергать тотальным реформам и преобразованиям, предоставить широкий выбор путей развития непосредственно самим школам и всем ее прямым и косвенным участникам. А все, что уже сделано — сделано, и не надо возвращаться назад.

Я. В. НЕЧАЙ, директор спеціалізованого загально-освітнього навчального закладу І–ІІІ ступенів з поглибленим вивченням іноземних мов смт Залізці Зборівського району Тернопільської області.

Запровадження 12-річного терміну навчання — один з основних факторів євроінтеграції України. Протягом останніх п'яти років всі

загальноосвітні навчальні заклади нашої держави працювали за програмами, складеними відповідно до потреб 12-річної освіти. Сьогодні в нашому суспільстві не велися б дискусії щодо цього терміну, якби повною мірою були реалізовані програмні засади, передбачені Постановою Кабінету Міністрів України № 1717 від 16 листопада 2000 року «Про перехід загальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання» та Концепцією загальної середньої освіти (12-річна школа), затвердженою МОН України та Президією АПН України № 12/5-2 від 22 листопада 2001 року.

У прикінцевому положенні концепції відзначено, що процес переходу до 12-річної школи є складним і тривалим. Насамперед це підвищення соціального статусу вчителя, приведення його заробітної плати у відповідність із суспільною вагою педагогічної праці, зміцнення матеріальної бази шкіл, переобладнання шкільних кабінетів, спортивних залів, оснащення комп'ютерами, налагодження випуску підручників, методичних посібників, перетворення шкільних бібліотек на інформаційно-бібліографічні центри, розгортання різних форм дошкільного виховання.

На жаль, політична нестабільність і економічні негаразди за останнє десятиліття спричинили негативний вплив на реформування в галузі освіти. Не закладено надійного фундаменту в базовій загальній середній школі для переходу старших класів на 3-річний термін навчання. Залишаються недосконалими навчальні програми з ряду базових дисциплін, що призводить до нерівномірного навантаження учнів. Вимагає поліпшення робота над створенням шкільних підручників, особливо з біології, фізики і хімії, які набагато гірші від тих, що використовувалися до впровадження реформи; не всі ЗОШ I–II ступенів забезпечені НКК, зокрема в Тернопільській області – лише на 30 відсотків.

Вимагають оновлення комп'ютерної техніки кабінети інформатики у школах I–III ступенів, обладнання в яких використовується більше п'яти років, забезпечення їх сучасними педагогічними програмними засобами навчання. Вкрай необхідно ввести в штатні розписи загальноосвітніх закладів посади техніка (чи лаборанта) з обслуговування НКК. Великою проблемою залишається підключення НКК до мережі Інтернет у сільській місцевості, де технічні можливості АТС «Укртелекому» не відповідають потребам навчальних закладів у цьому питанні.

Виділяється надто мало коштів на навчально-методичне забезпечення шкіл, переобладнання шкільних кабінетів. Це справляє безпосередній негативний вплив на запровадження профільного навчання, яке є найважливішим компонентом 12-річної освіти. Фактично в більшості сільських шкіл, де немає паралельних класів, сьогодні неможливо запровадити повноцінне профільне навчання навіть з одного напрямку. А для задоволення потреб старшокласників у сільській місцевості потрібно, щоб у ЗНЗ

I–III ступенів впроваджувалося не менше двох різних профілів навчання. Тому пропоную хоча б до 2013 року зберегти у старшій школі, поряд з іншими, універсальний профіль, для реалізації якого не потрібні значні фінансові витрати.

Будь-які нововведення в галузі освіти вимагають психологічного супроводу навчально-виховного процесу. Однак його кадрове забезпечення, особливо в сільській місцевості, явно недостатнє. Тому необхідно переглянути нормативні документи щодо організації психологічної служби в закладах освіти, зменшити кількісні норми наповнюваності шкіл для введення у штат ставки практичного психолога.

Демографічна ситуація загострює ще одну проблему, яку потрібно вирішувати шляхом виконання Державної програми «Шкільний автобус» — проблему малокомплектних шкіл. Рівний доступ до якісної освіти неможливий без розширення парку шкільних автобусів та відповідного ремонту і облаштування сільських доріг.

Тому завершальний період реформування освіти в нашій державі вимагає значних зусиль і коштів, щоб наздогнати згаяне в попередні роки і якнайшвидше забезпечити необхідні умови для переходу на 3-річне навчання у старшій школі.

І. Г. ОНИЩЕНКО, професор Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв.

Освіта — ключовий елемент національного розвитку, а відтак розроблення довгострокової стратегії модернізації вітчизняного освітнього процесу — пріоритетне завдання для країни та суспільства.

Історія вчить, що всі успішні стратегічні інновації вдалося реалізувати тим країнам, які здійснювали цілеспрямовану політику підвищення якості знань. Причому не революційну, а політику еволюційної зміни освітньої парадигми, яка відповідає потребам сучасного розвитку. Сьогодні питання про те, «навіщо», «чому» і «як» навчаються діти, набувають державного значення, бо стрімкі зміни геополітичних, економічних, соціально-політичних умов під час кризи безпосередньо пов'язані з освітньою системою.

Власне, освіта створює образ країни. Реформа системи освіти спричиняє істотні зміни у способі життя величезної кількості людей. Відтак, необхідно дуже чітко розуміти, що саме ми хочемо отримати в результаті реформи.

Останні декілька десятиліть ми постійно щось реформуємо в освіті. У 2009 році напередодні 1 вересня було проведено опитування вчителів щодо ситуації в освіті. На запитання, чи відбулися зміни в системі освіти за роки незалежності, 57,7 відсотка не змогли дати чіткої відповіді, а відповідали приблизно так — «щось поліпшилося, щось погіршилося»,

20,1 відсотка відзначили, що якість освіти дещо поліпшилася, 2,4 відсотка висловили впевненість, що ніяких змін не відбулося.

На запитання, заради якого ми сьогодні зібралися, про перехід на 12-річне навчання 60,7 відсотка відповіли, що цей перехід радше гальмує розвиток школяра, 18,3 відсотка — радше дає можливість підвищення освітнього рівня випускників шкіл, 16,5 відсотка — складно відповісти.

Коли запитали, що необхідно зробити, аби поліпшити систему середньої освіти, 43,8 відсотка вчителів відповіли — посилити вимоги до навчання і дисципліни, 22,9 відсотка — вдосконалити систему підвищення кваліфікації вчителів.

Отже, як бачимо з відповідей, питання якості освіти залишаються першочерговими. Хочу наголосити, що за радянських часів, хай би що там казали, насиченість процесу навчання, висока вимогливість педагогів, складність і обов'язковість предметів, що вивчалися, та широка гуманітарна підготовка створювали потужну систему освіти з орієнтацією на універсалізм. Недарма президент США Кеннеді свого часу нарікав, що Америка програла космос Радянському Союзу за шкільною партою.

На жаль, сьогодні ми припускаємося системної помилки — реформування більшою мірою стосується форми, а не змісту.

Що стосується форми, можемо говорити про різні освітні парадигми — американську та європейську. В американській закладено підхід, який свого часу озвучив Г. Форд. Коли його запитали про наявність корпоративного університету у складі його концерну, він відповів: «А навіщо мені потрібно, щоб робітники розуміли, звідки береться додаткова вартість, якщо я отримую ці гроші?». Власне, це прихована ідея всієї системи освіти США, там освіта існує для держави.

Європейська освітня парадигма зовсім інша. Вона розрахована для людини, освіта для себе. Там, як і у нас, чим ширший світогляд людини, тим вона цікавіша для інших. В Україні освічена, інтелігентна людина виконує місію голови нації. А цю голову треба навчити думати.

Отже, місія школи — не напхати голову учня знаннями, а навчити цю голову думати. Тому коли кажуть про великий обсяг інформації і необхідний час для його засвоєння, треба розуміти, що часу завжди бракує. Ефективність навчання визначає не термін перебування у школі, а зміст і якість організації навчального процесу.

Тим опонентам, які стверджують, що нас не приймуть до Європи, якщо ми не запровадимо 12-річну загальну середню освіту, треба уважніше вивчати освітні системи європейських країн. Мова йде про різні терміни — «обов'язкова середня освіта» і «загальна середня освіта», вони не тотожні.

Отже, глибоко переконана, що переходити на 12-річну середню освіту з нового навчального року не раціонально. Важливіше сконцентрувати увагу на ефективності змісту навчання та раціональній організації

навчального процесу — усунути зайві предмети, інтенсифікувати навчальний час. Необхідно зупинитися в гонитві за реформами і відповісти на запитання: скільки предметів і в якому обсязі викладати, з якого принципу виходити — дати максимум знань чи умінь та навичок, чи потрібна факультативна і позакласна робота?

Окреме питання — профілізація школи. Чи можемо ми, наприклад, говорити про профільне навчання у малокомплектній сільській школі чи школі невеликого міста? Кого ми обманюємо? Вибір профілю навчання потребує наявності у школі фахівців, яких на сьогодні немає.

Нарешті, практика доводить, що кожного року відбувається скорочення дітей у старшій школі. Діти обирають можливість навчання у вищих I та II рівня, одразу отримуючи документ про здобуття середньої освіти, до речі, без обов'язкового тестування.

Таким чином, освіта України перебуває у стані системної кризи, як і країна загалом. Для виходу з кризи потрібна політична воля. А оскільки державна освітня політика полягає у визначенні перспектив розвитку суспільства, її відсутність свідчить про відсутність перспективи.

Вважаю вкрай необхідним зупинити необґрунтоване запозичення з іноземних освітніх систем організаційно-методичних підходів, строго враховувати ті соціально-економічні умови, в яких ці системи формувалися, функціонують і розвиваються. Необхідно зберегти і примножити унікальні вітчизняні освітні програми. І головне — вічні освітні цінності не можна підміняти тимчасовими кон'юнктурними політичними інтересами. Будь-яка криза дає можливість зрозуміти, де можливі точки зростання. Такою точкою зростання для України може стати освіта.

М. М. ПАТАЙ, директор Дерценського загальноосвітнього навчального закладу I–III ступенів з угорською мовою навчання Мукачівського району Закарпатської області.

Тема парламентських слухань «Запровадження 12-річної загальної середньої освіти в Україні: проблеми та шляхи їх подолання» є дуже важливою для суспільства, адже від рішень, які будуть сьогодні прийняті, залежить майбутнє української освіти, насамперед загальноосвітньої школи.

Основним завданням галузі є забезпечення високоякісної освіти на всіх етапах та рівнях. Єдина можливість реалізації цих вимог — отримання учасниками навчально-виховного процесу вичерпних знань, досконалих умінь в умовах профільної школи 12-річного терміну навчання.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 16 листопада 2000 року № 1717 «Про перехід загальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання» впровадження 12-річного навчання розпочалося в 2001 році. Постановою передбачалося

створити систему безперервної освіти, уникнувши розриву між усіма її ланками, зменшити навчальне навантаження на учнів, запровадити особистісно орієнтовані педагогічні технології, організувати навчальний процес на засадах єдності та варіативності, навчання у 10–12 класах зробити профільним, враховуючи здібності кожного учня. Така реформа мала вивести нашу освітню галузь на якісно новий рівень. Натомість на сьогодні нововведення звелось до механічного збільшення терміну навчання та розширення спектра предметів і факультативів.

За останні роки на рівні держави розроблено чимало програм, які, зважаючи на вимоги та нагальні потреби сьогодення, покликані створити належні умови для надання рівного доступу до якісної освіти кожній дитині, а також передбачали зміцнення матеріально-технічної бази навчальних закладів. У нашій області в рамках державної політики в галузі освіти особлива увага приділяється поліпшенню умов для надання учням якісних освітніх послуг. З цією метою реалізуються 10 цільових галузевих програм.

В області діє мережа закладів, що задовольняє конституційне право громадян на освіту в різних формах, за різними профілями і з різними мовами навчання. На території області функціонують 707 загальноосвітніх навчальних закладів усіх типів та форм власності. Щороку мережа навчальних закладів вдосконалюється відповідно до освітніх потреб населення. Дотримано вимоги Постанови Верховної Ради України від 19 грудня 2008 року № 778–VI «Про впровадження мораторію на закриття загальноосвітніх навчальних закладів у сільській місцевості».

Приділяється належна увага розвитку нових типів загальноосвітніх навчальних закладів, профілізації старшої школи. В області функціонують 13 гімназій і 13 ліцеїв, у тому числі 5 приватних. Для задоволення освітніх потреб національних меншин функціонують 118 загальноосвітніх навчальних закладів (17 відсотків загальної кількості), в яких мовами національних меншин навчаються 20 552 учні, у тому числі й наша школа.

Відповідно до Постанови Верховної Ради України від 9 січня 2007 року № 536–V «Про стан і перспективи розвитку загальної середньої освіти в Україні» упродовж останніх трьох років в області введено в експлуатацію 27 шкільних новобудов та добудов на 4859 учнівських місць, що є непоганим показником по Україні. Такі темпи будівництва шкіл буде збережено і цього року.

Обласною державною адміністрацією протягом 2003–2010 років здійснюється робота щодо виконання програми «Шкільний автобус». За час її дії придбано 112 автобусів, у тому числі 51 — за рахунок коштів обласного, 25 — районних бюджетів.

За кошти Програми розвитку освіти Закарпаття на 2003–2012 роки всі загальноосвітні навчальні заклади I–III ступенів та 90 відсотків шкіл

I–II ступенів комп'ютеризовано, з них 254 заклади, тобто 87 відсотків, мають можливості виходу в Інтернет. Чинником успішної реалізації програми інформатизації має стати впровадження в навчальний процес інтерактивних методів навчання із застосуванням педагогічних програмних засобів.

Триває виконання обласної програми забезпечення загальноосвітніх, професійно-технічних навчальних закладів області сучасними технічними засобами навчання з природничо-математичних і технологічних дисциплін. Протягом 2006–2009 років наочне і технічне приладдя для проведення лабораторних і практичних робіт з фізики, хімії, біології та математики отримують пускові навчальні заклади.

Процес переходу на 12-річний термін навчання має ряд безумовних переваг, а саме:

дає змогу учню поступово засвоювати більшу кількість знань, що сприятиме зменшенню ризику перевтоми і сприятиме збереженню його фізичного і психічного здоров'я;

поступове введення в навчальні програми навчальних дисциплін залежно від складності дає змогу привести їх вивчення у відповідність з готовністю учнів до засвоєння, яка визначається віковим рівнем розвитку пізнавальних процесів.

Однак недостатність фінансування освітніх програм та освітньої галузі загалом призвела до того, що в державі не створено належних умов для навчання учнів 1 класу.

Профільне навчання як вид диференційованого навчання передбачає врахування освітніх потреб, нахилів і здібностей учнів, створення умов для навчання старшокласників відповідно до їхнього професійного самовизначення, що забезпечується за рахунок змін у цілях, змісті та структурі організації навчання.

Запровадження профільного навчання старшокласників об'єктивно відповідатиме розвиткові європейського освітнього простору, орієнтуватиметься на диференціацію, варіативність, багатопрофільність, поєднуватиме загальну та професійну освіту, забезпечуватиме умови рівного доступу до здобуття якісної загальноосвітньої профільної та допрофесійної підготовки учнівської молоді, виявлятиме та розвиватиме професійні інтереси, реалізуватиме ідеї перманентної освіти впродовж життя. Такі підходи до профілізації старшої школи вимагають належного фінансування.

Кількість і обсяг предметів, які перевантажують учнів, а нерідко й обмежують їхній вибір, слід скоротити.

Проблемами залишаються неналежна кадрова підготовка, недостатній рівень матеріального забезпечення, невизначеність потреби в кадрах для профільного навчання з урахуванням особливостей регіону, а також

не визначено ефективність освітніх округів як організаційно-методичних структур.

На державному рівні слід вирішити питання діяльності загальноосвітніх шкіл I–III ступенів з малою кількістю учнів старших класів. Ця проблема хвилює мене як директора сільської школи. Чи буде взагалі хтось навчатися у 10–12 класах? Адже вже тепер більшість учнів, які закінчили 9 клас, продовжуватимуть навчання у технікумах, ПТНЗ, ВНЗ I–II рівнів акредитації. Логіка цих учнів та їхніх батьків зрозуміла, адже через один–два роки навчання в цих закладах вони мають можливість скласти іспити за курс повної загальної середньої освіти в формі екстернату, отримати атестат та вступати до ВНЗ III–IV рівнів акредитації, таким чином «вигравши» у своїх однолітків, які навчатимуться три роки у школі, рік або навіть два. Тому, вважаю, необхідно заповнити прогалину в цьому ланцюжку освітянських нововведень, щоб вони набули послідовного, системного характеру. Інакше може статися так, що одні учні отримують атестат у 16–17 років, а інші — у 18–19 років.

З іншого боку, профільне навчання в умовах сільського освітнього округу відкриває перед учнями, особливо обдарованими, перспективи одержання ґрунтовної підготовки, полегшить їх вступ до вищих навчальних закладів, включає допрофільне навчання як складову профільного.

Питання про запровадження профільного навчання у старшій школі, його кадрове забезпечення реалізується через курсову перепідготовку педагогічних працівників області. Запроваджена масштабна підготовка педагогічних працівників до роботи у профільних класах і групах.

Та все ж однією з проблем загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням мовами національних меншин є недостатня забезпеченість кваліфікованими кадрами з предметів природничо-математичного циклу, які здатні працювати в умовах швидкозмінного сучасного інформаційного світу, обізнані з сучасними освітніми технологіями.

Працюючи у школі з угорською мовою навчання, ми вирішуємо ще одну проблему — проблему належного вивчення української мови. Відповідно до Регіональної програми розвитку і функціонування української мови на 2004–2010 роки в загальноосвітніх навчальних закладах з мовами навчання національних меншин збільшено кількість годин на вивчення української мови, особливо для учнів 2–4 та 10–11 класів. Відповідно з покращенням кадрового і навчально-методичного забезпечення збільшується кількість класів, у яких запроваджується двомовне вивчення окремих предметів. Порівняно з минулим роком кількість 5 класів, у яких введено двомовне вивчення історії України, збільшилася в 2,4 разу, а 6 класів, де введено двомовне вивчення географії України, — в 4,5 разу.

Управлінням освіти і науки Закарпатської обласної державної адміністрації та Закарпатським інститутом післядипломної педагогічної освіти

здійснюються заходи, які сприяють поліпшенню вивчення української мови. Зокрема, виділяються цільові напрямлення до Ужгородського національного університету для випускників національних шкіл, створюються умови для здобуття другої вищої освіти вчителями національних шкіл, розроблено навчальні програми, методичні посібники для вчителів, щомісяця проводяться практичні заняття з учителями.

Протягом останніх років за сприяння держави поліпшено навчально-методичне забезпечення вивчення української мови та літератури. Крім того, у 2009 році спеціалістами управління освіти і науки облдержадміністрації спільно з творчими групами освітян області підготовлено і видано: підручники з української мови для 9, 10 класу угорськомовних навчальних закладів, інструктивно-методичні рекомендації, термінологічні словники та інші матеріали на допомогу вчителям, що сприяє підвищенню рівня викладання державної мови, зокрема в угорсько- та румуномовних школах. Коштом облдержадміністрації здійснено видання угорсько-українського та українсько-угорського термінологічного словника.

Шкільні бібліотечні фонди щороку поповнюються кращими творами національної та світової художньої літератури, довідковими, науково-популярними виданнями з різних галузей знань, виданих українською мовою.

Одна з найважливіших проблем, над якою спільно працюють вчителі-словесники — вироблення в учнів потреби знань з мови, формування мовної культури, розвиток усного та писемного мовлення. Для покращення ситуації, на нашу думку, необхідно:

створити компетентну державну комісію, яка вивчила б цю проблему, виробила стабільну (державну) програму дій з питання вивчення державної мови і надала практичну допомогу в її реалізації;

пожвавити створення та видання стабільних державних програм з української мови і літератури для шкіл з навчанням мовами національних меншин, відповідних підручників, словників та інших навчально-наочних посібників.

Нині слід проаналізувати всі «за» і «проти» 12-річної освіти, відмовитися від непродуманих реформ, які навряд чи підуть на користь школярам і сприятимуть підвищенню якості освіти. Необхідно дослухатися до думки громадськості та прийняти рішення, яке очікує суспільство, невідкладно.

Вважаю, що на даному етапі сільські національні школи до переходу на 12-річний термін навчання не готові.

М. О. СУХОМЛИН, голова Кіровоградської обласної ради.

Протягом останніх років українське суспільство лихоманить від численних реформ у галузі освіти. Серед них — перехід на 12-річну шкільну

програму, спроби повернутися до 10-річної програми. Дане питання є надзвичайно серйозним, оскільки реалізація чи нереалізація зазначеної реформи значною мірою впливає на долю кожного громадянина України. Найголовніше в цьому процесі — визначені на тривалий час «правила гри», які дадуть можливість кожному громадянину України планувати своє життя.

Чому досі на рівні держави ми не можемо побачити прогнози реалізації 12-річної шкільної програми? Чому досі остаточно не визначилися, чи доцільно 12 років навчатися у школі? Вже сьогодні необхідно на рівні обласних управлінь освіти, методичних кабінетів проводити масову роз'яснювальну роботу серед населення, обговорювати проблеми, що виникають у ході реалізації цієї реформи. А їх безліч. Що робити 400 тисячам цього-річних 9-класників, які навчаються за 12-річною програмою, — це лише видима частина айсберга порівняно з іншими, більш серйозними проблемами, які можуть спричинити серйозну соціальну кризу в суспільстві.

Перше — час перебування у школі. Батьки дітей, які народилися у вересні — грудні, будуть вимушені віддавати своїх дітей до школи у п'ятилітньому віці, щоб потім діти не закінчували школу в 19 років. А чи готова середньостатистична п'ятилітня дитина йти до школи?

Якщо школяр у 19 років закінчує школу і планує вступати до вищого навчального закладу, то він його закінчить у кращому разі у 24–25 років, а студенти медичних вузів — у 27–28 років. Чи готові вони, часто вже маючи власні сім'ї, дитину їхати за розподілом у сільську місцевість і працювати за невеликі гроші? Однозначно: не готові. Знову загострюється кадрова проблема в сільській місцевості.

Згідно з чинним законодавством кожен громадянин України має право на повну середню освіту. Учням, які бажають обрати робітничу професію і йдуть навчатися до професійно-технічних училищ, строк навчання збільшується на один рік. Проте чи доцільно тримати ще один рік у навчальному закладі людину, яка опанувала професію столяра, муляра, слюсаря і бажає працювати за спеціальністю?

У разі невступу з першої чи другої спроби до вищого навчального закладу людина фактично втрачає шанс здобути вищу освіту. Що робити людині, яка відклала свій вступ до вищого навчального закладу через народження дитини або службу в армії? Враховуючи, що аналітики прогнозують підвищення терміну військової служби до 2,5 року, а також термін відпустки по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку, людина буде змушена закінчувати навчання у 30-річному віці. Виникає загроза ще більшого загострення демографічної кризи.

Друге — адаптація реформи до чинного законодавства. Призовний вік в Україні починається у 18 років. Таким чином, вже тепер на законодавчому рівні потрібно вирішувати проблему відстрочки від призову або

вносити зміни до законодавства та підвищувати призовний вік до 20 років, оскільки значна частина школярів чоловічої статі мають всі шанси, не отримавши повної середньої освіти, бути призваними до лав Збройних Сил України.

Законодавством визнано шлюбний вік для жінок 17 років, для чоловіків — 18 років. Враховуючи моральні норми нашого суспільства, необхідно змінювати мінімальний вік вступу до шлюбу, оскільки в 10–11 класах молодь зможе утворювати подружжя та народжувати дітей. Вони зможуть отримати повноцінну середню освіту, враховуючи, що фактично вже не вчитимуться?

Третє — методична підготовленість. Враховуючи, що однією з основних цілей середньої освіти є не лише навчання, а й виховання людини і громадянина, постає проблема методичної підготовки вчителів, особливо молодих, до роботи з 18–19-річними учнями, фактично дорослими людьми, до впливу на їхній світогляд, виховання. Потрібно змінювати форми і методи шкільної освіти, не лише механічно розтягувати шкільну програму, а й якісно її наповнювати.

Отже, з метою забезпечення соціальної адаптації молоді в результаті перетворень у системі освіти необхідно:

по-перше, визначити, чи необхідно переходити на 12-річну систему навчання через збільшення обсягу інформації у шкільних програмах, прорахувати ефективність запровадження 12-річної шкільної освіти саме в частині інформативності навчальних програм, чи сприятиме це підвищенню якості освіти, а не механічному збільшенню обсягу предметів, що вивчаються;

по-друге, держава повинна остаточно визначитися з терміном навчання у школі на тривалий час, кожен громадянин України має знати, скільки років він буде навчатися у школі, що строк навчання не буде змінюватися протягом часу його навчання;

по-третє, необхідно внести відповідні зміни до чинного законодавства.

О. Г. СУХОМОВСЬКИЙ, директор закладу «Середня загальноосвітня школа І–ІІ ступенів — ліцей № 7 м. Вінниця».

Скільки себе пам'ятаю учнем, вчителем, заступником директора, директором школи — весь час освіта живе в системі реформування. В усьому світі досліди проводять на тваринах, а ми, на жаль, на дітях. Була 10-річка, 11-річка, знову 10-річка, 11-річка. Ми на рік маємо обмежену кількість випускників, а то на два роки їх зовсім не планується. Сьогодні вся громадськість стурбована майбутніми змінами.

Чи потрібна нам 12-річна освіта? Так, потрібна. Чи потрібна вона всім? На мою думку, ні. У старшій школі мають навчатися саме ті діти, які бажають продовжувати освіту у вищих навчальних закладах

III–IV рівнів акредитації та в майбутньому будуть займатися науковою діяльністю.

Чи всі можуть на належному рівні опанувати курс старшої школи? Звісно, ні. Та й сама старша школа повинна якісно змінитися. Ми сьогодні називаємо це профільною освітою, але займаємося, крім спеціалізованих шкіл, ліцеїв, гімназій (та й то не всіх), швидше, профанаційною освітою.

Напевно, ми така багата країна, що маємо найвищий рівень базарної інтелігенції, де працюють продавцями яток люди з двома, а то й трьома дипломами про вищу освіту.

На мою думку, в такому місті, як Вінниця достатньо 3–5 старших шкіл, які надавали б дієву допрофесійну підготовку, де має бути перелік обов'язкових предметів, а лівова частина має бути надана предметам за вибором і новітнім інтегрованим курсам, наприклад, для майбутніх юристів, філологів, природничий курс з фізики, хімії, біології, географії. Щорічний моніторинг підтверджує, що 70–90 відсотків наших випускників продовжують навчання саме за тими п'ятьма профілями, які існують у ліцеї.

Що робити іншим учням? Решта учнів після закінчення базової школи, ДПА мають продовжувати навчання у професійно-технічних училищах, технікумах, коледжах, інститутах I–II рівнів акредитації, що, по суті, є тими самими технікумами, де отримають спеціальність у поєднанні із загальною освітою, маючи можливість продовжити навчання в університетах за дистанційною, заочною та іншими формами навчання з 2–3 курсу.

Ми, на жаль, зруйнували професійно-технічну освіту, тоді як країни Європи запроваджували саме таку ступеневу форму освіти. Суспільне життя коригує багато процесів, адже вже цього року абсолютна більшість випускників базової школи налаштована на продовження освіти саме в таких закладах. В Україні не завжди пануватиме криза, ми підведемося з колін і всім знадобляться академіки-медики і академіки-муляри, академіки-фізики і академіки-токарі.

Нам потрібна потужна, високоякісна освіта, конкурентоспроможна у світовому просторі. Ми весь час плескали в долоні та проголошували, що у нас найкраща освіта. Хто її моніторив? І тільки зовнішнє незалежне оцінювання якості освіти показало, де ми перебуваємо. Аналіз минулорічних результатів виявив, які проблеми сьогодні існують з української мови, з математики, інших предметів.

Водночас ЗНО розвіяло міф про рівень навчання в місті та селі. Мені приємно, що мій навчальний заклад посів 50-те місце у сотні найкращих, маючи 153 випускників, а перше місце в рейтингу посідає Калуська гімназія Івано-Франківської області, 16-те – Самбірська, попереду загальноосвітня школа № 2 Зборова Тернопільської області і багато інших. Я ретельно ознайомився на сайті Міністерства освіти і науки з підсумками

всеукраїнських олімпіад з усіх предметів, там також — потужне представництво учнів сільської школи.

Чому я про це кажу? Тому що весь час порівнюються можливості міської і сільської школи. Маючи особистий досвід роботи в сільській школі, а також співпрацю з багатьма сільськими навчальними закладами, я впевнений, що в кожному районі мають бути одна–дві старші школи з інтернатною формою проживання, які могли б залучати до праці провідних фахівців, надаючи можливість розквітнути чарівній квітці природного таланту. Адже найважче це зробити саме сільській дитині. Озирнімося довкола, скільки талановитих людей дало нам, світові саме сільське середовище! Як складно цим дітям пробитися в освітньому просторі, коли один вчитель викладає 3, 5, 6 предметів.

Однак постає ще одна проблема, яка унеможлиблює співпрацю у таких старших школах високих професіоналів, у тому числі вузівських фахівців. Це ненормально, коли доцент, професор, залучаючись до співпраці з навчальним закладом, тарифікується, як «спеціаліст», на рівні випускника вищого навчального закладу.

Ми маємо прекрасний досвід співпраці з Вінницьким національним медичним університетом ім. М. І. Пирогова, Київським національним торговельно-економічним університетом, іншими вищими навчальними закладами Вінниці та інших регіонів України, але раптом стали їм нецікавими. Тому що всі дуже швидко зрозуміли: навіщо опановувати весь перелік предметів, якщо достатньо взяти репетиторів з трьох предметів? Учні перестали відвідувати заняття. Своєчасне запровадження врахування середнього балу атестату стало для багатьох випускників та їхніх батьків «прохолодним душем». Однак має спрацювати і відповідальність вчителя за виставлені оцінки, за кінцевий результат навчання, бо пішла тенденція, що краще навчатися в тому закладі, де легше отримати високий бал.

Саме в цьому напрямі необхідно наповнити співпрацю закладів освіти з вищими навчальними закладами. Я можу добре знати хімію, біологію, але ніколи не стати лікарем, знати іноземну мову — і ніколи не стати вчителем. У форматі зовнішнього незалежного оцінювання, співпраці з вищими навчальними закладами необхідно виявляти майбутню професійну компетентність фахівця через систему відповідних тестів.

І ще одне. Протягом останніх років у травні розпочинається штормове попередження серед учнівської і батьківської громадськості, коли з коліс змінюються правила вступу до вищих навчальних закладів. На мою думку, щонайменше за два роки учні повинні знати правила вступу і бути гарантовані, що ці правила не зміняться.

Сьогодні найбільше мовиться про середню освіту, старшу школу, але найбільше ми повинні опікуватися початковою школою. Вважаємо

найбільшою помилкою радянської школи перехід з 4-річної до 3-річної школи. Повернення до 4-річної школи з 6-річного віку навчання також не зовсім обґрунтоване. Скажімо відверто, далеко не всі школи мають матеріально-технічні можливості починати навчання дітей з 6-річного віку, де потрібні 35-хвилинні уроки, великі перерви, спальні кімнати.

Свого часу була чудова програма підготовчих груп у дошкільних дитячих закладах. Давайте повернемося до підготовчих груп, хай з 5-річного віку, із залученням учительства до співпраці з садочками, з розробленням відповідних програм, а іншим дітям, яким бракує місць у таких закладах, надати практичну можливість підготовки в офіційних «Дошколяриках» при шкільних закладах освіти. Цей 1 рік плюс 11-річна освіта — і маємо 12-річну ступеневу освіту.

Будьмо мудрими, адже народна мудрість каже, що огріхи медиків лежать у землі, а освітянські огріхи ходять по землі. Закликаю вас, зробімо так, щоб унеможливити подібні явища, щоб Україна справді увійшла в число 20 найкращих країн Європи. Без освіти це зробити неможливо. Всі ми — родом зі школи.

О. С. ТЕБЕШЕВСЬКА, учитель Голинського загальноосвітнього навчального закладу I–III ступенів Калузького району Івано-Франківської області.

Питання радикальних змін в освіті постало в Україні ще на початку 1990-х, але перші реальні кроки в цьому напрямі були здійснені років десять тому, коли міністром освіти і науки був Василь Кремень. Продовжували реформування освітньої галузі і наступні міністри, і треба сказати, що, попри всі наші негаразди та проблеми, освіта живе і виконує свої функції. Більше того — поступово викристалізовується як цілісна система.

Чи є труднощі, помилки? Звичайно, але це не означає, що ми маємо відмовлятися від досягнутого і повертатися назад. Це стосується насамперед зміни терміну навчання. Ми вважаємо, що перехід на 12-річну школу доцільний і необхідний, бо це не просто продовження тривалості навчання на рік чи два, а передусім зміна якісної сутності освіти, яка має максимально відповідати підготовці дитини до майбутньої фахової діяльності і життя.

Яких же позитивів ми очікуємо від 12-річного навчання?

По-перше, ліквідації розриву між дошкільням і початковою школою. Надзвичайно важливе охоплення дітей 6-річного віку підготовкою до школи, особливо в сільській місцевості, де немає достатньої кількості дитячих садків.

По-друге, стабільного просування національної системи освіти до інтегрованого міжнародного освітнього простору.

По-третє, реального розвантаження учнів.

По-четверте, свідомого вибору школярами майбутнього фаху внаслідок переходу до якісної старшої профільної школи, яку доцільніше було б назвати ліцеєм. Випускники фізико-математичних, природничо-наукових, гуманітарних та інших ліцеїв, окрім професії, здобували б також середню загальну освіту, щоб за бажання мати можливість вступити до ВНЗ.

По-п'яте, вирішення питання зайнятості молодшої людини, її перебування у звичному і рідному сімейному середовищі до повноліття.

По-шосте, забезпечення робочих місць в умовах кризи, зокрема й демографічної.

По-сьоме, скерування величезних коштів, які мали б піти на створення програм, підручників знову для 10-річки чи для 11-річної школи, на подальше реформування освіти, на вдосконалення вже досягнутого, зрештою, на наш поступ вперед, а не на повернення назад.

Разом з тим ми добре розуміємо виклики, які перед нами постають. Що ж, на нашу думку, потрібно зробити якнайшвидше, щоб добрі ідеї не залишилися лише ідеями?

Перше — оптимізувати мережу навчальних закладів, зокрема, забезпечивши життєдіяльність освітніх округів. Велику увагу звернути на сільську школу, тут є свої особливості.

Друге — переглянути державні стандарти освіти, програми та плани з метою розвантаження учнів і можливості зосередитися у старшій школі на вивченні профільних предметів.

Третє — на законодавчому рівні затвердити як обов'язкову 9-річну освіту, яка передбачатиме нормативне вивчення всіх предметів і буде тим фундаментом, на якому дитина будуватиме своє майбутнє.

Четверте — забезпечити різні шляхи здобуття повної середньої освіти, у тому числі через професійно-технічні училища, коледжі, використовуючи і такі форми навчання, як вечірня, індивідуальна, екстернатна, дистанційна.

П'яте — забезпечити якісну підготовку майбутніх учителів в університетах для праці в нових умовах, звернувши особливу увагу на методику навчання і виховання.

Шосте — створити умови для видання шкільних підручників та методичної літератури. На нашу думку, доцільно видавати підручник разом з посібником для вчителя.

Сьоме, мабуть, найважливіше — вектор сучасної політики і стратегії держави спрямувати на подальшу розбудову системи освіти. Потрібно надати освіті пріоритетного значення. Про це вже давно говориться, але цього немає.

Восьме — піднести престиж учительської професії, удосконаливши систему оплати педагогів, а в пенсійному забезпеченні прирівнявши їх до науково-педагогічних працівників.

Звісно, процес якісних змін завжди довготривалий, але не треба їх боятися, бо лише здійснюючи такі системні і цілеспрямовані кроки, зможемо модернізувати освіту для найповнішого розвитку дитини відповідно до її сутності, для її максимальної самореалізації і конкурентоспроможності в непростих умовах сьогодення.

В. П. ТЮРІН, начальник управління освіти Кам'янець-Подільської міської ради Хмельницької області.

Закономірно, що сьогодення гостро ставить питання про створення освіти майбутнього, яка формувала б творчу особистість, сприяла б становленню громадянина і патріота України. І тому сьогодні триває активна дискусія щодо терміну навчання дітей у середній школі.

Звісно, модель 12-річної школи відповідає прийнятим у світі термінам здобуття середньої освіти, але на даному етапі соціально-економічного розвитку України, враховуючи демографічну ситуацію та реакцію суспільства на інноваційні процеси в освіті, вважаємо за доцільне зберегти 11-річну загальноосвітню школу. Її навчальні плани, підручники відповідають принципам наступності та послідовності. Оновлений зміст освіти у старшій школі вже апробований щодо впровадження профільного навчання.

Ми провели опитування громадськості міста з даного питання. Результати показали, що 5,9 відсотка респондентів підтримують перехід на 12-річний термін навчання, 82,4 відсотка не підтримують, а 13,3 відсотка висловлюються неоднозначно.

Продовжується негативна динаміка зменшення шкільних контингентів. Цьогорічна наповнюваність 10 класів у сільській місцевості Хмельниччини становить 11 учнів, а наступного року, за прогнозами, зменшиться до 10. За таких умов забезпечити реалізацію змісту профільної освіти у старшій школі неможливо. У зв'язку із запровадженням ЗНО учні та батьки висловлюються проти вузької профілізації школи, мотивуючи це необхідністю оволодіти в процесі підготовки до ЗНО академічним рівнем знань з основних предметів.

Ще серед причин відмови батьків залишати нинішніх 9-класників у школі — проблема перевантаження учнів через недосконалість підручників та не завжди оптимальне введення нових предметів, а також можливість у технікумі або ПТНЗ за три роки отримати загальну середню освіту і спеціальність та вступити до вищого навчального закладу без ЗНО на третій курс.

Викликає занепокоєння стан фінансування освітньої галузі, коли в бюджеті передбачаються видатки лише на захищені статті. На розвиток освіти, тим паче на введення додаткових ставок, чого вимагає 12-річка, зовсім не виділено коштів.

Переконані, що ефективність освіти визначає не термін навчання, а його зміст та якість. Тому пропонуємо:

зберегти 11-річну загальноосвітню школу, запровадивши 12-річне навчання учнів за рахунок введення підготовчого класу в дошкільному закладі;

прийняти на державному рівні програму модернізації навчально-матеріальної бази старшої школи;

зменшити розмаїття підручників, забезпечити їх надходження до навчальних закладів до початку навчального року і в повному обсязі;

вдосконалити державні стандарти освіти, збільшивши варіативну складову робочих навчальних планів;

ввести міські школи в державну програму інформатизації освіти.

Школа існує насамперед для дитини. Це соціальний проект, кінцевою метою якого є якісна освіта як основа будь-якого розвитку, в тому числі й особистісного.

В. І. КИЗЕНКО, завідувач лабораторії дидактики Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України.

Сьогодні тривалість загальної середньої освіти в країнах Європейського Союзу та більшості інших європейських країн становить мінімум 12 років.

Україна, як європейська держава, розвивається за спільними з іншими країнами Європи законами, вплив яких поширюється у тому числі й на сферу освіти. Тому 12-річний термін загальної середньої освіти встановлений чинним законодавством, є на сучасному етапі тим оптимальним мінімумом, який зможе забезпечити Україні достатній рівень конкурентоспроможності в Європі та в світі, можливість для українців в умовах Болонського процесу одержувати вищу освіту в інших країнах Європи, а також прискорить процес інтеграції України до Об'єднаної Європи.

Перехід до 12-річної середньої загальноосвітньої школи в Україні є закономірним явищем. Збільшення терміну навчання дасть можливість охопити навчанням усіх юнаків і дівчат віком 17–18 років, дітей 6-річного віку, з яких лише третина перебуває в дошкільних закладах, а в селі — й того менше.

У державних документах (Законі України «Про загальну середню освіту», Постанові Кабінету Міністрів України «Про перехід загальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання», Національній доктрині розвитку освіти та ін.) закладено нові підходи до організації освіти в старшій школі. Вона має функціонувати як профільна. Це створюватиме сприятливі умови для врахування індивідуальних особливостей, інтересів і потреб учнів, формування у них орієнтації на той чи інший вид майбутньої професійної діяльності. Профільна

школа найповніше здійснює принцип особистісно зорієнтованого навчання, що значно розширює можливості учня щодо вибору власної освітньої траєкторії.

До найважливішого завдання модернізації шкільної освіти слід віднести завдання всебічного розвитку дітей, їхніх творчих здібностей, умінь і навичок самоосвіти, формування у молоді готовності та адаптації до соціальних умов життя суспільства, які постійно змінюються. Розв'язання цих завдань неможливе без диференціації змісту шкільної освіти. Диференціація змісту, організаційних форм і методів навчання залежно від пізнавальних потреб, інтересів і здібностей учнів важлива на всіх ступенях навчання в загальноосвітніх навчальних закладах, але особливо актуальна вона в старшій школі. Саме тому і постає завдання запровадження у старших класах профільного навчання, зорієнтованого на задоволення пізнавальних запитів, інтересів, розвиток здібностей і нахилів кожного школяра.

Профільне навчання — один із найважливіших напрямів оновлення вітчизняної шкільної освіти. На думку широкої громадськості, профілізація змісту освіти в старших класах сьогодні є не лише найяскравіше вираженим помітним кроком у розвитку школи, а й одним із заходів, який найбільш позитивно оцінюється у її модернізації.

Загальновідомо, що в старшій школі, з одного боку, завершується загальна освіта учнів, яка забезпечує їх функціональну грамотність, соціальну адаптацію особистості. З іншого боку, відбувається соціальне і громадянське самовизначення молоді.

Ці функції старшої школи визначають спрямованість її змісту освіти на формування соціально грамотної і соціально мобільної особистості, яка усвідомлює свої громадянські права й обов'язки, чітко уявляє потенційні можливості, ресурси і способи реалізації вибраного життєвого шляху.

Орієнтація на нові цілі й освітні результати в старших класах — це відповідь на нові вимоги, висунуті суспільству щодо соціального статусу кожної людини. Найважливіші з-поміж них — бути самостійним, брати відповідальність на себе за успішність вибору і здійснення життєвих планів, мати громадянську позицію, уміти вчитися, опановувати нові способи діяльності, професії залежно від кон'юнктури ринку праці тощо.

Зрозуміло, що чинна структура освіти в старшій школі ефективно реалізувати ці завдання неспроможна, тому саме з цією метою і запроваджується профільне навчання учнів.

Актуальним завданням є створення системи спеціалізованої підготовки (профільного навчання) у старших класах середньої загальноосвітньої школи, зорієнтованої на індивідуалізацію навчання і соціалізацію учнів, у тому числі з урахуванням реальних потреб ринку праці, розроблення гнучкої системи профілів.

Очевидно, що запровадження профільного навчання неможливе без широкомасштабної перепідготовки учителів. І чим раніше розпочнеться ця робота, тим успішніше й ефективніше впроваджуватиметься профільне навчання. Готувати вчителів до засвоєння нового змісту освіти, опанування нових організаційних форм і методів навчання потрібно поетапно. Першим і дуже важливим кроком у цьому напрямі може стати їх ознайомлення з основними ідеями і принципами формування змісту освіти у профільній школі.

Більшість (53–63 %) старшокласників, студентів і викладачів вищих навчальних закладів вбачають необхідність у диференціації змісту освіти в старшій школі за різними профілями навчання.

Таким чином, першим вагомим аргументом на користь запровадження профільного навчання є спрямованість на задоволення пізнавальних потреб, інтересів і життєвих прагнень старшокласників, другим — створення умов для подолання перевантаження школярів.

Психологами й фізіологами встановлено, що перевантаження, зниження працездатності учнів визначається навіть не кількістю навчальних годин, а психологічним настроєм школярів, їх інтересом до виучуваного предмета. Тому профільне навчання якраз і створить умови для пріоритетного засвоєння старшокласниками тих навчальних предметів, які найбільшою мірою відповідають їхнім індивідуальним інтересам і потребам.

Профільне навчання — важливий засіб розв'язання проблеми перевантаження учнів, забезпечення доступності до якісної освіти.

Таким чином, повернення до десятирічного або одинадцятирічного терміну навчання в загальноосвітніх навчальних закладах України є економічно та соціально необґрунтованим. Крім того, слід пам'ятати, що загальноосвітній навчальний заклад — це не лише структура, а й зміст освіти.

Школа повинна бути 12-річною. Це потрібно і державі, і суспільству, і кожному учневі.

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНІ МАТЕРІАЛИ КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

ЗАПРОВАДЖЕННЯ 12-РІЧНОЇ ЗАГАЛЬНОЇ
СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ:
ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

№ 4034/0/2-10 від 22.04.10

Верховна Рада України

На виконання пункту 2 постанови Верховної Ради України від 1 квітня 2010 р. № 2004–VI «Про проведення парламентських слухань на тему: «Запровадження 12-річної загальної середньої освіти в Україні: проблеми та шляхи їх подолання» надсилаємо інформаційно-аналітичні матеріали, список учасників парламентських слухань.

Доповідачем на парламентських слуханнях визначено Міністра освіти і науки України Д. В. Табачника.

Додаток: на 24 арк.

Прем'єр-міністр України

Микола АЗАРОВ

1. НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ТА НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Перехід на 12-річний термін навчання визначено ст.12 Закону України «Про загальну середню освіту». Цією ж статтею визначена тривалість навчання за ступенями освіти: I ступінь — 4 роки, II — 5 років, III — 3 роки.

Перехід на 12-річний термін освіти триває 9 років. Натепер 87,7 відсотків школярів вже завершили перехід на новий зміст, структуру та термін навчання і навчаються у системі 12-річної школи.

Уперше в історії української освіти зміна цілей, структури і змісту освіти відбулися на основі Державних стандартів загальної середньої освіти.

Так, у 2000 році було розроблено спільно з Академією педагогічних наук України і затверджено постановою Кабінету Міністрів України № 1717 «Про перехід загальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання» Державний стандарт початкової освіти.

У 2004 році постановою Кабінету Міністрів України № 24 затверджено Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти.

Міністерством спільно з Академією педагогічних наук було підготовлено понад 35 нормативних документів, спрямованих на упорядкування роботи 4-х річної початкової школи. Серед них: про прийняття дітей до 1-го класу; про тривалість уроків у початковій школі; про обсяг і характер домашніх завдань; про методику здійснення контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи; про організацію навчання дітей з 6-річного віку тощо. Як свідчить практика, залучення до навчання дітей шестирічного віку вирівнює можливості дітей у своєчасному здобутті якісної шкільної освіти незалежно від місця проживання і соціального статусу батьків. До того ж, норма чинного закону є гнучкою: батьки мають право віддавати дітей до школи й після досягнення ними шестирічного віку.

Зарубіжний досвід свідчить про те, що у країнах із ефективною системою освіти (таблиця) навчання у початковій школі триває 5–8 років.

Тривалість навчання у початковій школі (роки)

Україна	4
США	8
Канада	8
Австрія	7
Японія	6
Сінгапур	6
Велика Британія	6
Франція	5

З метою організованого переходу основної та старшої школи на новий зміст та структуру освіти було розроблено комплект документів щодо переходу старшої школи на профільне навчання; примірне положення про класи з поглибленим вивченням предметів, критерії оцінювання навчальних досягнень за 12-бальною шкалою оцінювання; положення про індивідуальне навчання та екстернат, положення про державну підсумкову атестацію тощо.

Якість освіти значною мірою залежить від логіки формування навчальних планів, на основі яких розробляються нові за змістом навчальні програми та підручники.

Особливостями нових типових навчальних планів для 12-річної школи є:

Серед найважливіших:

- диференціація за типами навчальних закладів, за мовами навчання, за профільністю тощо;

- до навчальних планів включено нові предмети, які за своїм призначенням спрямовані на формування життєвих навичок, соціалізації школярів, а саме: основи здоров'я, етика, психологія, філософія тощо;

- в 1–12 класах уперше неперервно вивчаються предмети, що реалізують освітню галузь «Естетична культура», а саме: «Образотворче мистецтво», «Музичне мистецтво», «Художня культура», «Естетика» тощо;

Мотивацією переходу на 12-річний терміни навчання було збереження здоров'я школярів, яке забезпечувалося унормуванням навчального навантаження, переходом на п'ятиденний навчальний тиждень.

Порівняльна кількість годин гранично допустимого навчального навантаження на учня (на тиждень)

Клас	11-річна школа		12-річна школа
	5-денний	6-денний	
1	20	21	20
2	22	22	21
3	22	23	23
4	22	23	23
5	26	28	24
6	29	31	24
7	31	33	27
8	32	34	27
9	32	35	28
10	33	36	30
11	33	36	30
12			30
Всього	302	322	307
	10 268	10 948	10 745

Порівняльна таблиця кількості годин гранично допустимого навчального навантаження на учня дає підстави зробити висновок, що перехід на 12-річний термін навчання розвантажує навчальний процес і не вимагає збільшення фінансування на оплату праці, оскільки кількість годин за 12 років навчання у порівнянні з 11 роками навчання у системі 11-річної школи за п'ятиденним робочим тижнем збільшується лише на 477 годин (50 % середнього річного навантаження), а порівнюючи з кількістю годин за шестиденним режимом навчання — навпаки зменшується (на 203 години). Це є свідченням і того, що за умови зменшення терміну навчання, необхідністю стане повернення до 6-денного навчального тижня.

Водночас поряд із позитивними тенденціями у розробленні нових типових навчальних планів є протиріччя, які потребують вирішення. Так, наприклад, запровадження нових предметів призвело до збільшення одногодинних курсів, що негативно впливає на організацію навчального процесу; мають низький розвивальний потенціал, призводять до збільшення обсягу домашніх завдань.

Окрім того, у типових навчальних планах для 12-річної школи зменшено кількість годин на предмети варіативної частини, що ускладнює організацію допрофільної підготовки школярів.

У розробці нових навчальних програм в Україні теж зроблено крок щодо поліпшення їхньої якості.

Перш за все, програми відібрано на конкурсній основі; вони є єдиними для всіх загальноосвітніх навчальних закладів. Для старшої школи на конкурсній основі відібрано понад 100 навчальних програм за трьома змістовими рівнями: стандарту, академічного та профільного.

Концептуально осучаснено структуру та зміст навчальних програм з іноземних мов; в основу їх вивчення покладено комунікативний підхід.

З метою розбудови профільного навчання та допрофільної підготовки вперше розроблено оригінальні, різнопланові навчальні програми курсів за вибором та факультативних курсів.

Водночас, попри суттєві позитивні тенденції в розробленні й упровадженні навчальних програм, вони все ще залишаються переобтяженими інформативним матеріалом.

Це підтверджується результатами таких соціологічних досліджень як «Система освіти в оцінках громадян України» (Інститут соціальних технологій, 2007 р.) та «Здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді» (Український інститут соціальних досліджень ім. О. Яременка разом з Державним інститутом розвитку сім'ї та молоді, 2006 р.). Так, при оцінюванні діючих навчальних планів і програм, батьки та вчителі однакостайні у своїх судженнях: навчальні програми перевантажені інформацією, а співвідношення годин та обсягу дисциплін, що вивчаються — незбалансоване. Переважна більшість опитуваних батьків (75 %) вважає,

що їх діти не можуть опанувати навчальний матеріал самотужки. Характеристика самими дітьми шкільного середовища також свідчить про наявність проблем. Більше ніж третина опитаних учнів у віці 11, 13 та 15 років не задоволена школою, 30 відсотків відчуває складність навчання, 40–50 відсотків – втому від занять.

Діяльність освітньої системи значною мірою залежить від якості навчально-методичної літератури, зокрема якості шкільних підручників.

Творення національної системи навчального книговидання в Україні розпочалося за надзвичайно складних умов. Бюджетні видатки, що закладалися до Закону про бюджет з 2000 року, не відповідали реальним потребам галузі. У 2006–2007 роках видатки збільшилися у порівнянні з 2005 роком, однак і надалі їхні обсяги не покривають потреб (дані наведено в діаграмі).

Фінансування видання навчальної літератури за державним замовленням

Починаючи з 2001 року, для початкової школи видано 210 найменувань загальним накладом 22 млн 960 тис. 670 підручників. Для основної школи видано 607 найменувань підручників загальним накладом 48 млн 409 тис. 409 підручників. Крім того, за період з 2006 року надруковано підручників для спеціальних навчальних закладів загальним тиражем 213,4 тис. примірників, посібників «Шкільна бібліотека» – 22,0 тис. примірників, підручників для професійно-технічних закладів – 554,8 тис. примірників, підручників для вищих навчальних закладів – 854,8 тис. примірників, посібників для дошкільних навчальних закладів – 432,5 тис. примірників, словників – 259,9 тис. примірників.

Критична ситуація склалася із забезпеченням підручниками загальноосвітніх навчальних закладів у 2009 році. Централізоване бюджетне

фінансування впродовж останніх років могло забезпечити протягом року видання підручників нового покоління лише для однієї паралелі класів, тобто для учнів, які першими опановують програму 12-річного навчання.

У 2010 році на повне виконання програми видання, доставку та збереження навчальної літератури для загальноосвітніх, професійно-технічних та вищих навчальних закладів необхідно понад 686,2 млн грн. Кошти, які закладено в проект Державного бюджету на 2010 рік, дозволять забезпечити підручниками лише 60 відсотків учнів 10 класів, які вперше будуть навчатися за програмами профільної школи. Учні початкової школи знову залишаться без нових підручників:

- у 2 класі підручники будуть використовуватись уже 8-й рік,
- у 3 класі — 7-й рік,
- у 4 класі — 6-й рік.
- у 5 класі — 5-й рік (за санітарними нормами термін використання підручників не повинен перевищувати 5 років).

Учні 1-х класів повинні отримати новий «Буквар», строк використання попереднього видання закінчився у 2009 році.

Проблемою, яка потребує термінового вирішення, залишається забезпечення навчальною літературою учнів спеціальних навчальних закладів. Через брак коштів до Бланку замовлення підручників для учнів 10 класу загальноосвітніх і професійно-технічних навчальних закладів та студентів вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації внесено лише 7 назв перекладних підручників рівнів стандарту.

Оскільки технологічний цикл виготовлення тиражу підручників складає від трьох до п'яти місяців, то вкрай необхідно розпочати фінансування на видрук підручників не пізніше квітня місяця. Запізніле фінансування в минулі роки призводило до ситуації, що на початок навчального року учні стовідсотково не були забезпечені підручниками нового покоління, а доставка надрукованих підручників здійснювалась по грудень місяць включно.

Важливою умовою модернізації шкільної освіти є перехід старшої школи на новий зміст та 3-річний термін навчання, запровадження профільного навчання. Збільшення тривалості навчання у старшій школі дає шанс створити умови для диференційованого навчання старшокласників, забезпечити їм осмислений вибір професії; допоможе школі перебороти певну закритість, об'єднавши ресурси та зусилля з іншими навчальними закладами (професійно — технічними, вищими, МНВК тощо), а у перспективі — з потенціальними роботодавцями.

Натепер система профільного навчання у старшій школі реалізується різними шляхами: через мережу гімназій, ліцеїв, колегіумів, загальноосвітніми навчальними закладами з класами з поглибленим вивченням предметів та власне профільними класами.

У середньому 66 відсотків учнів старшої школи охоплені профільним навчанням. Найбільш поширеними моделями організації профільного навчання є: однопрофільні та багатопрофільні школи; навчальні заклади, які функціонують на базі вищих та професійно-технічних навчальних закладів; школи, які співпрацюють з позашкільними навчальними закладами, міжшкільними навчально-виробничими комбінатами.

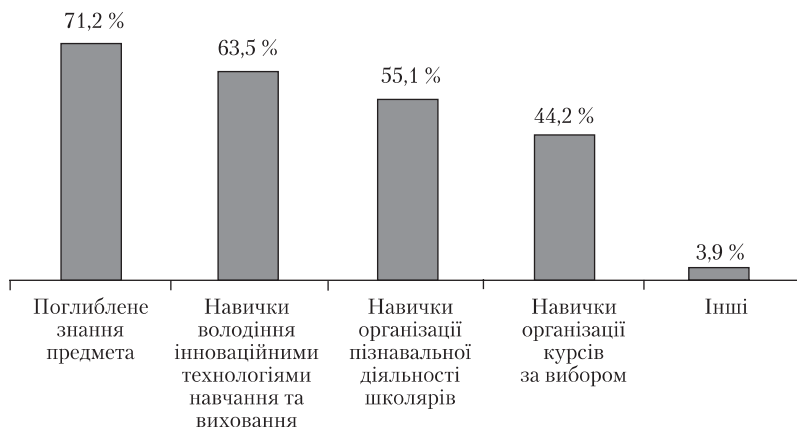
У сільській місцевості чи невеликому містечку найбільш оптимальною моделлю організації профільного навчання є освітній округ. На сьогодні завершується погодження нової редакції Положення про освітній округ.

2. СТАН ПІДГОТОВКИ ДО РОБОТИ У НОВИХ УМОВАХ ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ

Успіх роботи школи залежить від готовності вчителя до якісних змін у професійній діяльності. Про це свідчать результати опитування керівників шкіл, які вважають, що вчитель, перш за все, повинен:

- знати свій предмет. Так вважають понад 70 відсотків керівників;
- володіти навичками інноваційних технологій навчання — понад 60 відсотків;
- володіти навичками організації пізнавальної діяльності школярів — 55 відсотків;
- вміти навчати курсам за вибором — понад 40 відсотків (діаграма).

Розподіл відповідей керівників шкіл про вміння, які повинні бути сформовані у вчителя, що працює у профільному класі (у % до загальної кількості опитаних)

Щоб досягти цього, слід кардинально перебудувати роботу педагогічних університетів та інститутів післядипломної педагогічної освіти.

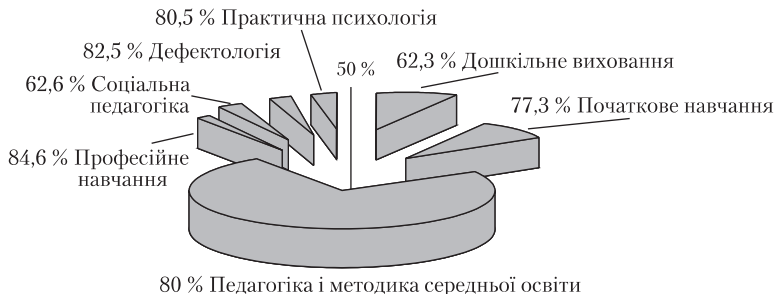
Щорічно вищими навчальними закладами випускається тисячі спеціалістів для середньої школи.

Так, у 2009 році вищими навчальними закладами III–IV рівнів акредитації, педагогічного профілю випущено 19,2 тис. осіб, з них 12,3 тис. осіб (64,2 %) навчалися за державним замовленням. Серед них працевлаштовано 9,9 тис. осіб (80,3 %).

За напрямом підготовки Педагогічна освіта у 2009 році випущено 14,5 тис. фахівців, з них за державним замовленням – 10 тис. (69,4 відсотки). Із випускників, які навчалися за державним замовленням працевлаштовані 7,8 тис., що становить 77,5 відсотка.

Назва спеціальності	Всього випущено осіб, які навчалися за державним замовленням	З них працевлаштовані (осіб)
Дошкільне виховання	994	620
Початкове навчання	883	683
Педагогіка і методика середньої освіти	7254	5810
Професійне навчання	143	121
Соціальна педагогіка	342	215
Дефектологія	224	185
Практична психологія	221	178
Валеологія	18	9
Всього:	10 079	7821

Працевлаштовано (осіб) за напрямом підготовки 0101 Педагогічна освіта

Вивчення реального стану забезпечення навчальних закладів педагогічним кадрами свідчить про те, що переважна їх більшість повністю забезпечена відповідними спеціалістами. А у містах, наприклад м. Києві, Житомирі, Дніпропетровську та інших з'явилися черги на працевлаштування педагогічних працівників.

Невисоким натепер є і педагогічне навантаження вчителів. Так, наприклад у Львівській області середнє педагогічне навантаження вчителя становить 12 годин. Тобто запровадження 12-го року навчання сприятиме забезпеченню педагогічних працівників повним тижневим навантаженням; працевлаштуванню безробітних вчителів.

Окремою проблемою є старіння педагогічних кадрів. На даний час у навчальних закладах працює 78,6 тис. педагогічних працівників пенсійного віку, що складає 16,4 відсотків від їх загальної кількості. Кількість педагогічних працівників пенсійного віку щороку збільшується. Наприклад, у порівнянні з минулим роком вона збільшилася на 2,3 тис. осіб (0,7 відсотка). Окрім того, 58,5 відсотків вчителів, які викладають окремі предмети, мають вік старше 41 року. При чому, більше половини з них — це пенсіонери за віком або які можуть вийти на пенсію за вислугою років. Водночас, кількість учителів у віці до 30 років з кожним роком зменшується. За останні чотири роки їх кількість зменшилася з 21 до 17 відсотків.

3. СТАН МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

На початок 2009/2010 навчального року стан забезпеченості шкіл сучасними засобами навчання, у цілому по країні, становить 29,3 відсотка від загальної потреби, а забезпечення лабораторним обладнанням предметних кабінетів фізики, біології, хімії для проведення лабораторних робіт становить 10–15 відсотків. Це, звичайно, негативно впливає на якість проведення лабораторно-практичних робіт з дисциплін природничого циклу, погіршує якість освіти.

Матеріально-технічна база навчальних закладів протягом останніх десяти років оновлюється дуже повільно. Централізовані поставки засобів навчання до загальноосвітніх навчальних закладів здійснювалися лише у 2005–2006 роках (242 кабінети).

Посиленої уваги потребує оснащення навчальних закладів навчальними комп'ютерними комплексами (НKK) та підключення їх до мережі Інтернет.

Загальна кількість навчальних комп'ютерних комплексів, поставлених до загальноосвітніх навчальних закладів за період з 2000 по 2009 роки становить 18 421 НKK або 95,6 відсотка від загальної потреби. За результатами

проведених у регіонах України паспортизації та інформатизації шкіл для завершення комп'ютеризації та оновлення застарілої техніки необхідно закупити близько 4000 НКК.

Не менш актуальним є підключення НКК до мережі Інтернет. На кінець 2009 року в цілому по Україні близько 85 відсотків загальноосвітніх навчальних закладів підключені до мережі Інтернет, аналогічна частка шкіл сільської місцевості становить тільки 54 відсотки.

Питанням, що потребує вирішення з метою організованого переходу шкіл на новий та зміст та структуру освіти є реалізація Державної програми «Шкільний автобус».

На сьогодні підвезення до місць навчання і додому потребують понад 276,8 тис. учнів, які проживають за межею пішохідної доступності.

Законом України «Про Державний бюджет на 2009 рік» за кошти Стабілізаційного фонду передбачалося 150 млн грн (з планом закупівлі 728 одиниць транспортного засобу з орієнтовною вартістю 206 тис. грн). Проте у 2009 році програма «Шкільний автобус» з державного бюджету не фінансувалася.

За рахунок коштів місцевих бюджетів було придбано 150 автобусів.

У рамках проекту «Рівний доступ до якісної освіти в Україні» за кошти позики Світового банку та державного бюджету України для 6 пілотних областей (Закарпатська, Житомирська, Львівська, Рівненська, Херсонська і Чернігівська) закуплено 100 шкільних автобусів (93 — звичайні та 7 — спеціалізованих для перевезення учнів з вадами опорно-рухового апарату).

У 2009/2010 навчальному році організованим підвозом забезпечено 96,3 відсотка учнів, які цього потребують, та майже 81 відсоток вчителів. Додатковий 12 рік навчання збільшить орієнтовно на 25 тис. кількість дітей, які потребуватимуть перевезення. Окрім того, за результатами інвентаризації оновлення потребує 752 транспортні засоби (термін експлуатації понад 20 років).

4. ОПТИМІЗАЦІЯ МЕРЕЖІ ДОШКІЛЬНИХ ТА ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ, ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РІВНОГО ДОСТУПУ ДО ЯКІСНОЇ ДОШКІЛЬНОЇ ТА ШКІЛЬНОЇ ОСВИТИ

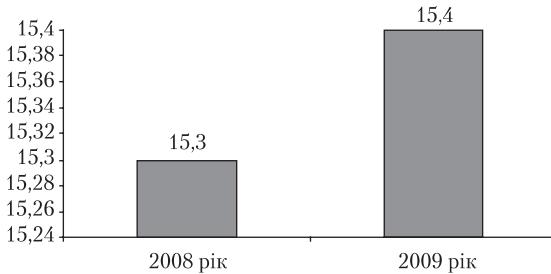
Для якісного забезпечення переходу середньої школи на нову структуру, зміст та терміни навчання здійснюється відповідна робота і у системі дошкільної освіти.

Як свідчить зарубіжний досвід (таблиця), у багатьох країнах світу дошкільна освіта є обов'язковою.

Країни	Початок обов'язкової дошкільної освіти (роки)	Початок навчання у школі (роки)
Україна	-	6
США	4	6
Канада	4	6
Австрія	4	6
Японія	4	6
Сінгапур	4	6
Велика Британія	5	6
Франція	4	6

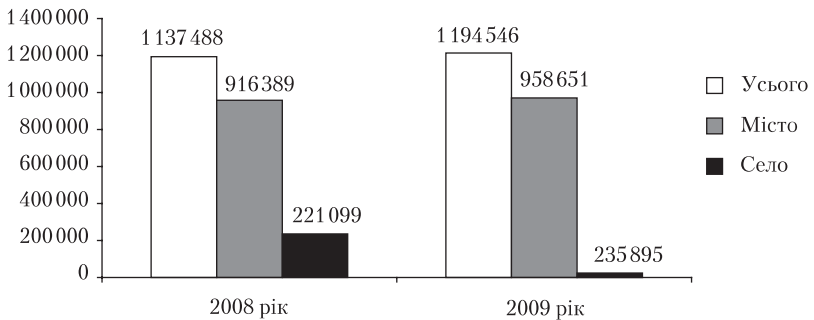
Натепер у країні функціонує 15,5 тис. дошкільних навчальних закладів (міські поселення — 6,7 тис., сільська місцевість — 8,8 тис. (діаграма).

Кількість дошкільних навчальних закладів (у тисячах одиниць)

У цих закладах здобувають дошкільну освіту 1млн 213,9 тис. дітей (міські поселення — 971,4 тис., сільська місцевість — 242,4 тис. (діаграма).

Кількість дітей у дошкільних навчальних закладах (осіб)

Така кількість закладів ще не повною мірою задовольняє потреби населення. Натепер, у середньому по країні, на ста місцях виховується сто вісім дітей. Причинами перевантаження груп є те, що приміщення дошкільних навчальних закладів використовуються не за прямим призначенням. За даними Державного комітету статистики України 9,5 відсотка дошкільних навчальних закладів від загальної кількості закладів здають площу в оренду.

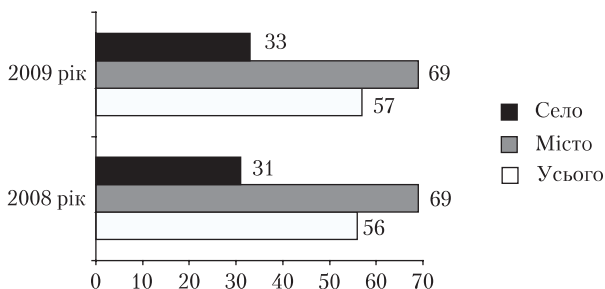
Також причиною перевантаження є і те, що понад 1,2 тис. закладів не функціонують з різних причин.

Збільшенню показника охоплення дітей сприяє те, що продовжується запровадження різних форм залучення малюків до здобуття дошкільної освіти.

Функціонує понад 1,1 тис. груп короткотривалого перебування, які відвідує понад 14,4 тис. дітей. Соціально-педагогічним патронатом охоплено 113,4 тис. дітей. Також організовано роботу понад 3,6 тисяч груп з підготовки дітей до шкільного навчання при загальноосвітніх навчальних закладах. Такі групи відвідує понад 43,4 тис. дітей.

На сьогодні 56 відсотків дітей від загальної кількості дітей дошкільного віку здобувають освіту у дошкільних навчальних закладах (міські поселення — 68 відсотків, сільські поселення — 33 відсотки (діаграма).

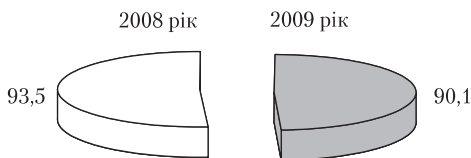
Охоплення дітей дошкільними навчальними закладами (у відсотках)

Актуальним залишається питання повного охоплення дітей п'ятирічного віку дошкільною освітою оскільки сучасна школа вимагає соціальної, психологічної адаптації дитини до навчання у школі.

Незважаючи на те, що показник охоплення дошкільною освітою 5-річних дітей зростає і становить 93,5 відсотка (діаграма) виникає необхідність внесення змін до Закону України «Про дошкільну освіту» в частині запровадження обов'язкової дошкільної освіти зазначеної категорії дітей.

Динаміка охоплення дошкільною освітою п'ятирічних дітей (у відсотках)

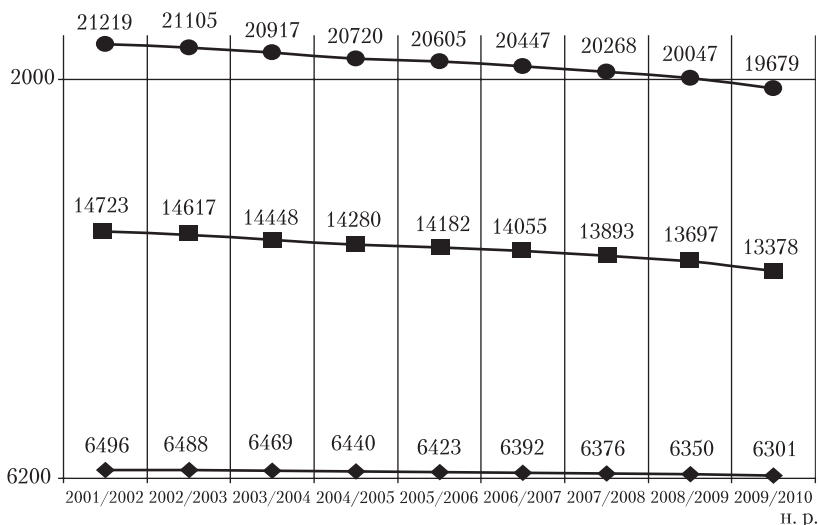

Це не потребуватиме додаткового будівництва закладів, необхідно звільнити орендовані приміщення та відновити діяльність не працюючих закладів.

Вимоги сьогодення потребують оновлення стратегії й тактики розвитку дошкільної освіти. З цією метою Міністерством освіти і науки розробляється державна програма розвитку дошкільної освіти на 2011–2017 роки.

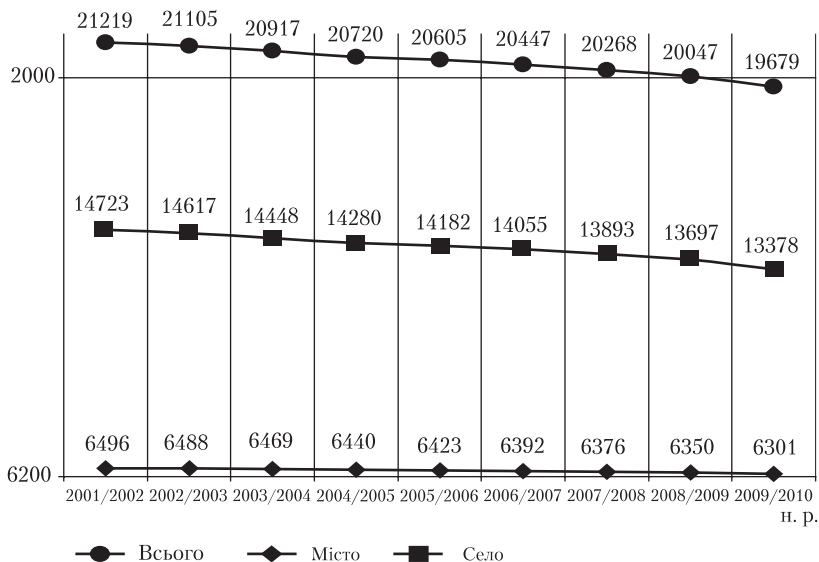
Перехід на новий зміст, структуру та термін навчання у загальноосвітніх навчальних закладах відбувається за складної демографічної ситуації. Незважаючи на збільшення народжуваності (у 2009 році народилося на 39,9 тисяч немовлят більше, ніж у 2007 році) учнівський контингент у зв'язку з низькою народжуваністю у попередні роки продовжує зменшуватися (діаграма).

Динаміка народжуваності в Україні (1991–2009 роки) (тисяч осіб)

Загальне зменшення кількості дітей призводить до зменшення середньої наповнюваності класів та шкіл, збільшення кількості загальноосвітніх навчальних закладів з малою чисельністю учнів, що відповідно впливає на скорочення педагогічного навантаження вчителів тощо. Найбільш гостро ця ситуація позначається на сільських школах (діаграма).

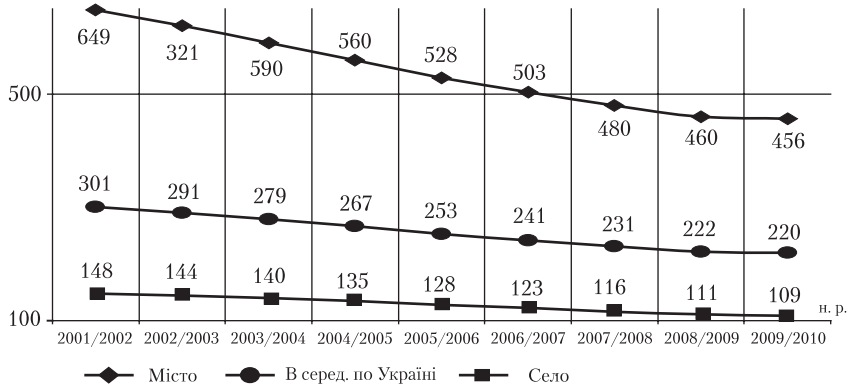
Динаміка мережі державних (комунальних) загальноосвітніх навчальних закладів системи МОН

Така ситуація призводить до зменшення середньої наповнюваності денних загальноосвітніх навчальних закладів із 301 учня до 220 (на 26,9 відсотка). У сільській місцевості цей показник становить відповідно 148 та 109 учнів (зменшення на 26,4 відсотка) (діаграма).

На кінець 2009 року 1210 шкіл I–II ступенів (22 відсотки їх загальної кількості) мали наповнюваність менше 40 учнів. З них 1182 школи (97,7 відсотка від загальної кількості шкіл із малою чисельністю учнів) розташовані в сільській місцевості. Окрім цього, 806 шкіл I ступеня (33,8 відсотка їх загальної кількості) мають наповнюваність до 10 учнів. У сільській місцевості таких шкіл 792 (40,2 відсотка).

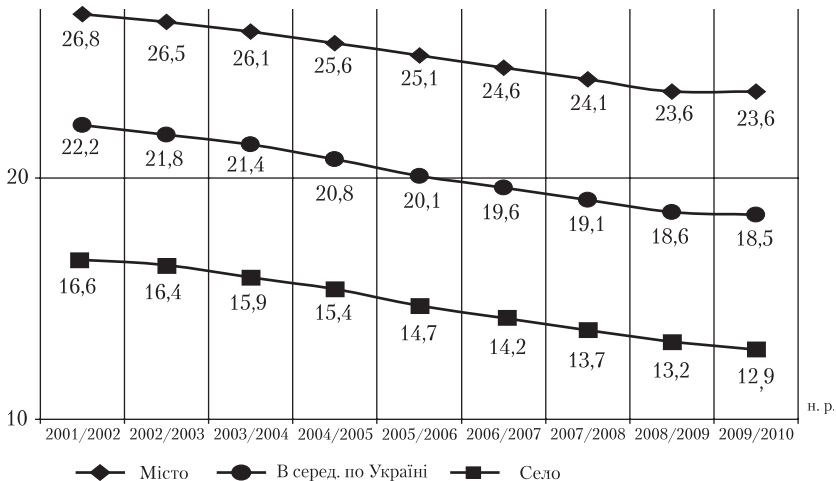
Динаміка середньої наповнюваності денних загальноосвітніх навчальних закладів системи Міністерства освіти і науки України (осіб)

Кожна четверта сільська загальноосвітня школа I–III ступенів має наповнюваність менше 100 учнів.

Одночасно продовжує зменшуватися й середня наповнюваність класів. Так за останні два роки вона зменшилася з 19,6 до 18,5 учня; у сільській місцевості з 14,2 до 12,9 осіб. (діаграма)

Динаміка середньої наповнюваності класів денних загальноосвітніх навчальних закладів системи Міністерства освіти і науки України (осіб)

У країні в 2009/2010 навчальному році функціонує 19,7 тис. денних загальноосвітніх навчальних закладів державної та комунальної форми власності системи МОН, у тому числі 13,4 тис. (68 %) у сільській місцевості; у них навчається 4,33 млн. учнів, у т.ч. 1,46 млн. (33,6 %) – у сільській місцевості.

За прогнозами учнівський контингент почне зростати з 2012 року. Так, наприклад, у 2009/2010 навчальному році відбулося збільшення кількості першокласників на 21 тисячу в порівнянні з попереднім навчальним роком.

У поточному навчальному році 134,2 тис. учнів у 1242 денних загальноосвітніх навчальних закладах системи МОН навчаються у дві зміни, що становить відповідно 3,1 відсотка загальної кількості учнів та 6,2 відсотка шкіл. Дві третини таких шкіл знаходяться у міській місцевості.

Зважаючи на зазначене, наявна мережа шкіл практично у повній мірі задовольняє потреби щодо розміщення учнівських контингентів при переході на 12-річний термін навчання. При цьому загальна кількість учнівського контингенту загальноосвітніх навчальних закладів збільшиться орієнтовно на 300 тис. осіб за рахунок учнів 12-х класів.

Орієнтовна кількість учнів денних загальноосвітніх навчальних за умови 12-річного та 11-річного термінів навчання

Напрямки оптимізації мережі загальноосвітніх навчальних закладів є різними, а саме:

- утворення нових загальноосвітніх навчальних закладів та їх реорганізація (у заклади інших ступенів – I, I–II, I–III ст., загальноосвітні навчальні заклади повного дня, спеціалізовані школи, ліцеї, гімназії, колеґіуми, відкриття філій, відділів, структурних підрозділів, зміна форми власності тощо);
- утворення освітніх центрів і систем дистанційного навчання (інформаційно-ресурсних центрів з дистанційною формою навчання на базі обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, вищих, професійно-технічних, загальноосвітніх і позашкільних навчальних закладах);

- утворення освітніх округів (міжшкільних і міжрайонних), визначення в межах освітніх округів опорних загальноосвітніх навчальних закладів (ресурсних центрів);

- зміцнення навчально-матеріальної бази загальноосвітніх навчальних закладів (будівництво нових приміщень, їдалень, спортзалів та їх реконструкція, обладнання навчальних кабінетів, закупівля автобусів, комп'ютерних класів, підключення їх до мережі Інтернет, придбання навчальних матеріалів, літератури, залучення додаткових джерел фінансування тощо).

Додаткового фінансування потребуватиме й навчання учнів денних загальноосвітніх шкіл у 12 класі. З розрахунку фінансового нормативу бюджетної забезпеченості 1 учня на цей час в сумі 4 155,981 грн помноженого на орієнтовну кількість учнів 12 класу — 300 тис. зазначене фінансування складе 1 246 794,3 тис. грн близько 255 млн грн на видрук підручників для 12 класу.

Уваги потребує вирішення питання забезпечення загальноосвітніх навчальних закладів медичними працівниками, організація харчування.

ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ ЩОДО РОЗВИТКУ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ НА 2010–2011 РОКИ

1. Реформування дошкільної освіти. Прийняття відповідної Державної програми на 2011–2017 роки.

2. Поліпшення якості змісту освіти: збалансування навчальних планів; спрощення навчальних програм; розвантаження від зайвої інформації підручників тощо. Повне забезпечення школярів якісною навчальною літературою.

3. Оптимізація мережі навчальних закладів із урахуванням демографічних, економічних і соціальних перспектив розвитку кожної адміністративно-територіальної одиниці; створення та розгалуження мережі освітніх округів; забезпечення підготовки переходу на профільне навчання.

4. Запровадження інформаційно-комунікаційних технологій у навчальний процес, удосконалення системи оцінювання навчальних досягнень учнів.

5. Реформування системи підготовки педагогічних кадрів, використання інноваційних методик.

6. Підвищення соціального статусу вчителя у суспільстві, забезпечення морального і матеріального заохочення педагогічних працівників, підвищення соціального захисту учасників навчально-виховного процесу.

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ

17.05.2010

№ 2-6/310

Голові Комітету Верховної Ради України
з питань науки і освіти
В. І. Полохалу

Шановний Володимире Івановичу!

На виконання Вашого листа № 04-22/5-348 від 8 квітня 2010 року Національна академія педагогічних наук України надсилає:

- інформаційно-аналітичні матеріали та пропозиції до парламентських слухань на тему: «Запровадження 12-річної загальної середньої освіти в Україні: проблеми та шляхи їх подолання»;
- список учасників від НАПН України для участі у парламентських слуханнях.

Додатки:

1. Інформаційно-аналітичні матеріали на 46 стор.
2. Список учасників на 1 стор.

Перший віце-президент

В. М. Мадзігон

12-РІЧНА ЗАГАЛЬНА СЕРЕДНЯ ОСВІТА В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

(Інформаційно-аналітичні матеріали)

Загальній середній освіті належить унікальна роль у системі безпервної освіти, адже лише шкільне навчання є загальноосвітнім, довготривалим (охоплює три вікові періоди) і обов'язковим для подальшого одержання професійної кваліфікації.

У різних типах загальноосвітніх навчальних закладів України освіту здобувають майже 4,5 млн учнів, їх навчають і виховують понад півмільйона педагогів.

Шкільна освіта за роки незалежності постійно перебуває в зоні активних змін як у зв'язку з законодавчо-нормативним регулюванням, так і наукових пошуків, інноваційної практики. На її розвитку негативно позначилася тривала економічна, демографічна кризи, а також швидкі темпи змін без належного фінансового, наукового і кадрового супроводу у процесі переходу до 12-річної школи. Разом із тим у цілому вдалося забезпечити поступове освоєння нового змісту освіти, певною мірою розв'язати низку складних управлінських і наукових проблем щодо навчання, виховання і розвитку учнів загальноосвітніх навчальних закладів.

Від початку масового переходу до 12-річної шкільної освіти незабаром мине десять років. Цей період виявив суперечності, і досі не розв'язані проблеми, які найбільше впливають на її якість.

Аналіз стану шкільної дійсності, за офіційними джерелами, результатами соціологічних, дидактичних і методичних досліджень учених АПН України, звернення до досвіду країн-лідерів досягнень в освіті, дає змогу виокремити основні напрями впливу на якість шкільної освіти: стандартизація змісту освіти на засадах особистісно зорієнтованого і компетентнісного підходів, технологічне забезпечення його засвоєння, оновлення навчальної літератури та інформаційного забезпечення навчального процесу, умови і засоби профілізації навчання, система моніторингу якості. Саме це коло проблем визначає стан розвитку загальної середньої освіти і перспективи її вдосконалення.

1. МОДЕРНІЗАЦІЯ ЗМІСТУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Удосконалення змісту освіти є традиційно актуальною і багатоплановою проблемою. Її розв'язання об'єктивно не може бути завершеним на довготривалий період, оскільки держава і суспільство постійно змінюють

вимоги до якості освіти, у педагогічній науці виникають нові ідеї, осмилюються результати апробації змісту у масовій педагогічній практиці. Не менш важливою обставиною є відкритість сучасної освіти, взаємовплив освітніх систем різних країн світу.

Стан розроблення змісту загальної середньої освіти

Після прийняття у 1999 р. Закону України «Про загальну середню освіту» розпочався новий етап у розробленні державного стандарту у зв'язку зі зміною тривалості навчання, нової структури і функцій кожного етапу 12-річної шкільної освіти. Особливо важливим для розроблення змісту навчання було законодавче визначення тривалості і статусу старшої школи.

Протягом трьох років МОН України і АПН України мали здійснити оновлення змісту відповідно до нової структури школи і підготувати державні стандарти, навчальні плани і програми базової і повної, а також спеціальної загальної середньої освіти, нові підручники, іншу навчально-методичну літературу.

Стосовно початкової загальної освіти державний стандарт затверджувався двічі: у 2000 р. Кабінетом Міністрів України та зі змінами, затвердженими МОН України у 2005 р. за результатами апробації нових програм і підручників. Порівняно з чинною до 2000 р. 4-річною школою розроблено результативну складову змісту освіти, посилено інтеграцію на рівні змістових ліній, збагачено діяльнісно-практичну спрямованість тощо.

Щодо основної і старшої школи, то, враховуючи складність і новизну розроблення державного стандарту і значної кількості оновлених та нових навчальних програм, МОН України було вирішено спрямувати зусилля на створення варіантів перехідних типових навчальних планів на період з 2001/2002 по 2004/2005 навчальні роки для початкової, основної і старшої школи.

Після затвердження «Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти» (2004 р.) були оперативно затверджені Типові навчальні плани загальноосвітніх навчальних закладів для основної та старшої школи (24 варіанти для всіх типів закладів).

У конструюванні змісту в основній школі спиралися на такі інновації:

- уключення до типових навчальних планів нових предметів людиноцентричного виховного і розвивального спрямування. Так, у 5–6 класах вивчається етика, у 5–9 класах — «Основи здоров'я», предмет, що інтегрує знання з валеології та безпеки життєдіяльності; у 5–8 класах уведено новий інтегрований курс «Мистецтво», зміст якого побудовано на основі поліхудожнього і полікультурного підходів до художньо-естетичної освіти;

- у 5–6 класах значно розширено інтегрований пропедевтичний курс «Природознавство», яким передбачено формування в учнів цілісного уявлення про навколишній світ, виховання пізнавального інтересу до предметів відповідної галузі;

- обов'язковим стає вивчення у 9 класі інформатики як спеціального предмета; за наявності комп'ютерної техніки у 7–8 класах у межах галузі «Технологія» також може вивчатися інформатика.

У старшій школі, ґрунтуючись на Концепції 12-річної школи, Концепції профільного навчання щодо організації навчання у загальноосвітніх навчальних закладах, відповідно до основних типів закладів, розроблено типові навчальні плани, за якими має бути реалізований зміст освіти залежно від обраного профілю (проблеми профільного навчання висвітлено в окремому блоці).

У навчальних планах передбачено наскрізне вивчення іноземної мови, суттєве збільшення годин на основі здоров'я і фізичне виховання, інформатики, оновлено змістове наповнення предметів природничо-математичного, суспільствознавчого циклу, технологій.

Важливо, що впродовж зазначеного періоду у колі наукової і законодавчої уваги були ціннісні засади і компетентнісний підхід у відборі змісту. Зусиллями вчених АПН України обґрунтовано (і певною мірою реалізовано) застосування таких фундаментальних принципів конструювання змісту як гуманізація, інтеграція, диференціація, розвивальна спрямованість; зроблено першу спробу впровадження компетентнісного підходу. Ці орієнтири певною мірою враховувалися у конструюванні освітнього змісту як цілісності і на рівні освітніх галузей. Завдяки науковим і управлінським зусиллям ланцюжок наступності (на формальному рівні) у розробленні змісту для 12-річної школи не переривався. Водночас усе очевидніше і гостріше постає потреба щодо реалізації системного і більш результативного підходу до визначення змісту загальної середньої освіти, його структурування, розподілу за етапами навчання і результатами. Особливої уваги потребує обґрунтування профілізації змісту в умовах збереження загальноосвітньої спрямованості середньої освіти, уніфікації її вимог, дефіциту кадрів – розробників, а також у край обмеженого фінансування варіативності підручникотворення.

Нерозв'язані проблеми

Стандартизація, компетентнісний підхід, профілізація старшої школи, нові вимоги до визначення результативної складової освітнього змісту, хоча і підтвердили свою позитивну методологічну й інструментальну функції, водночас у процесі розроблення й упровадження змісту для 12-річної школи зіткнулися з низкою поки що неподоланих проблем,

суперечностей або ризиків, і зумовлених сукупністю об'єктивних і суб'єктивних чинників. Серед них, зокрема, недосконалість чинного законодавства про формування державного стандарту; кризові явища у підручничотворенні; швидкі темпи розроблення змісту без належного попереднього наукового обґрунтування і експериментальної перевірки нових предметів і курсів. Гострою проблемою залишається перевантаження змісту другорядним інформативним і фактичним матеріалом, слабкою невідповідністю реального навчального навантаження школярів нормам навчального часу, визначеним державним освітнім стандартом. Недосконалою, за визнанням учених і практиків, є предметна збалансованість елементів змісту освітніх галузей як за вертикаллю, так і на рівні окремого класу. Недостатньо реалізованим залишається принцип інтеграції у змісті освіти, що призводить до розпорошеності навчального матеріалу, його нерационального структурування, надмірного навантаження школярів, істотних недоліків у формуванні цілісності їх знань і мислення. Навчальні плани хибують уведенням одногодинних навчальних курсів, які не є ефективними щодо освітніх результатів. В умовах стандартизації змісту його диференціація залишилася недостатньо обґрунтованою в психологічному і дидактичному аспектах. Належно не розв'язано проблеми змісту громадянської, економічної, екологічної освіти; не вирішено теоретично і практично питання збалансованості мовної освіти; вивчення іноземних мов у загальноосвітній школі вимагає більш ґрунтового наукового осмислення і практичного вирішення.

У дидактичних і методичних працях поки що поза експериментальним дослідженням залишилася проблема критеріальних основ відбору і конструювання змісту галузей і предметів на засадах особистісно зорієнтованого навчання.

Таким чином, вимагають нових підходів теоретичні і нормативні проблеми стандартизації змісту, гарантії держави щодо його забезпечення, дидактична теорія модернізації змісту ще не набула належної повноти і обґрунтованості, існує серйозний дефіцит експериментальних та узагальнюючих праць, які дали б змогу глибоко і цілісно розкрити сутність обов'язкових дидактичних характеристик змісту, адекватного сучасним вимогам до якості загальної середньої освіти. Потребує перегляду предметне наповнення освітніх галузей. Особливо складним залишається дидактичне і методичне обґрунтування змісту профільної школи.

Напрями модернізації змісту шкільної освіти

Стратегічний рівень змін у розробленні й упровадженні змісту загальної середньої освіти.

1. Нагальним є посилення відповідальності держави (на законодавчому і виконавському рівнях) за якість змісту шкільної освіти.

Зміст шкільної освіти має розроблятися з реальним випередженням (не менше, ніж за 2 роки) як базова складова макросистеми безперервної освіти, з обов'язковим, чітко визначеним урахуванням попереднього і наступного етапів. Він має розглядатися як найважливіша складова освітньої і молодіжної політики, адже є незамінним чинником культуротворчого, інтелектуального розвитку потенціалу кожного громадянина у період найбільшої сенситивності до навчання.

2. Обов'язковість і масштабність оволодіння змістом шкільної освіти підносить його роль як стратегічного ресурсу загальної освіченості суспільства, соціальної адаптації молоді. Тому перезатвердження державного стандарту загальної середньої освіти, яке має відбутися у 2010 р., повинно здійснюватися як важлива подія: з широкою попередньою експертизою відомих методистів, учених АПН і НАН України, оприлюдненням змін у відповідних педагогічних виданнях, використанням висновків фахівців, які досліджують аналогічні проблеми у країнах Європейського Союзу тощо.

Новий зміст не може бути баченням лише спеціалістів-предметників. Його формат — узгоджений колективний продукт зусиль дидактів, методистів, тестологів, управлінців, теоретиків і практиків.

3. Необхідно подолати суперечності, які склалися між єдиними вимогами щодо виконання державного стандарту і відсутністю державних гарантій щодо створення відповідних умов його впровадження у різних умовах функціонування школи (фінансових, матеріальних, кадрових).

Різде розшарування шкіл, сімей за умовами навчання ставить під загрозу рівний доступ до якісної освіти кожному, хто має намір здобути загальну середню освіту, а тим більше навчатися далі. Необхідно, щоб упровадження державного стандарту відбувалось у пакеті зобов'язань держави щодо створення можливостей для його повноцінного засвоєння. Зокрема, подолання існуючої роками хибної практики незабезпеченості своєчасного і в повному обсязі випуску підручників, порушення термінів їх перевидання за результатами апробації. Кожен учитель повинен мати методичний комплект: державний стандарт, програму, методичний посібник, вимоги до державної атестації, програми для підготовки учнів до зовнішнього незалежного оцінювання.

Отже, впровадження державного стандарту повинно реально здійснюватися як процес виконання взаємних зобов'язань.

4. Розроблення змісту державного стандарту має здійснюватися з одночасним визначенням стандартів оцінювання його ефективності. Саме результати експертизи щодо якості змісту мають належати до найважливіших аргументів щодо оновлення тих чи інших параметрів змісту, а також слугувати орієнтиром для визначення об'єктів моніторингу його якості як на державному, так і регіональному рівнях.

5. Залишається нерозв'язаною задавлена суперечність між інноваційним характером змін у змісті 12-річної школи і діючим неефективним підходом до підготовки педагогічних кадрів до їх осмислення і впровадження. Маємо на увазі, що і досі залишається загальнодіючою система підвищення кваліфікації вчителів раз на п'ять років.

Таким чином, є нагальна потреба в ініціюванні Міністерством освіти і науки України, Комітетом Верховної Ради України з питань науки і освіти змін до закону «Про загальну середню освіту» у частині опису структури розроблення і процедури впровадження державного стандарту (розділ V); до положення про роботу з учителями у системі післядипломної освіти, передбачивши випереджувальну підготовку вчителів до впровадження нового змісту і відповідних методик.

Отже, необхідні системні зміни у розробленні і впровадженні освітнього змісту, а також посилення відповідальності виконавчої влади за якість стандартизації змісту загальної середньої освіти.

Дидактичний рівень

Розроблення змісту шкільної освіти у XXI столітті ускладнюється тим, що вимоги суспільства, економіки до його оновлення, методичні інновації випереджають розвиток дидактичної теорії змісту шкільної освіти.

Головні запити до теорії на цьому рівні:

1) теоретично обґрунтувати модернізацію функцій державного стандарту, необхідність розширення компонентного складу шкільного змісту, посилення практично-діяльничої і творчої складових у змісті всіх освітніх галузей;

2) розробити науково обґрунтовані рекомендації щодо використання державного стандарту змісту шкільної освіти як інструментального засобу досягнення наступності і перспективності навчання;

3) створити дидактичні характеристики обсягу і змісту ключових компетентностей;

4) розробити критеріальну основу визначення структури та обсягів результативної складової державного стандарту і типових програм у контексті визначення переліків предметних компетентностей та підходів до визначення об'єктів контролю на всіх етапах шкільної освіти з урахуванням вимірів навантаження по класах у годинах;

5) дослідити межі оптимальної реалізації принципів диференціації та інтеграції за освітніми галузями.

Основні підходи і напрями щодо напрацювання дидактичних основ. Першочерговою є проблема узгодження цілей особистісно орієнтованої освіти із стандартизацією змісту, зокрема, теоретичного і експериментального досліджень. Це вимагає включення до змісту освітніх галузей «надпредметних» умінь, які характеризують розвиток школяра як суб'єкта

пізнавальної діяльності засобами галузі. Для цього необхідно врахувати пізнавальні можливості дітей кожної вікової групи, базові потреби мікро-вікових періодів розвитку (тут необхідні комплексні дослідження з психологами) у досягненні оптимізації обсягів і складності матеріалу.

У розробленні змісту має домінувати не «всезнаючий» дорослий і не знання всього, що, з погляду попереднього покоління і сучасного методиста, є важливим та обов'язковим, а реальні діти ХХІ століття. Неадекватна оцінка актуальних і перспективних можливостей і потреб учнів кожної вікової групи зумовлює «дидактичний енциклопедизм» шкільного змісту, уявлення про нього як завершену систему, знижує мотивацію учіння.

У теорії стандартизації змісту шкільної освіти залишається нерозробленою критеріальна основа для досягнення наступності між етапами шкільної освіти і обґрунтуванням структури переліку елементів державних вимог до навчальних досягнень учнів та врахування їх складності. Йдеться про виділення дидактичних одиниць засвоєння, без яких подальший рух учнів в освітній галузі стає неможливим або неефективним. Теоретична нерозробленість критеріальної основи зумовлює не лише перевантаженість обов'язкових результатів у процесі засвоєння, а й заважає учителям і учням зосередитися на головному, провокує поверховість і неосмислене запам'ятовування.

На часі розв'язання хронічної проблеми школи — розвантаження змісту різними шляхами: зменшення кількості предметів, які вивчаються в кожному класі, перерозподіл їх за класами, широке використання інтеграції. Разом з тим, слід врахувати потребу збереження у шкільному змісті базового ядра — найбільш цінної і незамінної для освіченості й розвитку людини його складової. Вона має бути науково обґрунтованою, затребуваною на подальших етапах продовження освіти.

Необхідно дидактично і методично обґрунтувати розширення самого поняття змісту шкільної освіти. Він, окрім іншого, має включати також особистий досвід учнів, вплив середовища, медіаосвіти, мережі Інтернет. Школа вже не є єдиним джерелом змісту освіти. Учні можуть одержувати чимало знань, іншої інформації поза нею, тому постає питання, як поєднати цілі і зміст шкільної освіти з неформальною (додатковою) та інформальною (неофіційною, спорадичною) освітою. У цьому процесі виключно важливо сповна реалізувати розвивальний потенціал змісту через збагачення його відповідними методичними системами.

Нових ознак набуває характеристика змісту для всіх етапів шкільної освіти у зв'язку із запровадженням компетентнісного підходу. Прийняття компетентностей (та їх результативної складової — компетенцій) як цілей освіти зумовлює те, що зміст освіти має набути орієнтації на особистісні досягнення кожного школяра, а предметні знання і уміння стають не кінцевими цілями навчання, а лише основою в засвоєнні предметних

і ключових компетентностей. Подальший рух у реалізації компетентнісного підходу вимагає глибокого обґрунтування змісту ключових і предметних компетентностей і взаємозв'язку між ними, подолання термінологічних розбіжностей, суперечливого викладу їх складу навіть у межах однієї освітньої галузі.

Отже, ці та низка інших проблем вимагають концентрації теоретичного потенціалу вчених, які працюють в академічних установах, університетах, на розробленні державного програмно-цільового проекту «Зміст шкільної освіти: середньострокові перспективи розвитку». Його виконання комплексними зусиллями дидактів, психологів, компаративістів, гігієністів, тестологів дасть змогу виробити моделі системного конструювання змісту для кожного рівня загальної середньої освіти з урахуванням перспективних змін і ресурсних обмежень системи.

Актуальною проблемою залишається забезпечення варіативності реалізації визначеного освітнім стандартом навчального змісту в програмах і підручниках. Досі в системі загальної середньої освіти України панує монополія єдиної навчальної програми з кожного предмета, відповідно до якої створюються підручники, що апріорі не можуть бути варіативними. Це стримує розвиток і впровадження ефективних методичних і дидактичних систем. Концепцією Державного стандарту загальної середньої освіти передбачено можливість існування і використання різних варіантів реалізації змісту освітньої галузі залежно від прийнятої методичної системи, що втілюється у дійсно альтернативних програмах і відповідних їм підручниках, які утворюють єдиний дидактико-методичний комплект. Такі комплекти розроблено й апробовано вченими НАПН України, зокрема, з освітньої галузі «Природознавство», української літератури, інтегрованого курсу літератури, але можливостей їх широкого впровадження в шкільну практику вони позбавлені через зазначені причини.

2. ОНОВЛЕННЯ ДИДАКТИЧНИХ СИСТЕМ, МЕТОДИК І ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Актуальні проблеми і причини їх виникнення

Головним критерієм ефективності функціонування освітньої системи нині є здатність молодого покоління, що здобуло відповідну освіту, повноцінно жити й активно діяти в новому світі, адекватно реагувати на зміни, що в ньому відбуваються, постійно самовдосконалюватися. Визначальна особливість сучасного навчання — його спрямованість на те, щоб готувати учнів не лише пристосовуватись, а й активно освоювати і впливати на ситуації соціальних змін. Цей освітній орієнтир набув міжнародного

визнання у численних програмах ЮНЕСКО і не може ігноруватися українською школою.

Визначаючи підходи до модернізації навчального процесу у загальноосвітній школі, слід зважати на два принципово різні типи навчання: підтримуюче, що спрямоване на опанування, підтримання і відтворення існуючої культури і соціального досвіду, та навчання інноваційне, яке, крім освоєння і підтримки наявних здобутків цивілізації, формує особистість, здатну вносити інноваційні зміни в існуючу культуру й середовище, успішно розв'язувати проблемні ситуації, які постають як перед окремою людиною, так і перед суспільством. В основі першого типу навчання лежить переважно ретрансляція і відтворення соціального досвіду, інший пов'язаний з творчо-інноваційним пошуком на основі наявного досвіду і його збагачення.

На думку дослідників, значна частина економічних, політичних, екологічних та інших проблем у житті нинішнього суспільства виникає і призводить до невтішних наслідків значною мірою тому, що суспільство не підготовлене до сприйняття й адекватного реагування на цивілізаційні виклики сучасності. А це, в свою чергу, зумовлено тим, що у школах ще переважає підтримуючий тип навчання, яке за своєю природою об'єктивно не може забезпечити освітній результат, що відповідає нагальним потребам розвитку сучасного суспільства. Звичайно, не йдеться про тотальне запровадження в школі навчання на виключно дослідницько-інноваційній основі, що є не реальним у принципі. Йдеться передусім про загальну спрямованість навчального процесу, істотні його акценти, що й має визначати стратегію його оновлення.

Тенденції розвитку світових освітніх процесів свідчать, що така стратегія має реалізуватися через спрямованість навчання на формування в учнів системи компетентностей як здатностей особистості ефективно діяти в різноманітніших навчальних, життєвих, професійних ситуаціях, самостійно виокремлюючи і розв'язуючи відповідні проблеми. Такі здатності формуються на основі наборів знань, умінь, навичок і ставлень, які учень набуває у процесі навчання. В цьому розумінні модернізації має підлягати не лише зміст, а й організація навчальної діяльності, навчальні методики і технології.

Завдяки ентузіазму окремих учителів, педагогічних колективів, а також підтримці науковців і методистів у шкільній освіті останніми роками позбавилися процеси продуктивної трансформації інформаційно-репродуктивного навчання. Однак у масовій педагогічній практиці таке навчання ще переважає. Зокрема, як свідчать дослідження лабораторії дидактики Інституту педагогіки АПН України, лише 20 % учителів старшої школи використовують у своїй діяльності проблемні методи, 10 % практикують інтерактивне навчання. Методи мотивації учіння регулярно

присутні у дидактичній діяльності 25 % педагогів. Провідним мотивом навчання 70 % школярів залишається отримання оцінки, що супроводжується постійним почуттям напруженості і страху перед учителями й батьками. Пізнавальні мотиви та мотиви самореалізації особистості присутні лише у 4–5 % українських школярів. Учні недостатньо залучаються до самостійної навчально-пізнавальної діяльності з охопленням усього її циклу — від планування до самоконтролю навчальних результатів. Не розв'язаною залишається проблема формування ключових компетентностей, зокрема, вміння вчитися, що є причиною переважної більшості навчальних невдач школярів і низької результативності навчання. Внаслідок такої організації навчального процесу понад 80 % навчального матеріалу учні засвоюють на рівні його відтворення і застосування в розпізнаваних стандартних ситуаціях, а іноді ще й за наявності допомоги ззовні.

Шляхи і способи розв'язання проблем

1. Перехід до інноваційних моделей навчання, які характеризуються системним запровадженням комплексів педагогічних методів і прийомів, спрямованих на постійне залучення учнів до активної навчально-пізнавальної діяльності, що характеризується інтенсивною багатосторонньою комунікацією суб'єктів діяльності (інтерацією), обміном інформацією, результатами діяльності учнів між собою і вчителем. Таке навчання спонукає їх до ініціативності, творчого підходу та активної позиції у всіх видах зазначеної діяльності, передбачає не отримання, а здобування, створення, конструювання знань, умінь, компетентностей самим учнем, що значно підвищує результативність. Як свідчить зарубіжний і почасти вітчизняний досвід, результати навчання полягають у значно глибшому й усвідомленішому розумінні учнями сутності вивченого, сформованістю умінь самостійно аналізувати і оцінювати навчальну й іншу інформацію, формулювати висновки, аргументовано відстоювати свої погляди, слухати інших, поважати альтернативну думку, працювати в групі, будувати конструктивні стосунки з її членами і визначати своє місце в ній. Крім того, така модель навчання дає змогу реалізувати ідею співпраці всіх учасників освітнього процесу, вчить їх конструктивної взаємодії, сприяє забезпеченню атмосфери психологічного комфорту.

Ключовим моментом у реалізації зазначених моделей є принципова зміна функцій учителя, який перестає бути транслятором знань, жорстким організатором змісту і спрямованості навчальної діяльності вихованців. Акценти в його роботі зміщуються у бік педагогічно доцільної побудови освітнього середовища, яке сприяє досягненню передбачуваних навчальних результатів, а сам педагог виконує роль консультанта, який

надає всю необхідну допомогу учням на їх прохання у процесі здійснення самостійної пошукової навчальної діяльності.

Організація такого навчання передбачає системне застосування спеціфічних технологій, які реалізують зазначені підходи. Найбільш рекомендованими можуть бути такі:

- технологія кооперативного навчання як навчання об'єднаних спільною навчальною метою учнів у малих групах. За такої організації вчитель керує роботою кожного учня опосередковано, через завдання, якими він спрямовує діяльність малої групи. Кооперативне навчання орієнтує учнів на взаємодію та співпрацю зі своїми ровесниками, уможливує реалізацію природного прагнення кожної людини до спілкування, сприяє розвитку умінь працювати в команді, будуючи процес виконання колективного завдання ефективним шляхом;

- ігрова технологія, що втілена в різноманітних дидактичних іграх: рольових, завданням яких є програвання типових життєвих ситуацій; ділових, що моделюють поведінку людей за певних заданих обставин, на певному робочому місці; імітаційних, які передбачають освоєння певних процедур, формування уявлень про цілісну сферу діяльності;

- проектна технологія, що передбачає самостійну (індивідуальну, групову) діяльність учнів, яка полягає у добровільному виборі, дослідницькому, творчому вивченні або розв'язанні значущої в теоретичному, практичному, пізнавальному плані проблеми на основі самостійного визначення завдань, етапів дослідження, їх реалізації і оформлення результатів;

- технологія розвитку критичного мислення учнів на основі застосування сукупності спеціальних форм, прийомів і методів навчання під час опрацювання інформації з різних джерел, зокрема підручника, художнього твору, засобів масової інформації, Інтернету. Накопичуючи дані, аналізуючи тексти, зіставляючи альтернативні погляди і використовуючи можливості колективного обговорення, учні шукають і знаходять відповіді на питання, що їх хвилюють, розвиваючи ті вміння і навички мислення, що дають змогу адекватно оцінювати нові обставини й формувати стратегію подолання проблем, які можуть виникнути;

- технологія навчання на основі дебатів і дискусій, що будується як цілеспрямований і впорядкований обмін ідеями, судженнями, думками в групі задля пошуку не стільки єдиної істини, як множинних істин, що постають як обґрунтовані погляди і позиції;

- технологія ситуаційного навчання, застосування якої передбачає осмислення учнями реальної життєвої ситуації, що відображає не тільки певну практичну проблему, але й актуалізує певний комплекс знань, умінь, навичок учнів, необхідних для її розв'язання. Основним завданням є не лише передача знань, а й розвиток здатності учнів ефективно діяти і приймати рішення в реальних життєвих ситуаціях.

Запровадження інноваційного навчання вимагає внесення докорінних змін у його зміст і методи. Вони повинні стати практикоорієнтованими, тобто спонукати дитину до пізнання навколишнього світу через практичну потребу, діяльність, засвоєння таких її способів, що будуть необхідними в дорослому житті. А це, в свою чергу, вимагає від учителів опанування нових педагогічних технологій, спрямованих на організацію активної навчально-пізнавальної діяльності учнів в умовах, наближених до життя, формування у них здатності застосовувати на практиці отримані знання.

Звісно, інноваційне навчання, принаймні на перших порах, є затратнішим стосовно навчального часу, ніж традиційне, але його освітні результати значно різноманітніші і багатогранніші. Успішне його запровадження в загальноосвітніх школах України вимагає масштабної системної роботи, під час якої передусім необхідно:

- переглянути зміст загальної середньої освіти з метою його розвантаження та орієнтації на реалізацію в умовах інноваційного навчання;
- здійснити комплекс заходів з переорієнтації педагогічної свідомості щодо безальтернативності інноваційного навчання;
- розробити дидактико-методичне забезпечення інноваційного навчання, реалізуючи його ідеї в новому поколінні підручників, навчальних і методичних посібників;
- переглянути зміст і спрямованість навчання у вищих педагогічних навчальних закладах, а також у системі післядипломної педагогічної освіти з метою формування професійної готовності вчителів до роботи в умовах інноваційного навчання;
- запровадити систему матеріального стимулювання педагогів, які активно й ефективно реалізують ідеї інноваційного навчання у своїй практичній діяльності.

2. Посилення уваги до розвитку мислення, формування ключової компетентності — уміння вчитися. Умовою і результатом інноваційного навчання є сформованість в учнів бажання і здатності самостійно вчитися, шукати, аналізувати, обробляти необхідну інформацію, формулювати висновки, вміння діяти на основі вивченого, прагнути творчості і саморозвитку. У зв'язку з цим гостро постає проблема навчання школярів того, як учитися, як думати, ознайомлення з методами, які вони зможуть використати для розв'язання будь-якої задачі — як навчальної, так і тієї, що може виникнути в різних обставинах і в інший час. Пріоритетним стає усвідомлення учнем не лише об'єкта вивчення, а й самого процесу здобуття знань, власної пізнавальної діяльності, її способів і засобів. У такому навчанні сам процес здобування знань, формування умінь, набуття компетентностей стає не менш важливим, ніж отриманий кінцевий предметно-змістовий результат навчання, а освоєння процедур пошукової діяльності має стати самостійною дидактичною метою.

У зв'язку з цим необхідно забезпечити паритет між власне знаннями і розвитком мислення учнів як основними результатами шкільної освіти, реалізуючи такий підхід у її змісті, формах і методах, передбачивши цілеспрямоване формування систем навчально-організаційних, навчально-інформаційних, інтелектуальних і творчих умінь через засвоєння орієнтованих основ відповідних дій і набуття досвіду їх застосування у різних видах навчально-пошукової діяльності.

3. Індивідуалізація навчання. Гострою проблемою сучасної школи є розбалансованість між педагогічними вимогами і можливостями школярів їх виконувати, неузгодженість змісту, режимів, методик навчання з індивідуальними особливостями учнів, відсутність належних умов для саморозвитку і самореалізації особистості кожного школяра. Звідси випливає необхідність в орієнтації методик і навчальних технологій на забезпечення умов для виявлення й розвитку нахилів, можливостей, задоволення індивідуальних освітніх потреб школярів, конструювання для кожного і кожним власної освітньої траєкторії.

Для цього слід:

- системно реалізувати існуючі форми і методики диференціації навчання на всіх рівнях шкільної освіти, втілюючи ідеї диференціації у нове дидактичне і методичне забезпечення навчального процесу;
- розгорнути створення комплектів електронних навчальних програм, спрямованих на самостійну реалізацію учнем освітніх завдань з кожного предмета у притаманному йому темпі й режимі;
- інтенсифікувати проведення наукових досліджень з методик і технологій особистісно орієнтованого навчання;
- забезпечити вивчення і впровадження продуктивних методів (технологій) індивідуалізованого навчання, зокрема комбінованої системи М. П. Гузика.

4. Системне забезпечення педагогічно доцільної підтримки дидактичного процесу засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

Істотне місце в оновленні дидактичних систем посідають інформаційно-комунікаційні технології. Незважаючи на відносну забезпеченість шкіл навчальними комп'ютерними комплексами (97 % шкіл загалом по Україні, 87 % шкіл у сільській місцевості), їх дидактичні можливості реалізуються недостатньо й неефективно. Серед основних причин:

- відсутність необхідних педагогічних програмних засобів для системної підтримки навчального процесу (нині налічується 140 найменувань, схвалених Міністерством освіти і науки);
- низька інформаційно-методична культура педагогів;
- недостатня загальнодидактична і методична дослідженість проблеми;
- відсутність у третини шкіл України, зокрема, майже в половині шкіл сільської місцевості, можливості користуватися мережею Інтернет.

Інформаційно-комунікаційні технології не варто розглядати як універсальний засіб розв'язання більшості дидактичних проблем, але їх можливості щодо реалізації ідеї індивідуалізації навчання, забезпечення доступу до різноманітних освітніх ресурсів, формування в учнів умінь самостійно шукати, обробляти і використовувати необхідну інформацію для навчальних та інших потреб незаперечні і мають бути реалізовані у шкільній освіті значно ширше, ніж зараз.

Для цього необхідно:

- оснастити загальноосвітні навчальні заклади комп'ютерною технікою в кількості, достатній для регулярного дієвого підтримання дидактичного процесу в усіх класах з усіх навчальних предметів;
- здійснити комплекс психолого-педагогічних досліджень з проблем створення й ефективного використання у навчальному процесі мультимедійних засобів та формування комп'ютерно орієнтованих навчальних середовищ загальноосвітніх навчальних закладів;
- створити дидактичні системи педагогічних програмних засобів (навчальні програми, електронні навчальні посібники, комплекси) з усіх шкільних предметів, налагодити індустрію з виробництва таких засобів у масштабах країни;
- забезпечити у системі вищої і післядипломної освіти підготовку вчительського корпусу до ефективного використання інформаційно-комунікаційних технологій у педагогічній діяльності.

Інформатизація навчального процесу є важливим, але далеко не єдиним засобом підвищення його ефективності. Важлива роль тут належить комплексу дидактичних засобів. У зв'язку з цим не можна ігнорувати того факту, що шкільні навчальні кабінети нині оснащені такими засобами і обладнаннями менше ніж на чверть від потреби для повноцінної реалізації освітніх завдань. Тому слід здійснити кардинальне оновлення і зміцнення навчально-матеріальної бази шкіл, налагодити з цією метою вітчизняне виробництво навчального обладнання і дидактичних засобів.

3. УДОСКОНАЛЕННЯ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДИДАКТИЧНОГО ПРОЦЕСУ В ШКОЛІ

Актуальні проблеми і причини їх виникнення

Якість освіти, її результативність безпосередньо залежить від якості навчально-методичного забезпечення дидактичного процесу, від того, якою мірою воно відповідає вимогам сучасної школи, особистісно орієнтованій парадигмі освіти. Учні, батьків, педагогічну громадськість хвилює,

наскільки система навчальної і методичної літератури та інформаційних ресурсів задовольняє освітні потреби тих, хто навчається, чи спрямована вона на розвиток особистості, її здібностей і нахилів.

У цьому сенсі реальність української школи нині така, що всі, хто переймається проблемами загальної середньої освіти, нарікають на якість підручників і навчальних посібників, указують на брак дидактичних матеріалів і програмних засобів, що їх доповнюють і формують таким чином навчально-методичні комплекси, нарешті, неможливість їх придбати навіть попри низьку якість і високі ціни. Водночас варто зазначити, що ситуацію щодо навчально-методичного забезпечення дидактичного процесу в Україні не можна оцінити однозначно, оскільки:

- розроблено державні освітні стандарти для всіх рівнів освіти, навчальні програми і плани, проте окремі з них вже сьогодні, навіть до впровадження, потребують перегляду й удосконалення;

- за короткий час створено національні підручники з усіх шкільних предметів, проте не всі з них задовольняють сучасні вимоги до навчальної книги — ні за методологічними, ні за методичними засадами підручництва;

- створена рентабельна індустрія навчальної книги, чим фактично узгоджено державні і бізнесові інтереси, які мали б сприяти розвитку цієї галузі, та, на жаль, вона стала корумпованою, намагаючись одержати державне замовлення на видання підручників;

- школи отримали комп'ютерну техніку, проте її кількість не розв'язує проблему інформатизації освіти, оскільки не вистачає педагогічних програмних продуктів, крім того, більшість шкіл не має доступу до мережі Інтернет;

- централізована система замовлення і поширення підручників дала змогу знизити їх собівартість і видавати в стислі терміни значні їх тиражі, проте позбавила розвиток навчального книговидавництва, обмежила вільний доступ до навчальної книги;

- запровадження конкурсних засад сприяло відходу від академічного стилю написання шкільного підручника, залученню до його створення вчителів і методистів, проте необ'єктивність оцінювання якості рукописів, поданих на конкурс, і порушення процедур його проведення звели нанівець загалом позитивні тенденції конкурсного відбору;

- учні не вміють працювати з підручником, не володіють раціональними прийомами роботи з книгою, оскільки їх цьому не вчать учителі, які й самі методично не готові до запровадження нових технологій інформаційного забезпечення навчального процесу;

- підручники так званого нового покоління за суттю залишаються старими і з огляду на методичні підходи і на технологічну базу, оскільки не використовують наявний потенціал інформаційно-комунікаційних

технологій у навчанні, натомість зорієнтовані на застосування у навчанні ілюстративно-пояснювального, репродуктивного методу навчання.

У результаті школа отримує неякісний, нецікавий учневі і методично недосконалий підручник. З іншого боку, не вистачає навіть такої неякісної літератури. У більшості випадків ані учень, ані вчитель не обирають самостійно ту чи іншу книгу, а отже, не беруть участі у формуванні державного замовлення. Діти і батьки, не маючи доступу до якісної навчальної літератури, не можуть купити підручники навіть за завищеною ціною. Вони фактично позбавлені свободи у виборі навчальної книги. Натомість учителі змушені прилаштовуються до наявного в школі підручника, замість того, щоб будувати власну методичну систему навчання за предметом, обираючи навчально-методичний комплекс відповідно до освітніх потреб і здібностей учнів. Нарешті, органи управління освітою потерпають від хронічної нестачі бюджетних коштів на видання навчальної літератури, а відтак не спроможні забезпечити всім школярам рівний доступ до якісної освіти.

Розв'язання проблем навчально-методичного забезпечення дидактичного процесу в школі вимагає:

1) створення якісного підручника нового покоління як дидактичного комплексу навчальної і методичної літератури, що забезпечить освітні потреби тих, хто навчається, і професійні інтереси тих, хто навчає;

2) забезпечення сучасними підручниками загальноосвітніх навчальних закладів на засадах вільного вибору, доступності як за ціною, так і можливістю придбати будь-який з них;

3) забезпечення доступу учнів і вчителів до інформаційних ресурсів, пов'язаних з конкретним предметом (підручником), створення до кожного підручника цифрових баз знань, іншої інформації, а згодом — інформаційно-методичних комплексів на базі створених підручників;

4) реалізації ключової компетентності стосовно уміння вчитися, яка передбачає, з одного боку, стійкі навички учнів щодо роботи з підручником, з іншого — створення підручників, які технологічно спрямовані на формування цієї компетентності.

Проблема 1. *Створення підручника як дидактичного комплексу навчальної і методичної літератури*

Наголошуємо, що такі дидактичні комплекси навчальної і методичної літератури з різних предметів практично відсутні або недостатньо розроблені (здебільшого наявні лише окремі їх складові). З іншого боку, ті, що підготовлені, не завжди доступні школі через брак коштів і невідпрацьований механізм поширення навчальної літератури.

Безумовно, центральною ланкою в дидактичному комплексі є підручник, який має бути орієнтований на компетентнісні засади організації навчального процесу, а не на знаннєву складову забезпечення державного

стандарту загальної середньої освіти. З огляду на це конче потрібне навчально-методичне забезпечення, що сприятиме освоєнню не лише предметного змісту, а й метапредметних ключових компетентностей, зокрема, вміння вчитися. Тож справедливі нарікання на якість підручників вимагають шукати шляхи розв'язання цієї проблеми.

По-перше, необхідно зберегти конкурсні засади створення підручника. Проте вони повинні бути прозорими та об'єктивними, чітко розмежовувати функції кожного учасника конкурсу (експертів, науково-методичної комісії, МОН, авторів, видавництва тощо).

Варіант 1. Конкурс підручників може відбуватися за існуючою схемою, коли визначаються три переможці і вони отримують перевагу щодо видання підручників за держзамовленням. Якщо так, то потрібно вдосконалити чинне Положення про конкурс підручників, зокрема в частині чіткого визначення відповідальності за прийняті рішення та можливості їх оскарження.

Варіант 2. Конкурс не визначає переможців, а лише допускає до апробації всіх, хто заслуговує на одержання грифа «Рекомендовано...». Усі матеріали конкурсу (рукописи, експертні висновки й оцінки, відповіді авторів, рішення науково-методичної комісії і колеги МОН України тощо) оприлюднюються на сайті МОН України для подальшого обговорення, інформування вчителів щодо якості запропонованих підручників до видання. Якщо так, то з цією метою варто створити на сайті МОН України портал «Навчально-методичне забезпечення загальної середньої освіти», який міститиме відомості про наявну навчальну і методичну літературу (за поданням видавництва), анотації та відгуки про неї, посилання на видавництва, що випускають таку продукцію. Слід також передбачити можливість електронного замовлення. Це дасть змогу замовити той підручник, що задовольняє учнів і вчителів конкретного закладу відповідно до їх освітніх потреб і професійного вподобання.

Варіант 3. Конкурс підручників оголошується на грантових засадах, за яких і автори, і видавництва отримують замовлення на видання навчальної літератури: автори — на створення підручника, за що вони отримують винагороду, передаючи право власності на рукопис замовнику (МОН України); видавництва на тендерних засадах отримують держзамовлення на видання навчальної літератури.

По-друге, необхідно створити інститут сертифікованих експертів, які отримають відповідну підготовку і пройдуть державну сертифікацію.

Експертиза підручників має здійснюватися лише фахівцями з числа сертифікованих експертів, до яких належать учені НАН і АПН України, викладачі вищих навчальних закладів, методисти Університету менеджменту освіти, учителі та ін. Для того щоб експертиза була об'єктивною

і неупередженою, необхідно визначитися з оплатою праці експертів згідно з чинним законодавством про науково-технічну експертизу.

По-третє, доцільно зняти вимогу грифування МОН України усієї навчальної літератури, залишивши її лише за підручниками.

Крім підручників, уся допоміжна навчальна література без відповідного грифування (навчальні і методичні посібники, довідники, робочі зошити тощо) надходить у вільний продаж і може бути використана у навчальному процесі. Ринок навчальної літератури самостійно регулює випуск навчально-методичної літератури, зважаючи на попит і пропозицію. Її якість урегульовується вибором учителів й учнів, залежно від їхніх освітніх потреб і професійних інтересів.

Проблема 2. *Забезпечення загальноосвітніх навчальних закладів підручниками на засадах вільного вибору*

В умовах особистісно орієнтованого навчання в одному класі може вивчатися будь-який предмет на різних рівнях програмного забезпечення — стандарту, академічному, профільного навчання. Тому, з одного боку, в учня має бути свобода вибору підручника, з іншого боку, учитель повинен також мати можливість обирати той підручник, який відповідає його методичній системі та підготовці учнів. Розв'язати цю проблему можна кількома шляхами.

Варіант 1. Ліквідувати централізоване замовлення підручників, делегувавши цю функцію загальноосвітнім навчальним закладам та обласним (районним) органам управління освітою. Цей варіант вимагає зміни схеми фінансування освіти, зокрема, перерозподіляти коштів між центральним і місцевими бюджетами.

Варіант 2. Створити в шкільних бібліотеках фонд обігу (орендування) підручників, передбачивши часткову 20 % плату за них батьками. Цей механізм існував в Україні до 2002 р. і зараз має місце в деяких країнах пострадянського простору (наприклад, у Вірменії). Проте він потребує перегляду рішення Конституційного Суду України, який скасував цю норму як таку, що суперечить Конституції України.

Варіант 3. Розвинути вільний продаж підручників і систему замовлення навчальної літератури через спеціалізовані магазини та Інтернет. В умовах переходу книговидавання на ринкові механізми цей варіант найбільш адекватний, проте він має певні ризики, зокрема зумовлені недостатнім розвитком книготоргівлі в Україні та відсутністю обігових коштів у видавців навчальної літератури. Можливий варіант поступового переходу навчального книговидавання на ринкові механізми впродовж 3–5 років, передбачивши соціальний захист певної категорії учнів у зв'язку з їхнім навчально-методичним забезпеченням.

Варіант 4. Поліпшити економіку підручника, запровадивши пільгове оподаткування, солідарну участь у ціноутворенні підручника держави,

місцевого бюджету, батьків, видавництв. Такий підхід доповнює попередні варіанти і може розглядатися як альтернатива розв'язанню цієї проблеми.

Проблема 3. *Забезпечення доступу учнів і вчителів до інформаційних ресурсів, цифрових баз даних, створення інформаційно-методичних комплексів з кожного предмета*

Сучасний підручник під час його використання передбачає широке залучення різноманітних інформаційних ресурсів, які створюють особливе навчальне середовище, що забезпечує освітні потреби і пізнавальні інтереси кожного суб'єкта навчання. З цією метою необхідно створити освітні портали, орієнтовані на вивчення різних навчальних предметів за дистанційною формою навчання, наситити навчальний процес різноманітними електронними посібниками, віртуальними лабораторіями, електронними базами знань, іншої інформації, які спонукали б учнів до самостійного пошуку необхідної інформації, розвитку їхніх здібностей і нахилів.

Розв'язання цієї проблеми потребує розроблення для кожного предмета (підручника) цифрових електронних баз даних у форматі комп'ютерної підтримки підручника або функціонування електронної бази знань, інформації з предмета, а також створення програмного забезпечення з інформаційно-методичного підтримання вивчення шкільних предметів на засадах адаптивних систем навчання.

Проблема 4. *Формування ключової компетентності щодо здатності вчитися на основі умінь працювати з підручником, створення підручників, які технологічно спрямовані на формування цієї компетентності*

Нинішні підручники і посібники зорієнтовані переважно на ілюстраційно-пояснювальний тип навчання, застосування репродукційних методів навчання. У них функція фактологічного інформування домінує над мотиваційною і розвивальною, а навчальний матеріал спрямований на розвиток логічного мислення і недооцінює творчу й афективні сфери особистості учнів. Водночас методична підготовка вчителів недостатня для ефективного використання навчально-методичних матеріалів та інформаційних ресурсів з метою формування в учнів умінь вчитися, а наявні підручники не спрямовані на розвиток цієї компетентності. У посібниках і підручниках нового покоління слід позбутися цих вад.

Розв'язання цієї проблеми насамперед вимагає опрацювання методологічних і методичних засад підручника нового покоління, формування чітких вимог до нього як засобу організації пізнавальної діяльності учнів. Передусім він має бути спрямований на розвиток самостійності учнів у роботі з навчальним матеріалом, сприяти виробленню вміння опрацьовувати, оцінювати і використовувати інформацію, виокремлювати головне у тексті, спонукати учнів до застосування

здобутих знань у різних життєвих ситуаціях, тобто розвивати інформаційну компетентність.

Підручник має стати засобом взаємодії учнів у процесі виконання колективних навчальних завдань, формуючи таким чином їхню комунікаційну компетентність. Він не повинен бути транслятором абсолютних істин, єдиним способом бачення дійсності, джерелом засвоєння учнями упорядкованої інформації, а має стати книгою, яка покликана вчити їх думати про цілісність світу у розмаїтті його проявів, усвідомлювати його внутрішні зв'язки, уявляти його як щось загадкове і неоднозначне.

Щоб навчальна книга стала саме такою, необхідно запровадити компетентнісний підхід до навчання, удосконалити педагогічну майстерність учителів, зокрема, у формуванні вмінь учнів працювати з підручником. Потребують створення відповідні методичні розробки та опрацювання педагогічних технологій формування в учнів ключової компетентності — уміння вчитися, яка ґрунтується на застосуванні підручників нового покоління і сучасних інформаційно-методичних комплексів.

Отже, окреслені шляхи розв'язання проблеми недосконалості навчально-методичного забезпечення дидактичного процесу у школі дають підстави для оптимістичного прогнозу поліпшення якості української освіти, відкривають перспективи створення навчальної книги, яка відповідатиме сучасній парадигмі освіти і реалізовуватиме її в особистісно орієнтованому навчанні.

4. МОДЕРНІЗАЦІЯ СТАРШОЇ ЛАНКИ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ. ЗАПРОВАДЖЕННЯ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ

Гострою і далеко не розв'язаною проблемою запровадження 12-річної загальної середньої освіти України є створення умов для всебічної реалізації функцій її заключної (старшої) ланки, що ґрунтується на ідеях профілізації. Така профілізація розуміється як побудова навчального процесу на основі врахування освітніх потреб, нахилів і здібностей учнів відповідно до їхнього професійного самовизначення, що забезпечується диференціацією змісту і варіативністю організації навчання. Диференціація змісту поки що зорієнтована в основному на поглиблене і професійно спрямоване вивчення циклу споріднених навчальних предметів. Виходячи з такого розуміння, здійснюється створення дидактико-методичного забезпечення профільного навчання і пошук його організаційних структур.

Зокрема, розроблено й затверджено МОН України для двадцяти двох профільного навчання, створено різнорівневі навчальні програми, які передбачають вивчення кожного навчального предмета на рівні стандарта, академічному або профільному рівнях, за результатами проведеного

конкурсу відібрано рукописи підручника для 10 класу, що забезпечують рівневе вивчення усіх предметів навчального плану. Розроблено зміст десятикурсів за вибором, правда, для значної їх частини відсутні навчальні посібники.

Ідеї профілізації старшої школи частково реалізуються ними в умовах 11-річної школи як стосовно апробації підходів до формування змісту навчання, так і пошуку оптимальних форм і організаційних структур його здійснення.

Чинна система профільного навчання реалізується через мережу гімназій, ліцеїв, колегіумів, загальноосвітніх навчальних закладів з класами поглибленого вивчення предметів і профільними класами. Нині в країні функціонує 916 гімназій, ліцеїв, колегіумів, що складають 4,4 % загальної кількості загальноосвітніх навчальних закладів. Вони охоплюють 298 тис. учнів (6,4 %).

Поглиблено вивчаються предмети у 3,8 тис. загальноосвітніх навчальних закладах, що складає 19 % їх кількості. Найбільш поширені школи з класами поглибленого вивчення іноземних мов, математики, інформатики, української мови і літератури, фізики, біології тощо. За даними Міністерства освіти і науки України, на вересень 2008 р. різними формами профільного навчання було охоплено понад 1 млн 350 тис. учнів загальноосвітніх навчальних закладів, що становить 28 % старшокласників.

Переважно в межах технологічного напрямку профільного навчання ведуться пошуки можливостей поєднання загальноосвітньої і професійної підготовки старшокласників, яка здійснюється на базі професійно-технічних навчальних закладів. Тут переважають професії сфери послуг, а також професії будівельного, аграрного і промислово-напрямів.

Актуальні проблеми. Досвід запровадження профільного навчання показує, що на загал сільські середні загальноосвітні школи не в змозі самотужки розв'язати проблему профільного навчання, оскільки мають обмежені виховні й розвивальні можливості, особливо це стосується малокомплектних шкіл. Цим зумовлена потреба налагодити у сільській місцевості взаємодію різних загальноосвітніх навчальних закладів, обмін та спільне використання матеріальних, науково-методичних і кадрових ресурсів.

У сільській місцевості особливого значення набуває опорна профільна школа, що створюється на базі загальноосвітніх навчальних закладів I–III ступенів, які мають достатню матеріально-технічну базу, кадрове забезпечення і знаходяться у межах територіальної доступності для учнів інших закладів. В опорній профільній школі створюються умови для реалізації навчальних програм профільного навчання за кількома напрямками. Напрямок профілізації визначається згідно з інтересами учнів та їхніх батьків з огляду на потреби місцевого ринку праці, замовлення регіону на

підготовку фахівців для сфери економіки. Опорна профільна школа також виконує функції методичного центру для територіально наближених шкіл.

Учні значної кількості малочисельних шкіл, прагматично визначаючи свої освітні пріоритети, часто разом із батьками роблять освітнє замовлення — обирають профільні курси та вивчають їх за індивідуальними планом і програмою. У багатьох сільських школах з малою наповнюваністю учнів (без паралельних класів) створюються різновікові динамічні профільні групи (10–11-ті класи), профільні групи за одним напрямом профільного навчання (за наявності відповідних матеріальних, кадрових умов, а також із завважуванням потреб учнів і соціального замовлення).

Особливого значення набувають профільні школи інтернатного типу, що здійснюють профільну і допрофесійну підготовку випускників основної (базової) школи. Напрямок профілізації та профілі навчання визначаються відповідно до освітніх потреб учнів, рівня розвитку матеріально-технічної бази, фінансових і кадрових ресурсів загальноосвітнього навчального закладу.

Програми профільного навчання у сільській місцевості можуть реалізуватися також створенням освітнього округу, що дає змогу ефективно використовувати матеріальні й кадрові ресурси, концентрувати їх для задоволення освітніх потреб кількох шкіл. За такого підходу пропонується організаційна форма може розглядатися як система освіти адміністративного району, що здатна забезпечити надання якісних освітніх послуг. Профільне навчання за цією формою уже апробовано в Ставищенському районі Київської області.

З метою надання якісних освітніх послуг, здійснення допрофесійної та початкової професійно-кваліфікаційної підготовки створюються міжшкільні профільні групи на базі опорних профільних шкіл, навчально-виховні комплекси, міжшкільні навчально-виробничі комбінати.

У сучасній шкільній практиці ефективно діють навчально-виховні комплекси з профільним навчанням, навчально-виховні об'єднання з дошкільними та позашкільними закладами для задоволення освітніх і культурно-освітніх потреб, асоціації шкіл різних типів, опорні школи з мережею філій тощо.

Загальноосвітні навчальні заклади, як переконає досвід, не завжди спроможні брати до уваги всі чинники, які впливають на ефективність добору учнів у профільні класи. Зокрема, трапляються випадки, коли учні з профільних загальноосвітніх предметів мають бали середнього рівня; почасти заклад не може реалізувати запити всіх випускників 9-х класів щодо вибору профілів навчання через обмеженість фінансування і неспроможність утримувати класи з невеликою наповнюваністю. Натомість учні не хочуть втрачати класні колективи, до яких звикли і в яких

їм комфортно навчатися. Тому не завжди навчання в класах певних профілів зумовлює вибір вищих або професійно-технічних навчальних закладів.

Досвід показує і певну невідповідність запропонованих профілів Концепції потребам суспільства і соціальному замовленню. Наприклад, у навчальному плані суспільно-гуманітарного напрямку передбачено лише класи історичного, правового, філософського та економічного профілів навчання. Наразі найбільший попит у батьків і учнів мають класи змішаних профілів: історико-правові, економічно-правові, філософсько-правові тощо, які орієнтують учнів на широкий вибір відповідних професій. Відсутні в Концепції і профілі, які готують учнів до праці у сфері «людина — людина», хоча отримання більшості сучасних професій зумовлено потребами у сфері менеджменту, управління, маркетингу, реклами, зв'язків з громадськістю тощо. На жаль, немає там і педагогічних класів, які в багатьох областях є надійним резервом поповнення кадри галузі освіти.

Концепція і навчальні плани, затверджені Міністерством освіти і науки України, передбачили три групи загальноосвітніх предметів: базові, профільні й курси за вибором. Базові загальноосвітні предмети — це обов'язкові для всіх профілів навчання, що є інваріантною складовою змісту загальної середньої освіти і визначаються Державним стандартом освіти. Оскільки більшість цих предметів одногодинні, то наявний ризик поверхового проходження матеріалу, що не сприяє його компетентнісному засвоєнню і зводиться до формального виконання програми. Отже, таке навчальне навантаження є малопродуктивним.

Аналіз затверджених програм профільних загальноосвітніх предметів свідчить, що в деяких випадках зміст цих предметів складено через механічне додавання певних обсягів матеріалу. Водночас дослідження вчених переконують, що зміст профільних загальноосвітніх предметів за кількістю одиниць засвоєння не повинен істотно відрізнятися від базових. Формування профільної компетентності потребує не просто збільшення обсягу навчального матеріалу, а прирощення змісту профільного навчання за певними компонентами — філософським, методологічним, науковознавчим, психологічним і власне профільним.

Глибина вивчення змісту навчального матеріалу має визначатись не стільки кількістю виявлених зв'язків між різними об'єктами та явищами, тобто не обсягом опанованої інформації, скільки ступенем самостійності навчальної діяльності учнів, відбором проблем, явищ, процесів і ситуацій, вивчення яких відповідало б запитам учнів і сприяло формуванню їх суб'єктами освітньої діяльності. Доцільно також більше спрямувати зміст навчального матеріалу на професійну діяльність, формування способів професійного мислення і свідомості. Виникає потреба в спеціальних

дослідженнях різних моделей змісту профільних загальноосвітніх предметів, утіленні ідеї варіативності та альтернативності програм.

Аналіз затверджених Міністерством освіти і науки України навчальних планів показує, що в окремих профілях навчання важко з'ясувати, які з предметів є профільними, а які розширюють профіль, адже кількість годин однакова. Наприклад, у 10–11-х класах правового профілю на право (профільний загальноосвітній предмет) та історію України і всесвітню історію (що його розширюють) відведено по дві години на тиждень. Відсутні також будь-які відмінності у програмах академічного рівня вивчення одного і того самого предмета (наприклад, історії) в класах різного профілю навчання. Для всіх предметів характерним є затвердження єдиної програми для кожного рівня, внаслідок чого не завважується специфіка профілю навчання.

У теорії і практиці профільного навчання відомо більше десятка різновидів курсів за вибором. Серед них є курси для поглиблення і розширення знань, інформації з предметів, що охоплюються навчальним планом школи (з предмета в цілому, з окремої теми, з проблеми за програмою або поза програмою), курси з оволодіння методологією науки чи предметними вміннями, курси з історії науки, міжпредметні курси (мета — інтеграція знань учнів про природу і суспільство), курси з предметів, які не входять до навчального плану.

У практиці загальноосвітніх навчальних закладів в основному викладаються курси за вибором, розроблені вчителями і введені без відповідного експертного оцінювання, через що інколи знижується якість пропонованого змісту. Відсутнє і навчально-методичне забезпечення для більшості курсів за вибором. Водночас дослідження свідчать, що загал учителів не вважають свій рівень достатнім для повноцінного виконання завдань профільного навчання.

Профілізація потребує застосування і впровадження нових педагогічних підходів до організації навчання з огляду на інтереси, схильності та здібності учнів до засвоєння обраного ними предмета. Для передової практики характерним є використання таких технологій: інтерактивної, проектної, модульного навчання, дистанційної освіти, комп'ютерної та інформаційно-комунікаційної.

Важливою передумовою ефективності запровадження профільного навчання є вибір учнями профілю навчання. Це зумовлено тим, що в більшості підлітків недостатньо розвинені особистісні якості, потрібні для вибору профілю навчання і професійного самовизначення, а також для відповідного вікового розвитку: здатність до самопізнання, довіра до себе, готовність до вибору тощо. Учням гостро бракує знань про світ професій, про себе, про потреби своєї місцевості у фахівцях, засоби продовження освіти.

Предметом особливої турботи учнів та їхніх батьків є помилковість вибору профілю навчання. Переважна більшість старшокласників (85 %) вважають, що їм має надаватися можливість змінювати профіль навчання. Проте реальне життя свідчить, що лише 50 % учнів можуть змінити профіль навчання. Проблема, як переконані батьки учнів, полягає в тому, що старшокласник, який зрозумів свою помилку з вибором, все одно продовжує навчатися за вже обраним профілем. Адже у школі відсутній механізм, який допоміг би учневі реабілітуватися у разі переходу з одного профільного класу до іншого.

На етапі допрофільної підготовки важливо створити умови для випробування учнів у навчальній діяльності різних видів. Вона має здійснюватися на діагностичній основі і виявляти не лише професійні орієнтації учнів, схильності в різних галузях освіти, а й формувати інтереси, потреби та самовмотивоване самостійне навчання як усвідомлену навчальну діяльність. Ці форми мають широко застосовуватися у старшій школі. Потрібно своєчасно оцінювати комплекс індивідуальних особливостей підлітків із завважуванням їхньої готовності до успішного навчання за певним профілем, запобігати дезадаптації унаслідок виникнення навчальних труднощів і стресів, зумовлених взаємодією у новому колективі. Важливо, щоб учень усвідомив себе суб'єктом вибору профілю навчання. Допрофільна підготовка потребує психологічного супроводу, соціологічних вимірювань, накопичення бази бажаного через зіставлення з можливим.

Завдання профільного навчання істотно ускладнюється внаслідок необхідності дотримання вимог синхронізації навчального змісту різних предметів. Нині відомо доволі багато прикладів асинхронного розташування змісту навчання навіть близьких за об'єктами вивчення предметів (математики й фізики, зокрема), що призводить до порушення дидактичних принципів доступності і послідовності та, як наслідок, — до зменшення ефективності навчання.

Збільшення доступності загальноосвітньої інформаційної мережі для всіх і кожного актуалізує поєднання у навчанні основ інформаційних технологій вивчення суто технологічного змісту та формування здатностей до інтерперсональної комунікації.

Вимагає чіткого усвідомлення той факт, що профільне навчання має відрізнитись від поглибленого вивчення одного чи кількох навчальних предметів. Поглиблене вивчення окремих предметів ґрунтується переважно на знаннево-орієнтованій моделі навчання. Спроба втілити принципи й підходи такого навчання у профільних класах може призвести до негативних наслідків, насамперед до перевантаження учнів.

Розвиток профільного навчання учнів старшої школи з технологічного напрямку на базі професійно-технічних навчальних закладів гальмується

недосконалістю нормативно-правової бази. Так, профільне навчання фінансується з місцевого бюджету, а професійна підготовка учнів професійно-технічних навчальних закладів здебільшого з державного бюджету. Учні старшої школи не можуть зараховуватися до складу основного контингенту цих закладів. Тому професійно-технічні навчальні заклади не мають права безкоштовно використовувати матеріально-технічну базу і сировину для проведення занять з учнями старшої школи. Аби оплатити працю викладачів і майстрів виробничого навчання, які навчають учнів старшої школи, їх зараховують у штат школи за сумісництвом.

Причиною низького рівня розвитку технологічного напряму профільного навчання на базі професійно-технічних навчальних закладів є також відсутність єдиної системи управління процесом профілізації старшої школи на рівні міста, регіону. У 2006 р. було видано наказ Міністерства освіти і науки України, яким затверджено «Примірне положення про освітній округ», що сприяло об'єднанню шкіл. Проте цим документом не передбачається об'єднання шкіл з професійно-технічними училищами задля налагодження профільного навчання.

Водночас недостатнім є і психолого-педагогічний супровід самостійного вибору учнями старшої школи майбутньої професії. Не налагоджено роботу системи підвищення кваліфікації педагогів, які здійснюють професійне навчання учнів старшої школи за технологічним напрямом.

Загалом проблема профілізації старшої ланки загальної середньої освіти потребує нового погляду щодо її суті і можливостей здійснення в сучасних умовах. Таку профілізацію не можна зводити лише до виокремлення суто академічних навчальних профілів, а доцільно розглядати значно ширше як у змістовому, так і в організаційному аспектах. Ідеться про повноцінне освітнє забезпечення на цьому ступені навчання життєвого вибору учнівської молоді. Це можна здійснити на основі структурної і змістової інтеграції загальної і професійної освіти, створення нових організаційно-педагогічних систем, які дозволяють учням після закінчення основної школи здобувати повну середню освіту, цілеспрямовано готуючись до вступу в університети (ліцеї, гімназії), або ж здобувати таку освіту в поєднанні з набуттям певної професійної кваліфікації (коледжі, технікуми, ПТУ), що дає право за бажанням, у подальшому продовжувати освіту, вступивши до вищого навчального закладу відповідного профілю.

Можна рекомендувати такі шляхи розв'язання проблем профільного навчання:

1. Питання про запровадження профільного навчання доцільно вирішувати на державному, а не галузевому рівні. З цією метою слід створити відповідну Програму, яка об'єднає зусилля міністерств, відомств, центрів зайнятості, Національної і галузевих академій наук для комплексного

розв'язання проблем фінансування, кадрового, медичного, психологічного, навчально-методичного, нормативно-правового й організаційного забезпечення функціонування профільної школи.

2. Оновити нормативну базу запровадження профільного навчання, фінансові механізми її реалізації для створення ресурсних центрів, у тому числі на базі професійно-технічних навчальних закладів, для оплати праці вчителям і викладачам вищої школи, які навчають на курсах за вибором — спеціальних і факультативних, здійснюють атестацію випускників професійно-технічних училищ, підготовку і перепідготовку педагогічних кадрів, фінансування допрофільної підготовки, створюють механізм зміни профілю навчання.

3. Здійснити відповідну реструктуризацію мережі сільських і міських шкіл з метою оптимального втілення ідеї профільного навчання старшокласників. Зокрема, передбачити створення в містах ліцеїв для учнів 10–12-х класів, а відтак перепрофілювати і змінити статус професійно-технічних навчальних закладів і вищих навчальних закладів I рівня акредитації.

Забезпечувати планування і координацію створення відповідних загальноосвітніх професійно-технічних навчальних закладів на регіональному рівні, зокрема у взаємодії із службами зайнятості та кадровими відділами місцевих підприємств.

4. Переглянути зміст навчання у старшій школі, забезпечивши відповідність предметного змісту рівню його вивчення і функціям у системі профільного навчання. Удосконалити навчальні плани, уникнувши неефективних одноденних курсів, повніше реалізувати ідею дидактичної інтеграції, гармонізувати співвідношення інваріантної і варіативної їх складових.

5. Надати ширші права загальноосвітнім і професійно-технічним навчальним закладам щодо самостійного формування профілів навчання з відповідним розробленням нормативних документів і рекомендацій.

6. Ініціювати та підтримувати пошуки варіаційних засобів реалізації змісту профільного навчання у програмах і підручниках, активно сприяти впровадженню їх конструктивних результатів в освітню практику.

7. Удосконалити механізми забезпечення загальноосвітніх навчальних закладів підручниками і методичною літературою, обладнанням та іншими засобами навчання, що сприятиме повноцінному виконанню профільною школою її сутнісних функцій.

8. Створити всеукраїнський банк курсів за вибором — спеціальних і факультативних (програми, навчальні і методичні посібники) — для ширшого використання вчителями існуючих інформаційних ресурсів варіаційної складової змісту профільного навчання.

9. Забезпечити створення психологічного супроводу допрофільної підготовки учнів загальноосвітніх навчальних закладів (діагностування з виявлення нахилів, спрямованості і мотивації учнів до певного профілю навчання, того чи іншого виду діяльності, моніторинг успіхів школярів у процесі освоєння курсів за вибором, індивідуальні консультації, групові тренінги тощо).

10. Внести істотні корективи у професійну підготовку і перепідготовку педагогічних працівників усіх категорій з урахуванням особливостей їх роботи в умовах профільного навчання.

5. ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ ЗАГАЛЬНОЮ СЕРЕДНЬОЮ ОСВІТОЮ

Серед проблем управління загальною середньою освітою, які вимагають першочергового розв'язання, слід виокремити передусім такі.

1. Формування нової економічної політики в освіті, впровадження нових розрахунків її фінансування, виходячи з потреб одного учня; удосконалення економічної моделі освіти та механізмів її реалізації.

2. Створення дієвої системи державно-громадського управління освітою. Забезпечення гнучкості, відкритості управління закладами освіти, врахування потреб громадськості щодо надання освітніх послуг та рівного доступу до якісної освіти. Розроблення Положення про державно-громадське управління загальноосвітніми навчальними закладами.

3. Удосконалення мережі загальноосвітніх навчальних закладів з урахуванням регіональних умов їх функціонування та потреб замовників освіти, включення приватних шкіл як рівноправної складової до мережі загальноосвітніх навчальних закладів відповідно до чинного законодавства та позитивного зарубіжного досвіду.

Приватні загальноосвітні навчальні заклади відповідно до Закону України «Про загальну середню освіту» визначені невід'ємною частиною вітчизняної системи освіти. Приватний навчальний заклад, який отримав ліцензію на свою діяльність, гарантує учням отримання освіти на рівні державних стандартів освіти. Але гарантії мають у кінцевому підсумку державний характер, тобто відповідні заходи здійснюються, підтримуються, забезпечуються ресурсами і волею державної влади. До заходів, що забезпечують гарантії права на освіту, входить не тільки здійснення певних дій, спрямованих на реальне втілення самої потенційної можливості навчатися і виховуватися, але і специфічні, в тому числі правові і матеріальні засоби, за допомогою яких ці можливості втілюються у життя.

До 1997 року всі вітчизняні приватні загальноосвітні навчальні заклади отримували державне бюджетне фінансування на виконання Державного стандарту загальної середньої освіти, визначеної Конституцією України

обов'язковою. Після 1998 року жодних правових підстав для припинення такого фінансування не було. Фактично, державне фінансування на виконання Державного стандарту кожним учнем приватних загальноосвітніх навчальних закладів не потребуватиме додаткових коштів до Державного бюджету України, адже кошти на загальну середню освіту кожного учня шкільного віку кожен рік відповідно до Бюджетного кодексу закладаються до Державного бюджету.

4. Внесення змін до чинного законодавства щодо зменшення наповнюваності класів до 20–25 учнів.

5. Створення загальнодержавної системи моніторингу якості освіти.

Існуюча нині система статистичної звітності МОН України в основному відповідає цілям аналізу матеріального забезпечення певних фрагментів освітянського простору і безпосередньо не пов'язана з кінцевими результатами навчально-виховного процесу.

В Україні останніми роками моніторинг в галузі освіти був здебільшого спрямований на дослідження ефективності впровадження зовнішнього незалежного оцінювання якості знань.

Аналіз досвіду вступної кампанії до українських ВНЗ засвідчує, що з введенням зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО) відбулися позитивні зрушення в забезпеченні рівного доступу громадян до вищої освіти на засадах об'єктивності і справедливості. Сьогодні багато фахівців і громадськість розцінюють цю соціально важливу акцію як одну з плідних системних реформ української освіти за останні роки. На думку експертів, найбільш вразливими в українському варіанті ЗНО 2008 року стали такі елементи цілісної системи ЗНО, як: законодавче і нормативне врегулювання його проведення, якість предметних тестів, організаційно-процедурні питання його забезпечення тощо.

Натепер видається за необхідне здійснення моніторингу не лише проблематики, пов'язаної з ЗНО та вступною кампанією до вищих навчальних закладів, а змін в усіх без винятку сегментах національної системи освіти, починаючи від дошкільної і закінчуючи вищою в рамках загальнодержавної Системи моніторингу якості освіти, яка покликана:

- в оперативному режимі відслідковувати результативність інтелектуальних, економічних і організаційних зусиль, які вкладаються в освіту, що, у свою чергу, надасть можливості оцінювати ступінь корисності реорганізаційних дій, які, на думку їх авторів, мають переводити освіту у більш якісний стан;

- забезпечити, на підставі математичного опрацювання результатів моніторингу, можливість аналізу причинно-наслідкових зв'язків між параметрами, які обрані для характеристики освітянської системи і зосереджені в інформаційній базі Системи;

- забезпечити можливість компетентного дослідження незалежним експертним середовищем вмотивованості змін, що відбуваються в освіті, їх спрямованість на розширення рівного доступу громадян, зокрема молоді учнівського та студентського віку, до якісної освіти;

- забезпечити моніторинг законодавчої бази, трансформацій, що відбуваються в ній, та їх вплив на рівний доступ громадян до якісної освіти;

- забезпечити доведення до суспільства результатів моніторингу та оцінок експертного середовища, що сприятиме прийняттю громадянами усвідомлених рішень щодо подальшої освітньої траєкторії та їх готовності й здатності брати участь у формуванні освітньої політики в державі.

Створення загальнодержавної Системи моніторингу якості освіти забезпечить:

- оцінку ризиків та прогнозованих наслідків тих чи інших освітніх трансформацій;

- своєчасну та неупереджену оцінку ефективності, наслідків і вторинних ефектів реалізації прийнятих законодавчих актів та рішень органів виконавчої влади, що стосуються освіти;

- вироблення та доведення до відома громадськості конкретних рекомендацій і пропозицій щодо напрямів інноваційного розвитку національної системи освіти відповідно до загальноєвропейських тенденцій та вимог Конституції України, Законів України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про дошкільну освіту», «Про позашкільну освіту», «Про професійно-технічну освіту», «Про вищу освіту», Національної доктрини розвитку освіти та інших нормативних нормативних документів в галузі освіти;

- здатність громадянського суспільства відповідально та результативно впливати на освітню політику, ефективно користуватися конституційним правом на здобуття якісної освіти на всіх щаблях національної освітньої системи.

Створення і запровадження загальнодержавної Системи моніторингу якості освіти має стати потужним інструментом для тих, хто приймає рішення відносно управління системою освіти, визначає напрями її подальшого реформування, формулює тематику галузевих наукових досліджень тощо. Врешті речт, всі ці зусилля спрямовані на поліпшення якості певних параметрів кінцевого користувача системи освіти — суб'єкту навчання і виховання.

6. ТЕНДЕНЦІ РЕФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Кінець ХХ — початок ХХІ ст. став періодом масштабних освітніх реформ, зумовлених глобалізаційними процесами, що охопили світ. Складний та багатовимірний вплив цих процесів на освіту доповнюється низкою додаткових чинників, серед яких:

- розвиток економіки знань, що перетворює освіту на продуктивний сектор економіки та зумовлює якісно нові вимоги до менеджменту знань в освітній сфері;
- якісно новий етап розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, що слугують як засобом поширення та активізації процесів економічної, політичної та культурної глобалізації, так і самостійним важелем освітніх реформ.

Ідеологією сучасних реформ в освіті є неолібералізм, що став основою формування глобального освітньо-політичного консенсусу — сукупності освітньо-політичних принципів, яких дотримуються правлячі політичні партії переважної більшості країн світу. Провідними положеннями неоліберального освітньо-політичного консенсусу є:

- економічний детермінізм як детермінуючий критерій визначення цільових пріоритетів реформ та способів визначення їх ефективності. Надання пріоритетної уваги реформуванню тих аспектів шкільництва, які найбільше впливають на розвиток людського капіталу та ріст національної економіки;
- роздержавлення освітньої сфери, приватизація освітніх послуг;
- заохочення розвитку державно-приватного партнерства в освіті.

Порівняльне дослідження шкільних реформ, здійснюваних у країнах ЄС упродовж останнього півстоліття, дає підстави стверджувати, що головними рушіями і водночас векторами цих реформ є:

- а) подальша демократизація шкільної освіти, зокрема утвердження принципу егалітаризму;
- б) вдосконалення механізмів управління та фінансування систем шкільної освіти;
- г) стандартизація шкільної освіти: розробка державних стандартів змісту та результатів навчання;
- д) європеїзація шкільної освіти: реформи спрямовані на міждержавне узгодження функціонування освітніх систем країн-учасниць ЄС.

Ці загальні напрями реформування стосуються усіх щаблів європейського шкільництва — початкової, основної старшої школи і понад те — дошкільної освіти. Так, наприклад, з метою вирівнювання стартових умов дітей молодшого шкільного віку, в європейських країнах активно

запроваджується їх передшкільна підготовка на базі дошкільних закладів. Наразі можна говорити про дедалі виразнішу тенденцію поступової трансформації ще донедавна дошкільної підготовки у власне шкільну.

Європеїзація початкової школи спричиняє поступальне міждержавне узгодження головних параметрів її функціонування — цілей, організації та змісту, дотримання стандартів якості тощо. У більшості сучасних європейських країн початкова освіта розглядається як наріжна передумова освіти впродовж життя і розбудови суспільства, що навчається.

Інтенсифікація європейських інтеграційних процесів зумовлює також необхідність погоджених на міждержавному рівні реформ і в галузі середньої освіти. У більшості країнах Європейського Союзу середня школа є двошаблевою. Молодша середня або основна школа є зазвичай обов'язковою і охоплює учнів віком 11/12–15/16 років. Сучасне її реформування спрямовано головню на те, щоб створити належні умови для надання учням міцних знань з основ наук, підготувати їх до продовження освіти у старшій школі, яка є здебільшого профільною. Зміст навчальних програм для середніх шкіл підлягає узгодженню і стандартизації як на рівні окремо взятих європейських країн, так і в європейському вимірі загалом. Це пов'язано, передусім, з необхідністю забезпечувати конвертованість дипломів про загальну середню освіту на теренах Європейського Союзу.

Спільною для західноєвропейських країн тенденцією реформування основної середньої школи стало усунення навчальних напрямів, або таких, що не передбачають їхньої наступності на щаблі старшої середньої і вищої освіти. Зближення за статусом та перспективами кар'єри для учнів різнотипних загальноосвітніх закладів, що надають середню освіту першого ступеня (основна школа), стало чи не найбільшим здобутком європейських шкільних реформ другої половини ХХ століття.

Істотних реформ у цьому контексті зазнає й старша школа, яка в більшості країн ЄС класифікується як післябазова й післяобов'язкова. Одна з найбільш виразних тенденцій полягає в структурній і змістовій інтеграції загальної та професійно-технічної освіти, а відтак і у функціональній комплементарності відповідних різновидів навчальних закладів.

З метою створення навчального плану, в якому поєднуються теорія і практика, академічна освіта і фахова підготовка школярів у країнах ЄС мають місце реформи, спрямовані на:

- подовження термінів навчання у середній школі, що впливає на подовження уніфікованих базових навчальних циклів, а також підвищення вікової планки, досягнувши якої молоді люди можуть свідомо обрати галузь фахової спеціалізації;
- створення нових організаційно-педагогічних систем, які підвищують можливість вільного переміщення між різноманітними освітніми та практичними, професійними галузями діяльності;

- створення нових базових програм, однакових для усіх галузей середньої і професійної освіти, розрахованих на 1–2 роки, на основі яких відбувається подальша спеціалізація у тій чи тій галузі професійної діяльності;

- трансформацію навчання у школі та професійної підготовки в багатокомпонентну модель, в якій кожен учень може обрати власну траєкторію здобуття загальної середньої освіти у поєднанні з фаховою підготовкою;

- дедалі активніше залучення роботодавців до розробок навчальної програми середньої школи;

- поєднання можливостей освітньої підготовки та практичної діяльності школярів завдяки урізноманітненню навчальних курсів, інтегрованому підходу до їх викладання.

Назагал можна стверджувати, що незалежно від характеру національних освітніх систем у країнах ЄС, — централізованих чи децентралізованих — тамтешні реформи в галузі загальної середньої освіти мають радше уніфікаційний, аніж диверсифікаційний характер. Ці реформи дедалі більшою мірою нагадують великий міждержавний проект під назвою «європейський освітній вимір» і спрямовані на розв’язання низки спільних для країн ЄС завдань, а саме:

- визначення пріоритетних напрямів розбудови європейської шкільної освіти;

- створення уніфікованих базових програм загальноосвітньої і професійної підготовки школярів;

- впровадження педагогічних інновацій, покликаних сприяти суттєвому зниженню кількості шкільних поразок (передчасне залишення школи, невдачі на іспитах на атестат зрілості тощо);

- організація педагогічної підтримки учнів у їхній навчальній і професійній орієнтації;

- вживання заходів з метою конструктивного й ефективного використання педагогічних і матеріально-технічних ресурсів у закладах шкільної освіти;

- реалізація стратегії децентралізації освітніх систем, розвиток шкільної автономії;

- використання мас-медійних та інформаційних технологій як засобів покращення успішності школярів;

- опрацювання об’єктивних критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів;

- вдосконалення управлінських механізмів на всіх щаблях шкільної освіти;

- забезпечення відкритості школи її соціокультурному довкіллю, розвиток соціального партнерства з різними соціальними інституціями у навчанні, вихованні та соціалізації учнів;

- розвиток плюралістичних, полікультурних засад функціонування школи;

- гармонізація особистісного і соціального розвитку учнів.

Досвід європейських країн у реформуванні шкільної освіти є складним і багатогранним процесом соціальних змін. В той же час, в добу глобалізації він потребує глибокого осмислення з метою з'ясування можливих позитивів та негативів для України.

**АНАЛІЗ МАТЕРІАЛІВ, ЯКІ НАДІЙШЛИ НА АДРЕСУ
КОМІТЕТУ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ З ПИТАНЬ НАУКИ
І ОСВІТИ В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ
ПАРЛАМЕНТСЬКИХ СЛУХАНЬ**

**1. Інформація про учасників парламентських слухань на тему: «За-
провадження 12-річної загальної середньої освіти в Україні: проблеми
та шляхи їх подолання»**

Всього взяли участь: понад 450 осіб

Категорія учасників	Кількість осіб
Вчителі загальноосвітніх навчальних закладів	12
Директори загальноосвітніх навчальних закладів I–II та I–III ступенів, директори гімназій, ліцеїв, колегіумів, загальноосвітніх шкіл-інтернатів з поглибленим вивченням окремих предметів, навчально-виховних комплексів «школа-дитячий садок»	72
Ректори вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації	21
Ректори вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації	8
Управлінці системи освіти рівня район, місто (заступники міських голів, заступники голів районних державних адміністрацій з питань гуманітарної політики, завідувачі відділу освіти міста, району, відповідальні працівники відділів освіти, працівники міських, районних методичних кабінетів тощо)	51
Управлінці системи освіти Автономної Республіки Крим, міст Києва та Севастополя, областей України (заступники голів облдержадміністрацій з питань гуманітарної політики, Міністр освіти і науки АРК а також його заступник, начальники управлінь освіти і науки (або їх заступники) обласних державних адміністрацій з усіх областей та міст Києва та Севастополя, відповідальні працівники управлінь освіти)	46
Ректори (директори) або їх заступники інститутів післядипломної освіти та підвищення кваліфікації педагогічних працівників	14
Голови (або їх заступники) ВР АР Крим, обласних рад	18
Голови (або їх заступники) постійних комісій ВР АР Крим, обласних рад, міських рад міст Києва та Севастополя	27
Управлінці центральних органів державної виконавчої влади (міністерства освіти і науки, оборони, охорони здоров'я, юстиції, у справах сім'ї, молоді та спорту, внутрішніх справ, Державного комітету архівів України)	39

Категорія учасників	Кількість осіб
Представники системи професійно-технічної освіти (директори професійно-технічних навчальних закладів, викладачі)	19
Представники системи дошкільної освіти	12
Сільські голови	6
Представники профспілок (апарат ЦК Профспілки працівників освіти і науки України, голови обласних організацій Профспілки працівників освіти і науки України, голова Вільної профспілки освіти і науки України)	21
Науковці Національної академії педагогічних наук України	19
Видавці підручників для загальноосвітньої школи	1
Народні вчителі	2
Заслужені працівники освіти, заслужені вчителі України	27
<p>Представники громадськості:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Всеукраїнська рада ректорів вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації, – Всеукраїнська громадська організація «Асоціація працівників вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації», – Громадська рада освітян і науковців України, – Рада ректорів Київського регіону, – Європейський молодіжний парламент в Україні, – Асоціація керівників шкіл України, – Рада директорів загальноосвітніх навчальних закладів при Кабінеті Міністрів України, – Всеукраїнська громадська організація «Громадська позиція», – Творча спілка вчителів України, – Громадська колегія при Міністерстві освіти і науки України, – Молодіжна спілка України, – Асоціація приватних закладів міста Києва, – Асоціація позашкільних навчальних закладів України, – батьківський комітет Оболонського району міста Києва, – Асоціація відроджених гімназій та ліцеїв України, – Президія Ради директорів шкіл естетичного виховання, – Асоціація директорів шкіл міста Києва, – Всеукраїнська асоціація працівників професійно-технічних навчальних закладів – Студентські ради Національного університету «Львівська політехніка» Національного Тернопільського педагогічного університету імені В. Гнатюка, Національного технічного університету «КПІ», Полтавського державного педагогічного університету – (всього 21 освітянська та студентська громадська організація) 	39

2. Пропозиції Ради Міністрів Автономної Республіки Крим, Київської та Севастопольської міської та обласних державних адміністрацій щодо питань подальшого запровадження 12-річного терміну здобуття загальної середньої освіти (складено на основі інформації, яка надійшла до Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти в процесі підготовки парламентських слухань на тему: «Запровадження 12-річної загальної середньої освіти в Україні: проблеми та шляхи їх подолання»)

Регіон	Пропозиції щодо терміну навчання в загально-освітньому навчальному закладі			Дані моніторингових досліджень щодо доцільності подальшого запровадження 12-річної освіти, які проведено в областях (витяги з офіційних листів, які надійшли до Комітету від органів державної виконавчої влади)
	10-річна освіта	11-річна освіта	12-річна освіта	
1	2	3	4	5
Автономна РК		+		В результаті обговорення широким колом освітян, науковців, батьківської громадськості, старшокласників, представників органів управління освітою різних рівнів пропонуємо керівним державним органам влади вжити заходи щодо забезпечення організаційного, науково-методичного і правового супроводження 11-річної загальної середньої освіти.
Вінницька		+		Відповідні обговорення проблеми 12-річної загальної середньої освіти відбулися у педагогічних колективах, батьківської громадськості у районах і містах області. Відтермінувати запровадження 12-річної освіти до того часу, поки не будуть створені для цього належні організаційні та матеріально-фінансові умови.

1	2	3	4	5
Волинська				
Дніпропетровська			+	В результаті обговорення проблеми в області прийшли до висновку, що перехід України на модель соціально ринкової економіки, перспективи інтеграції до Європейського Союзу обумовлюють важливість запровадження 12-річного терміну навчання. Перевагами 12-річного терміну навчання є унормування навчального навантаження, введення 5-денного навчального тижня, збереження здоров'я дітей, введення профільного навчання у старшій школі, визнання атестатів про середню та дипломів про вищу освіту міжнародною спільнотою, оскільки згідно з рекомендаціями ЮНЕСКО мінімальний термін здобуття загальної середньої освіти є 12 років.
Донецька				
Житомирська			+	Педагоги області вважають, що прийняттю таких важливих суспільно значимих рішень, як продовження чи призупинення переходу на 12-річний термін навчання, має передувати багатовекторне вивчення проблеми НАПН України, проведення незалежної експертизи на державному рівні та врахування досвіду зарубіжних країн. Призупинення поетапного переходу на новий зміст, структуру та 12-річний термін навчання ставить під загрозу стабільність функціонування загальної середньої освіти.
Закарпатська			+	Вивчення думки щодо 12-річного терміну навчання засвідчило, що 75 % педагогічних працівників області підтримують переваги 12-річної школи. А саме: 12-річна освіта дає змоги учню поступово засвоювати більшу кількість знань, що сприятиме зменшенню ризику перевтоми і сприятиме збереженню його фізичного і психічного здоров'я; поступове введення у навчальні програми навчальних дисциплін, залежно від складності, дасть змогу привести їх вивчення у відповідність до готовності засвоєння учнями, яка визначається віковим рівнем розвитку пізнавальних процесів.

1	2	3	4	5
Запорізька				
Івано-Франківська			+	Проведені соціологічні дослідження серед керівників навчальних закладів, класних керівників, вчителів початкових класів, батьків та дітей області засвідчують, що більшість педагогічних працівників та частина батьків, учнів мають позитивне ставлення до збільшення терміну навчання. В той же час, є виклики на цьому шляху (фінансування, укріплення матеріально-технічної бази, зміст підручників, діяльність освітніх округів тощо).
Київська				
Кіровоградська				
Луганська		+		Відповідно до результатів проведення в області соціологічних досліджень більшість респондентів запропонували 11-річний термін навчання.
Львівська			+	Запровадження 12-річного терміну навчання має значно більше переваг, але для цього потрібно створити гідні умови для повноцінної трирічної профільної школи III ступеня.
Миколаївська			+	Продовжити реалізацію Постанови КМУ від 16.11.2001 р. № 1717 «Про перехід загальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання».
Одеська			+	Продовжити запровадження 12-річної загальної середньої освіти за умови завершення будівництва шкіл, готовність яких становить 70 %, забезпечення виконання програм «Шкільний автобус», «Інформаційні та комунікаційні технології в освіті і науці та 2006–2010 рр.», «Забезпечення загальноосвітніх навчальних, професійно-технічних і вищих навчальних закладів сучасними технічними засобами навчання та наочним приладдям із природничо-математичних і технологічних дисциплін» тощо.
Полтавська		+		Із 30 міст та районів області лише 3 райони підтримали перехід на 12-річний термін

1	2	3	4	5
				навчання. Оптимальним терміном здобуття повної загальної середньої освіти визнано 11 років.
Рівненська			+	12-річна загальна середня освіта можлива лише за умов: перегляду навчальних програм, укріплення матеріально-технічної бази, забезпеченість підручниками, забезпечення організованим підвозом до місць навчання.
Сумська		+		Загальна середня освіта не готова до переходу на 12-річний термін навчання.
Тернопільська			+	Вважати своєчасним і доцільним перехід загальноосвітньої школи на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання. Пропозиції щодо запровадження 112-річного терміну: розробити механізм комплектування профільних класів та програму до профільної підготовки, до 2012 року поряд з профільними класами зберегти універсальні, забезпечення підвозом, сучасним обладнанням тощо.
Харківська				
Херсонська				
Хмельницька		+		За результатами моніторингу встановлено, що запровадження 12-річної освіти із опитаних підтримують близько 5 % дітей та батьків, 8 % педагогів. 99 % керівників навчальних загальноосвітніх шкіл висловились за збереження дворічного терміну навчання у старшій школі, тобто за 11-річний термін навчання.
Черкаська				
Чернівецької		+		Узагальнені матеріали соціологічного опитування директорів шкіл, класних керівників, батьків учнів 1 та 9 класів, свідчать, що респонденти у переважній більшості, схиляються до переходу на 11-річний термін навчання.
Чернігівська				
м. Київ				
м. Севастополь				

Узагальнення:

Всього суб'єктів: 27 (24 області, Автономна Республіка Крим, міста Київ та Севастополь);

за 10-річний термін навчання – 0;

за 11-річний термін навчання – 7 (АР Крим, Вінницька, Луганська, Полтавська, Сумська, Хмельницька, Чернівецька області);

за 12-річний термін навчання – 9 (Дніпропетровська, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Рівненська, Тернопільська);

не визначилися – 11 (Волинська, Донецька, Запорізька, Київська, Кіровоградська, Харківська, Херсонська, Черкаська, Чернігівська області, міста Київ та Севастополь).

3. Оцінки органів державної виконавчої влади щодо подальшого запровадження 12-річного терміну здобуття загальної середньої освіти або переходу на 11-річний термін (складено на основі інформації, яка надійшла до Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти в процесі підготовки парламентських слухань на тему: «Запровадження 12-річної загальної середньої освіти в Україні: проблеми та шляхи їх подолання»)

**Порівняльна таблиця
щодо позитивів та можливих викликів в процесі запровадження
11-річного та 12-річного терміну здобуття загальної
середньої освіти в Україні**

11-річна загальна середня освіта	12-річна загальна середня освіта
<p>Позитиви:</p> <ol style="list-style-type: none"> Створює передумови у подальшому поступово (і реально) запроваджувати старшу профільну школи. Економія коштів. Запровадження обов'язкової дошкільної освіти для дітей 5-річного віку, що повністю відповідає загальноєвропейській практиці. 	<p>Позитиви:</p> <ol style="list-style-type: none"> Збільшення терміну навчання сприятиме підвищенню якості загальної середньої освіти. Ліквідація розриву між дошкільям і початковою школою. Охоплення дітей 6-річного віку підготовкою до школи, особливо в сільській місцевості, де немає достатньої кількості дитячих садків. Стабільне просування національної системи освіти до інтегрованого міжнародного освітнього простору. Реальне розвантаження учнів, збереження здоров'я учнів, п'ятиденний робочий тиждень. Свідомий вибір школярами майбутнього фаху внаслідок переходу до якісної старшої профільної школи.

11-річна загальна середня освіта	12-річна загальна середня освіта
	<p>6. Вирішення питання зайнятості молоді людини і її перебування у звичайному сімейному середовищі до повноліття.</p> <p>7. Забезпечення робочих місць в умовах кризи, зокрема і демографічної. Збільшення кількості класів, що в свою чергу збільшить педагогічне навантаження і дасть можливість забезпечити повним тижневим навантаженням педагогічних працівників, які працюють на неповну.</p> <p>8. Скерування значних фінансових ресурсів, які б мали піти на створення програм, підручників, методичних посібників знову для 11-річної школи, на подальше реформування освіти, удосконалення вже досягнутого, зрештою, на поступ вперед, а не повернення назад. Державна політика в галузі освіти повинна бути стабільною, не можна її так різко змінювати.</p> <p>9. Підготовлено для друку рукописи підручників за програмою 12-річної загальної середньої освіти.</p>
<p>Виклики:</p> <p>1. Законодавче закріплення обов'язкової дошкільної освіти для дітей 5-річного віку потребують створення необхідних умов для навчання цієї категорії дітей. Чи є такі умови в загальноосвітніх навчальних закладах? Якщо такі групи будуть створюватися в дошкільних навчальних закладах — чи достатньо їх? чи є вони взагалі (зокрема в сільській місцевості)?</p> <p>2. Можливе повернення до шестиденного терміну навчання в загальноосвітній школі, або введення навчання у другу зміну, що зумовлює перевантаження учнів.</p> <p>3. Невизнання атестатів про загальну середню освіту та дипломів про вищу освіту у зв'язку з порушенням рекомендацій ЮНЕСКО про щонайменше</p>	<p>Виклики:</p> <p>1. Необхідність оптимізувати мережу навчальних закладів, зокрема забезпечивши життєдіяльність опорних шкіл, освітніх округів.</p> <p>2. Перегляд державних стандартів освіти, програм та планів з метою розвантаження учнів та можливості зосередитися у старшій школі на вивченні профільних предметів.</p> <p>3. Необхідність стовідсоткового забезпечення учнів та педагогічних працівників організованим підвозом до місць навчання та роботи.</p> <p>4. Забезпечення фінансовими ресурсами витрат на видання підручників для 12-річної школи, оснащення школи сучасним навчальним обладнанням, навчально-методичними комплексами (наочними посібниками, картами,</p>

11-річна загальна середня освіта	12-річна загальна середня освіта
<p>мендацій ЮНЕСКО про щонайменше 12-річний термін здобуття загальної середньої освіти. 4. Зменшення педагогічного навантаження (у порівнянні з 12-річкою), збільшення педагогічних працівників, які будуть мати не повне навантаження.</p>	<p>відеофільмами, довідковою літературою тощо).</p> <p>5. Небажання більшої частини випускників 9-х класів продовжувати навчання в старшій школі, адже за 3-и роки він може отримати і загальну середню освіти і спеціальність, навчаючись у професійно-технічному навчальному закладі або у вищому навчальному закладі I–II рівнів акредитації.</p> <p>6. Необхідність врегулювання правового статусу учнів 17-18 років (призив до лав Збройних Сил, укладення шлюбу тощо).</p>

Постанова Верховної Ради України
ПРО РЕКОМЕНДАЦІЇ
ПАРЛАМЕНТСЬКИХ СЛУХАНЬ НА ТЕМУ:
«ЗАПРОВАДЖЕННЯ 12-РІЧНОЇ
ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ:
ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ»

№ 2441–VI від 6 липня 2010 року
(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, № 39, ст. 520)

Верховна Рада України постановляє:

1. Схвалити Рекомендації парламентських слухань на тему: «Запровадження 12-річної загальної середньої освіти в Україні: проблеми та шляхи їх подолання» (далі — Рекомендації парламентських слухань), що додаються.

2. Кабінету Міністрів України до 15 грудня 2010 року інформувати Верховну Раду України про стан реалізації Рекомендацій парламентських слухань, схвалених цією Постановою.

3. Контроль за виконанням цієї Постанови покласти на Комітет Верховної Ради України з питань науки і освіти.

4. Апарату Верховної Ради України разом з Комітетом Верховної Ради України з питань науки і освіти забезпечити в установленому порядку видання збірки матеріалів за результатами парламентських слухань на тему: «Запровадження 12-річної загальної середньої освіти в Україні: проблеми та шляхи їх подолання».

Голова Верховної Ради України

В. ЛИТВИН

РЕКОМЕНДАЦІЇ
парламентських слухань на тему: «Запровадження 12-річної загальної
середньої освіти в Україні: проблеми та шляхи їх подолання»

Учасники парламентських слухань відзначають, що, реалізуючи основні напрями державної політики щодо забезпечення якісної і конкурентоспроможної середньої освіти відповідно до Конституції України, яка проголошує повну загальну середню освіту обов'язковою, статті 12 Закону України «Про загальну середню освіту», яка визначає термін навчання, Кабінет Міністрів України, Міністерство освіти і науки України, Національна академія педагогічних наук України, місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування проводили відповідну роботу щодо здійснення переходу загальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання, що в цілому відповідає світовим тенденціям розвитку освіти, міжнародним освітнім стандартам, завданням інтеграції української системи освіти у світовий освітній простір.

У результаті було створено нормативно-правове і науково-методичне забезпечення поетапного переходу школи на нову структуру і зміст освіти. Розроблено і затверджено Державний стандарт загальної середньої освіти, навчальні плани для всіх ступенів шкільного навчання, укладено навчальні програми з предметів інваріантної складової Базового навчального плану загальноосвітньої школи, створено нове покоління підручників для початкової та основної школи. Визначено концептуальні засади профільного навчання у старшій школі. Введено 12-бальну систему оцінювання знань учнів. Запроваджено зовнішнє незалежне оцінювання навчальних досягнень випускників середньої школи.

Вжито заходів щодо впорядкування мережі загальноосвітніх навчальних закладів відповідно до освітніх потреб та інтересів учнів, а також щодо забезпечення доступності загальної середньої освіти для дітей з особливими потребами і дітей із сімей найменш соціально захищених верств суспільства.

Вживалися заходи щодо зміцнення навчально-матеріальної бази загальноосвітніх навчальних закладів, оснащення їх комп'ютерною технікою, запровадження нових інформаційних навчальних технологій.

Окремі кроки зроблено щодо підвищення соціального статусу педагогічних працівників, упровадження нових підходів щодо організації

підготовки та проведення перепідготовки вчителів до роботи за новими навчальними планами і програмами у 12-річній загальноосвітній школі.

Разом з тим учасники парламентських слухань відзначають, що заходи щодо запровадження 12-річної загальної середньої освіти в Україні провадилися непослідовно і несистемно.

Внаслідок цього не вдалося сформувати оптимальну мережу загальноосвітніх навчальних закладів, яка була б адекватною до соціально-економічних умов розвитку тієї чи іншої території. Для значної кількості дітей якісна загальна середня освіта стає все менш доступною. Кожна четверта сільська загальноосвітня школа I–III ступенів має наповнюваність менше 100 учнів, що не дозволяє забезпечити якісне навчання. Надзвичайно повільно вирішується питання організації підвозу дітей до місць навчання. Задекларована програма «Шкільний автобус» фінансується державою не в повному обсязі.

Зміст шкільної освіти має ряд недоліків. Він переобтяжений надмірним фактологічним матеріалом, містить відомості, які не мають суттєвої загальноосвітньої цінності, що призводить до перевантаження школярів. Його склад і структура недостатньо сприяють диференціації навчання з урахуванням нахилів, здібностей, життєвих планів учнів. У ньому недостатньо збалансовані гуманітарна і природничо-наукова складові. Не забезпечено належних умов для успішного масового запровадження профільного навчання у старшій школі.

Суттєвим недоліком загальноосвітньої підготовки залишаються академічна спрямованість навчання, недостатня сформованість в учнів умінь вільно застосовувати здобуті знання для розв'язання практичних завдань, здійснювати аналіз нестандартних ситуацій. Низьким є рівень володіння сучасними інформаційно-комунікативними технологіями як учнів, так і вчителів.

Наявні обмежені ресурси на освіту витрачаються неефективно і непрозоро. Низька заробітна плата та кричуща соціальна незахищеність учителів не дозволяють підтримувати на належному рівні їхню кваліфікацію, негативно позначаються на якості освіти. Не відповідає вимогам стан шкільних будівель та інженерних комунікацій, забезпечення сучасними засобами навчання, лабораторним обладнанням, інформаційними мережами.

Залишається недосконалою система управління загальною середньою освітою. Дотепер вона оцінюється за внутрішніми критеріями без урахування її ролі для успішного життя людини та економіки країни. Замість цілеспрямованої і системної роботи щодо модернізації загальної середньої освіти, поліпшення умов навчання учнів почасти впроваджуються другорядні, нічого не варті заходи на зразок зміни назви шкільного курсу зарубіжної літератури на світову.

Переважна більшість учасників слухань висловилися щодо неготовності переходу старшої школи на трирічний термін навчання та необхідності запровадження 11-річного терміну здобуття повної загальної середньої освіти, зберігаючи кращі ідеї 12-річної школи (профільне навчання, можливість отримання професії тощо) з одночасним запровадженням обов'язкової дошкільної освіти дітей п'ятирічного віку.

Учасники парламентських слухань на тему: «Запровадження 12-річної загальної середньої освіти в Україні: проблеми та шляхи їх подолання» рекомендують:

1. Верховній Раді України:

1) продовжити роботу щодо вдосконалення законодавчого регулювання загальної середньої освіти, забезпечивши її доступність, повноту і безоплатність, внутрішню економічну ефективність, відповідність новим умовам виробництва і ринку праці, внесення в освітню політику держави виважених коректив, адекватних сучасним реаліям і світовим тенденціям;

2) забезпечити внесення змін до законів України «Про загальну середню освіту» у частині встановлення 11-річного терміну здобуття повної загальної середньої освіти та «Про дошкільну освіту» у частині запровадження обов'язкової дошкільної освіти дітей п'ятирічного віку;

3) передбачити в бюджеті 2011 року і бюджетах на наступні роки виділення фінансових ресурсів на стовідсоткове забезпечення гарантій держави педагогічним, науково-педагогічним працівникам та іншим категоріям працівників навчальних закладів, передбачених статтею 57 Закону України «Про освіту», та на друкування підручників.

2. Кабінету Міністрів України:

1) вжити заходів щодо впорядкування мережі, поліпшення технічного стану та інженерних комунікацій загальноосвітніх навчальних закладів, узгодження її із соціальною та економічною структурою регіонів, створення умов для диференційованого навчання старшокласників;

2) під час розроблення проектів законів про Державний бюджет України на 2011 рік та на наступні роки в установленому порядку передбачити виділення коштів на фінансування цільових програм, спрямованих на розвиток освітньої галузі;

3) вжити невідкладних заходів щодо поліпшення умов навчання і виховання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Насамперед це повинно стосуватися вирішення питання про збільшення коефіцієнта на утримання одного умовного учня в сільській місцевості при визначенні формульних розрахунків на утримання загальноосвітніх навчальних закладів; зменшення нормативів чисельності у класах для сільських загальноосвітніх шкіл до трьох учнів; забезпечення підвезення учнів сільської місцевості до навчальних закладів, які визначені опорними для

забезпечення профільного навчання; внесення відповідних змін і доповнень до законодавства щодо фінансового забезпечення позашкільної освіти за формульним розрахунком, як і загальної середньої та дошкільної освіти. При визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів передбачити кошти на фінансування навчально-виховних комплексів та об'єднань, позашкільних навчальних закладів, видатки на перевезення випускників загальноосвітніх навчальних закладів до пунктів тестування під час проведення зовнішнього незалежного оцінювання, вирішення питань пенсійного забезпечення педагогічних працівників;

4) переглянути зміст загальної середньої освіти, розвантажити його від другорядного матеріалу, вирішити питання видання нових програм і підручників, технічного переоснащення шкіл, забезпечення загальноосвітніх навчальних закладів сучасними технічними засобами навчання, оснащення комп'ютерною технікою, ліцензійними програмними продуктами та телекомунікаційним обладнанням, забезпечення доступу до мережі Інтернет. Створити вітчизняну індустрію навчального обладнання і дидактичних засобів;

5) вжити додаткових заходів щодо поліпшення вивчення мов національних меншин, удосконалення навчально-методичного та кадрового забезпечення цієї роботи;

6) створити оптимальні умови для повноцінного розвитку та навчання осіб з особливими потребами, надання їм широкого спектру соціально-психологічних та медичних послуг, упровадження моделі інклюзивного навчання для успішної подальшої соціалізації та інтеграції в суспільство;

7) посилити соціальний захист педагогічних працівників. Вжити заходів щодо перегляду умов оплати їх праці, соціальної підтримки, правового захисту, підвищення кваліфікації. Внести зміни до постанови Кабінету Міністрів України від 5 жовтня 2009 року № 1130 «Про встановлення надбавки вчителям, вихователям загальноосвітніх навчальних закладів, викладачам і майстрам виробничого навчання професійно-технічних навчальних закладів та вищих навчальних закладів I–II рівня акредитації державної та комунальної форми власності, керівникам та заступникам керівників зазначених закладів, посади яких віднесені до посад педагогічних працівників»;

8) внести зміни до положення «Про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2008 року № 921 у частині незастосування тендерних процедур до товарів, робіт і послуг для потреб дошкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних навчальних закладів;

9) вжити заходів щодо поліпшення управління загальною середньою освітою на рівні навчального закладу, району, області. Підвищити роль Міністерства освіти і науки України в питаннях довгострокового

прогнозування, перспективного і поточного планування загальної середньої освіти з урахуванням тенденцій і темпів розвитку продуктивних сил країни.

3. Місцевим органам виконавчої влади, органам місцевого самоврядування:

1) забезпечити функціонування повноцінної мережі навчальних закладів відповідно до потреб населення. Відновити роботу тимчасово закритих дошкільних навчальних закладів. Створити умови для збільшення показників охоплення дошкільною освітою із запровадженням обов'язкової дошкільної освіти дітей п'ятирічного віку;

2) вжити заходів щодо формування гнучкої мережі загальноосвітніх навчальних закладів у сільській місцевості на основі аналізу демографічної ситуації. Не допускати необґрунтованої ліквідації та закриття навчальних закладів. Забезпечити функціонування у кожному населеному пункті, де є діти шкільного віку, початкової школи. Здійснювати проведення капітальних і поточних ремонтів шкільних приміщень. Вжити заходів щодо належного водо- та газопостачання навчальних закладів; упроваджувати енергозберігаючі технології; оснащувати їх лічильниками води, природного газу, теплової енергії та приладами регулювання електроживлення;

3) забезпечити належне технічне обслуговування та ремонт шкільних автобусів, модернізацію технологічного обладнання харчових блоків загальноосвітніх та дошкільних навчальних закладів. Проводити комплектування навчальних закладів керівними і педагогічними кадрами та забезпечувати житлом молодих учителів;

4) при формуванні бюджетів на 2011 рік та на наступні роки передбачити кошти на фінансування регіональних програм розвитку дошкільної освіти; придбання та поставки шкільних автобусів для підвезення учнів та педагогів сільської місцевості, які проживають за межею пішохідної доступності, до місць навчання, роботи і додому; комп'ютеризації загальноосвітніх навчальних закладів та стовідсоткового підключення шкіл до мережі Інтернет.

4. Національній академії педагогічних наук України:

1) вжити невідкладних заходів щодо поліпшення наукового і методичного супроводу завершення структурної та змістовної перебудови загальної середньої освіти;

2) здійснити наукове забезпечення створення вітчизняної системи моніторингових досліджень якості освіти учнів загальноосвітніх навчальних закладів за їх участю у міжнародних порівняльних дослідженнях. Періодично готувати та оприлюднювати національну доповідь про стан освіти в Україні.

Закон України

ПРО ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО ЗАКОНОДАВЧИХ АКТІВ З ПИТАНЬ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ТА ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

№ 2442–VI від 6 липня 2010 року

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, № 46, ст. 545)

Верховна Рада України постановляє:

І. Внести зміни до таких законів України:

1. У Законі України «Про загальну середню освіту» (Відомості Верховної Ради України, 1999 р., № 28, ст. 230):

1) у статті 9:

частину першу викласти в такій редакції:

«1. Відповідно до освітнього рівня, який забезпечується загальноосвітнім навчальним закладом (I ступінь — початкова школа, що забезпечує початкову загальну освіту, II ступінь — основна школа, що забезпечує базову загальну середню освіту, III ступінь — старша школа, що забезпечує повну загальну середню освіту, як правило, з профільним спрямуванням навчання), та особливостей учнівського контингенту існують різні типи загальноосвітніх навчальних закладів. Школи кожного з трьох ступенів можуть функціонувати разом або самостійно.

До загальноосвітніх навчальних закладів належать:

школа I–III ступенів;

спеціалізована школа (школа-інтернат) I–III ступенів з поглибленим вивченням окремих предметів та курсів;

гімназія (гімназія-інтернат) — навчальний заклад II–III ступенів з поглибленим вивченням окремих предметів відповідно до профілю;

колегіум (колегіум-інтернат) — навчальний заклад II–III ступенів філологічно-філософського та (або) культурно-естетичного профілю;

ліцей (ліцей-інтернат) — навчальний заклад III ступеня з профільним навчанням та допрофесійною підготовкою (може надавати освітні послуги II ступеня, починаючи з 8 класу);

школа-інтернат I–III ступенів — навчальний заклад з частковим або повним утриманням за рахунок держави дітей, які потребують соціальної допомоги;

спеціальна школа (школа-інтернат) I–III ступенів — навчальний заклад для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку;

санаторна школа (школа-інтернат) I–III ступенів — навчальний заклад з відповідним профілем для дітей, які потребують тривалого лікування;

школа соціальної реабілітації — навчальний заклад для дітей, які потребують особливих умов виховання (створюється окремо для хлопців і дівчат);

вечірня (змінна) школа II–III ступенів — навчальний заклад для громадян, які не мають можливості навчатися у школах з денною формою навчання;

навчально-реабілітаційний центр — навчальний заклад для дітей з особливими освітніми потребами, зумовленими складними вадами розвитку»;

у частині третій:

абзац перший після слова «(заочною)» доповнити словом «дистанційною», а після слів «окремих предметів» — словами «спеціальні та інклюзивні класи для навчання дітей з особливими освітніми потребами»;

доповнити абзацом четвертим такого змісту:

«Загальноосвітні навчальні заклади для задоволення допрофесійних, професійних запитів та культурно-освітніх потреб громадян можуть входити до складу освітніх округів, спілок, інших об'єднань, у тому числі за участі навчальних закладів системи дошкільної, загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної та вищої освіти різних типів і рівнів акредитації, закладів культури, фізичної культури та спорту, підприємств і громадських організацій. Положення про освітній округ затверджується Кабінетом Міністрів України»;

2) у частині першій статті 12:

в абзаці першому цифри «12» замінити цифрами «11»;

в абзаці четвертому цифру «3» замінити цифрою «2»;

3) у частині другій статті 15:

в абзаці другому слова «Воно становить таку кількість навчальних годин на рік» виключити;

абзаци третій — восьмий виключити;

4) у статті 16:

частину другу виключити;

в абзаці першому частини п'ятої слова «у п'ятих — дванадцятих класах» замінити словами «у п'ятих — одинадцятих класах».

2. У Законі України «Про дошкільну освіту» (Відомості Верховної Ради України, 2001 р., N 49, ст. 259):

1) абзац третій частини другої статті 3 доповнити словами «та обов'язкову дошкільну освіту дітей старшого дошкільного віку»;

2) абзац третій частини п'ятої статті 9 доповнити словами «(до досягнення дитиною п'ятирічного віку)».

II. Прикінцеві положення

1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.

2. Кабінету Міністрів України у тримісячний термін після набрання чинності цим Законом:

привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом;
забезпечити перегляд і скасування міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади їх нормативно-правових актів, що суперечать цьому Закону.

Президент України

В. ЯНУКОВИЧ

**НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ
ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАКОНУ УКРАЇНИ
«ПРО ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО ЗАКОНОДАВЧИХ АКТІВ
З ПИТАНЬ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ТА ДОШКІЛЬНОЇ ОСВИТИ
ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ
ТА РЕКОМЕНДАЦІЙ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ СЛУХАНЬ НА ТЕМУ:
«ЗАПРОВАДЖЕННЯ 12-РІЧНОЇ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ
ОСВИТИ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ»**

(станом на 1 листопада 2010 року)

Нормативно-правовий акт	Дата затвердження нормативно-правового акта та його номер
<i>Постанови Кабінету Міністрів України</i>	
Про внесення зміни до пункту 6 Положення про навчально-виховний комплекс «дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад», «загальноосвітній навчальний заклад – дошкільний навчальний заклад».	№ 768 від 27 серпня 2010 р.
Про внесення змін до Положення про позашкільний навчальний заклад.	№ 769 від 27 серпня 2010 р.
Про внесення зміни до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 14 січня 2004 року № 24.	№ 776 від 27 серпня 2010 р.
Про затвердження Положення про освітній округ від 27 серпня 2010 року.	№ 777 від 27 серпня 2010 р.
Про затвердження Положення про загальноосвітній навчальний заклад від 27 серпня 2010 року.	№ 778 від 27 серпня 2010 р.
Деякі питання організації навчально-виховного процесу в загальноосвітніх навчальних закладах у зв'язку з переходом на 11-річний строк навчання.	№ 779 від 27 серпня 2010 р.
Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 23 квітня 2003 р. № 585 «Про встановлення строку навчання у загальноосвітніх навчальних закладах для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку».	№ 780 від 27 серпня 2010 р.
Про затвердження Державної цільової соціальної програми розвитку позашкільної освіти на період до 2014 року.	№ 785 від 27 серпня 2010 р.

Нормативно-правовий акт	Дата затвердження нормативно-правового акта та його номер
<i>Розпорядження Кабінету Міністрів України</i>	
Питання типових штатних нормативів дошкільних навчальних закладів.	№ 1717-р від 27 серпня 2010 р.
Питання типових штатних нормативів загальноосвітніх навчальних закладів.	№ 1717-р від 27 серпня 2010 р.
Деякі питання військово-патріотичного виховання учнів загальноосвітніх навчальних закладів.	№ 1718-р від 27 серпня 2010 р.
Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми підвищення якості шкільної природничо-математичної освіти на період до 2015 року.	№ 1720-р від 27 серпня 2010 р.
Про схвалення Концепції Державної цільової програми розвитку дошкільної освіти на період до 2017 року.	№ 1721-р від 27 серпня 2010 р.
<i>Накази Міністерства освіти і науки України</i>	
Про затвердження Типових навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів III ступеню.	№ 834 від 27 серпня 2010 р.
Про виконання постанови Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010 р. № 769.	№ 867 від 13 вересня 2010 р.
Про виконання постанови Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010 р. № 785.	№ 868 від 13 вересня 2010 р.
Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання.	№ 912 від 1 жовтня 2010 р.
Про надання навчальним програмам для 11-річної школи грифа «Затверджено Міністерством освіти і науки України».	№ 1021 від 28 жовтня 2010 р.
Про затвердження Положення про Всеукраїнський конкурс рукописів підручників для учнів 11 класу загальноосвітніх навчальних закладів.	№ 1042 від 1 листопада 2010 р.
<i>Розпорядження Міністерства освіти і науки України</i>	
Про проведення перших Всеукраїнських інтернет-зборів батьків першокласників.	№ 143-р від 19 жовтня 2010 р.

ЗМІСТ

ПОСТАНОВА ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ про проведення парламентських слухань на тему: «Запровадження 12-річної загальної середньої освіти в Україні: проблеми та шляхи їх подолання»	3
ПАРЛАМЕНТСЬКІ СЛУХАННЯ	4
<i>Вступне слово А. І. МАРТИНЮКА, Першого заступника Голови Верховної Ради України</i>	4
<i>Доповідь Д. В. ТАБАЧНИКА, Міністра освіти і науки України</i>	5
<i>Співдоповідь В. І. ПОЛОХАЛА, Голови Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти</i>	12
<i>Виступ В. Г. КРЕМЕНЯ, Президента Національної академії педагогічних наук України</i>	17
<i>Виступи в обговоренні:</i>	
<i>КРАВЧУК Л. М., перший Президент України, голова Наглядової ради Українського гуманітарного ліцею Київського національного університету імені Тараса Шевченка</i>	21
<i>ЄРМАК Л. В., директор загальноосвітнього навчального закладу I–III ступенів № 34 м. Полтави</i>	22
<i>КЛИМЧУК Б. П., Голова Волинської обласної державної адміністрації</i>	23

ПАЛТИШЕВ М. М., <i>вчитель фізики загальноосвітнього навчального закладу I–III ступенів № 5 м. Одеси</i>	25
ГУБЕРСЬКИЙ Л. В., <i>ректор Київського національного університету імені Тараса Шевченка</i>	27
ФЕДОРІВ Т. М., <i>директор Калуського загальноосвітнього навчального закладу № 10 Івано-Франківської області</i>	28
НІКОЛАЄНКО С. М., <i>Голова Громадської ради освітян і науковців України</i>	30
САЗОНЕНКО Г. С., <i>директор Українського гуманітарного ліцею Київського національного університету імені Тараса Шевченка</i>	32
ОРОБЕЦЬ Л. Ю., <i>народний депутат України, голова підкомітету Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти</i>	34
ПУПИШЕВА В. Я., <i>директор гуманітарного департаменту — заступник міського голови з питань діяльності виконавчих органів влади Кіровоградської міської ради</i>	35
СТОРІЖКО В. Ю., <i>директор Інституту прикладної фізики Національної академії наук України</i>	37
МЕЛЬНИК С. В., <i>директор Науково-дослідного інституту соціально-трудових відносин Міністерства праці та соціальної політики України</i>	38
ВЕТРОВ І. В., <i>начальник управління освіти і науки Рівненської обласної державної адміністрації</i>	40

КУРИЛО В. С., <i>народний депутат України, голова підкомітету Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти</i>	42
МАКСИМЕНКО С. Д., <i>академік-секретар Відділення психології, вікової фізіології та дефектології Національної академії педагогічних наук України</i>	43
КИРИЛЕНКО В. А., <i>народний депутат України, член Комітету Верховної Ради України з питань культури і духовності</i>	44
ЯЦУНЬ О. М., <i>голова Київської міської організації профспілки працівників освіти і науки України</i>	46
ЙОЛКІНА Л. В., <i>Германівський сільський голова Обухівського району Київської області</i>	47
САУХ П. Ю., <i>ректор Житомирського державного університету імені Івана Франка</i>	49
САМОЙЛИК К. С., <i>народний депутат України, секретар Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти</i>	50
КОЛІСНИК В. Ф., <i>директор Мамаївського загальноосвітнього навчального закладу I–III ступенів Чернівецької області</i>	52
ЗАРУБІНСЬКИЙ О. О., <i>народний депутат України, Голова Комітету Верховної Ради України з питань прав людини, національних меншин і міжнаціональних відносин</i>	53
КІЯШКО В. Г., <i>начальник управління освіти Луганської міської ради</i>	54

ТХОРЖЕВСЬКИЙ І. В.,
начальник Київського військового ліцею імені Івана Богуна 56

ЛУЦЬКИЙ М. Г.,
народний депутат України, Перший заступник
Голови Комітету Верховної Ради України
з питань освіти і наук 57

КОВАЛЬ Т. В.,
голова Ради директорів загальноосвітніх
навчальних закладів м. Сімферополя,
директор гімназії № 9 м. Сімферополя 59

Заключне слово:

ТАБАЧНИК Д. В.,
Міністр освіти і науки України 61

ПОЛОХАЛО В. І.,
Голова Комітету Верховної Ради України
з питань науки і освіти 62

МАРТИНЮК А. І.,
Перший заступник Голови Верховної Ради України 64

Тексти невіголошених виступів:

ВЛАСЕНКО В. М.,
директор гімназії № 28 м. Запоріжжя 66

ВЛАСЕНКО Л. А.,
голова Асоціації керівників освітніх закладів
м. Борисполя Київської області, директор
Бориспільського ліцею «Дизайн-освіта»
імені Петра Чубинського 67

КОРОТЯЄВ Б. І.,
професор кафедри природничо-математичних дисциплін
та педагогічних технологій початкової освіти
Слов'янського державного педагогічного університету 70

НЕЧАЙ Я. В., <i>директор спеціалізованого загальноосвітнього навчального закладу I–III ступенів з поглибленим вивченням іноземних мов смт Залізці Зборівського району Тернопільської області</i>	71
ОНИЩЕНКО І. Г., <i>професор Національної академії керівних кадрів культури і мистецтва</i>	73
ПАТАЙ М. М., <i>директор Дерценського загальноосвітнього навчального закладу I–III ступенів з угорською мовою навчання Мукачівського району Закарпатської області</i>	75
СУХОМЛИН М. О., <i>голова Кіровоградської обласної ради</i>	79
СУХОМОВСЬКИЙ О. Г., <i>директор закладу «Середня загальноосвітня школа I–II ступенів – ліцей № 7 м. Вінниці»</i>	81
ТЕБЕШЕВСЬКА О. С., <i>учитель Голинського загальноосвітнього навчального закладу I–III ступенів Калуського району Івано-Франківської області</i>	84
ТЮРІН В. П., <i>начальник управління освіти Кам'янець-Подільської міської ради Хмельницької області</i>	86
КИЗЕНКО В. І., <i>завідувач лабораторії дидактики Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України</i>	87
ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНІ МАТЕРІАЛИ КАБІNETУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ Запровадження 12-річної загальної середньої освіти в Україні: проблеми та шляхи їх подолання	90

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНІ МАТЕРІАЛИ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ	107
---	-----

КРАСНЯКОВ Є. В., <i>головний консультант секретаріату Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти</i> Аналіз матеріалів, які надійшли на адресу Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти в процесі підготовки парламентських слухань	142
---	-----

ПОСТАНОВА ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Запровадження 12-річної загальної середньої освіти в Україні: проблеми та шляхи їх подолання»	151
--	-----

ЗАКОН УКРАЇНИ про внесення змін до законодавчих актів з питань загальної середньої та дошкільної освіти щодо організації навчально-виховного процесу	157
--	-----

Нормативно-правові акти щодо реалізації Закону України «Про внесення змін до законодавчих актів з питань загальної середньої та дошкільної освіти щодо організації навчально-виховного процесу та рекомендацій парламентських слухань на тему: «Запровадження 12-річної загальної середньої освіти в Україні: проблеми та шляхи їх подолання»	160
--	-----

Парламентські слухання
«ЗАПРОВАДЖЕННЯ 12-РІЧНОЇ ЗАГАЛЬНОЇ
СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ:
ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ»

Матеріали парламентських слухань
у Верховній Раді України 9 червня 2010 року

Відповідальний за випуск
Є. В. Красняков

Підготовка до друку та виготовлення оригінал-макета
О. П. Хлопової

Підписано до друку 12.11.2010.
Формат 60×90/16. Папір офс. Гарнітура Petersburg.
Офсет. друк. Обл.-вид. арк. 10,85. Ум. друк. арк. 10,5.
Вид. № 907. Тираж 1000 пр.

Парламентське видавництво
04053, м. Київ-53, Несторівський провулок, 4
тел. 272–12–61, факс 272–10–18
E-mail: radabook@gmail.com

Свідоцтво Держкомінформу України ДК № 69 від 29.05.2000 р.